

UNIVERZITET U SARAJEVU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA PSIHOLOGIJU

**NARATIVNI IDENTITET KROZ VRIJEME: VEZA SEKVENCI ISKUPLJENJA I
KONTAMINACIJE SA BALANSIRANOM VREMENSKOM PERSPEKTIVOM I
ŽIVOTNOM DOBROBITI**

Završni magistarski rad

Kandidat:

Ariel Nikitović

Mentorica:

Doc. dr. Nina Hadžiahmetović

Sarajevo, juli 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
1.1. Narativni identitet	2
1.1.1. Sekvence iskupljenja i kontaminacije.....	7
1.2. Teorija vremenske perspektive.....	10
1.2.1. Balansirana vremenska perspektiva	14
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE	17
3. METODOLOGIJA	19
3.1. Uzorak.....	19
3.2. Instrumentarij	20
3.3 Postupak.....	25
4. REZULTATI.....	25
4.1. Deskriptivna statistika	25
4.2. Korelacijske analize.....	28
4.3 Hijerarhijska regresijska analiza.....	30
5. DISKUSIJA	32
6. ZAKLJUČAK.....	48
7. LITERATURA	49
PRILOG 1. SUPLEMENTARNE ANALIZE	63
1.1. Histogrami	63
1.2. Suplementarne korelacijske analize.....	70
1.3. Suplementarna hijerarhijska regresijska analiza	71
1.4. Suplementarna medijacijska analiza	71
PRILOG 2. INSTRUMENTARIJ.....	72
2.1. Vođena autobiografija	72
2.2. Modificirana Skala Balansirane Vremenske Perspektive	83
2.3. Skala zadovoljstva životom	85
2.4. Skala prosperiteta	86
2.5. HEXACO PI - R	87

SAŽETAK

U ovom istraživanju cilj je bio ispitati vezu sekvenci iskupljenja i kontaminacije sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, čime se nastojalo ispitati dosad neistražene temporalne aspekte narativnog identiteta. Ispitanici ($N = 211$) od 19 do 70 godina ($M = 24.82$; $SD = 9.84$) pisali su svoje životne priče putem McAdamsovog protokola vođene autobiografije, pružajući detaljne narativne opise važnih životnih događaja poput visokih i niskih životnih tačaka, prekretnica i najranijih sjećanja. Ostale mjere činile su modificirana Skala balansirane vremenske perspektive, Skala zadovoljstva životom, Skala prosperiteta i HEXACO-PI-R inventar ličnosti. Rezultati korelacijskih analiza ukazuju na statistički značajnu negativnu povezanost sekvenci kontaminacije sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, dok sekvence iskupljenja ne koreliraju statistički značajno sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Nadalje, rezultati hijerarhijske regresijske analize upućuju na to da balansirana vremenska perspektiva objašnjava statistički značajan udio varijabiliteta u životnoj dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti mjerenih HEXACO inventarom, dok sekvence iskupljenja i kontaminacije ne predviđaju statistički značajan udio varijabiliteta u životnoj dobrobiti nakon kontrole balansirane vremenske perspektive. Zaključno, rezultati ukazuju na temporalnu utemeljenost narativnog identiteta, ali potrebno je još istraživanja koja će detaljnije razjasniti odnos između narativnog identiteta i vremenskih perspektiva.

Ključne riječi: narativni identitet, sekvence iskupljenja, sekvence kontaminacije, vremenska perspektiva, balansirana vremenska perspektiva

1. UVOD

Stvaranje priča je definirajuće obilježje čovjeka. Počevši od drevnih legendi, mitova, epova, pa sve do savremenih reality emisija, stand-up komedija i večernjih vijesti, pripovijedanje je neizostavan dio ljudske kulture (Sarbin, 1986).

Prema Bruneru (1986), ljudi su evoluirali da interpretiraju lično iskustvo u terminima priča. Tačnije, ljudi razumiju svijet oko sebe na dva različita načina. Prvi način naziva paradigmatiskim načinom mišljenja. U paradigmatiskom načinu mišljenja, čovjek objašnjava svoje iskustvo u terminima logičkih dokaza, empirijskog opažanja i uzročno-posljedičnog zaključivanja. Svijet se nastoji organizovati kroz sistematizirane i jasno razrađene teorije koje nam pomažu u predviđanju, razumijevanju i kontroli realnosti. Naprimjer, jednačine opće teorije relativnosti su produkt paradigmatiskog uma. Matematičari, naučnici i inženjeri su vrsni u ovom načinu mišljenja.

Drugi način mišljenja je narativni način mišljenja, koji se bavi pričama, odnosno „peripetijama ljudskih namjera“ organizovanih u vremenu (Bruner, 1986, str. 13). U narativnom načinu mišljenja centralno mjesto zauzimaju ljudske misli, osjećaji i htijenja, dok apstrakcije i generalizacije padaju u drugi plan. U fokusu je čovjek koji stremi ostvarenju svojih ciljeva. Naprimjer, da bismo shvatili zašto je Raskolnikov ubio Aljonu Ivanovnu morali smo se prethodno upoznati sa njegovom životnom pričom; izrazito specifičnim ličnim i socijalnim kontekstom u kojem je samo on odrastao. Umjetnici, posebno književnici, su majstori narativnog načina mišljenja. Umijeće se ogleda u sposobnosti da „kažu više nego što mogu iskazati samim riječima“ (Bruner, 1986, str. 86), odnosno stvaranju priča koje evociraju niz značenja i emocija u čitatelju. Svijet narativa je svijet fenomenologije, proživljenog iskustva kojem čovjek nastoji dati strukturu i smisao.

Savremena kognitivna neuroznanost također sugerise da je ljudski mozak dizajniran tako da konstruiše iskustvo u terminima priča. „Svijest počinje kada mozak stekne sposobnost, prilično jednostavnu sposobnost, pričanja priče bez riječi; priče da u organizmu teče život“, piše Damasio (1999, str. 30), implicirajući da biti svjestan znači zauzeti poziciju pripovjedača. Svijest podrazumijeva kontinuiranu ekspresiju i integraciju toka ljudskog iskustva, koja se, uprkos modularnosti moždanih funkcija, dešava posredstvom konstrukcije priče. Prema tome, najviši nivo svijesti podrazumijeva konstrukciju ličnog narativa, koji daje smisao ponašanjima mozga i čini temelje uniformnog selfa (Roser i Gazzaniga, 2004). Takav uniformni self se danas izučava pod okriljem konstrukta narativnog identiteta (Singer, 2004).

1.1. Narativni identitet

Koristeći informacije iz epizodičkog autobiografskog pamćenja, ljudi konstruišu i internaliziraju određenu vrstu priče o selfu koja se naziva narativni identitet (Singer, 2004). Narativni identitet predstavlja integraciju rekonstruisane autobiografske prošlosti, percipirane sadašnjosti i anticipirane budućnosti, pružajući tako jedinstvo, svrhu i smisao životu osobe (McAdams, 2001). Narativni identitet je dinamična konstrukcija koja se stalno unaprijeđuje sa novim informacijama, odnosno životnim iskustvima. Drugim riječima, ljudi su u konstantnom procesu objašnjavanja sebi i drugima ko su sada, kako su postali to što jesu i kuda njihovi životi idu (McAdams i McLean, 2013).

Konstrukt narativnog identiteta je dio jednog šireg sistemskog pristupa izučavanju ličnosti, odnosno McAdamsovog troslojnog modela ličnosti (McAdams, 1995; McAdams i Pals, 2006). Prema McAdamsu, ličnost je kompleksan sistem koji se sastoji iz tri različita nivoa: dispozicijski nivo, nivo karakterističnih adaptacija i nivo narativnog identiteta. Dispozicijski nivo odnosi se na opće, dekontekstualizirane varijacije među ljudima. Dispozicijama se nastoji pružiti opis svakodnevnih ponašajnih tendencija osobe. Individualne razlike unutar ovog nivoa najčešće su predstavljene preko konstrukata Big Five modela ličnosti (McCrae i Costa, 2008), poput ekstraverzije i neuroticizma. Nivo karakterističnih adaptacija obuhvata motivacijske, sociokognitivne i razvojne dimenzije ličnosti, kao što su ciljevi, potrebe, stavovi i vrijednosti. Preciznije, karakteristične adaptacije predstavljaju dijelove ličnosti kontekstualizirane unutar određenog vremena, mjesta i socijalne uloge (McAdams, 1995; McAdams i Pals, 2006).

Nivo narativnog identiteta tiče se individualnih razlika u načinima naracije važnih životnih iskustava i integracije selfa kroz vrijeme (McAdams, 1995, 2001; McAdams i McLean, 2013; Singer, 2004). Životne priče nisu čisto objektivna izvješća prošlosti, već njena aktivna rekonstrukcija kroz koju osoba sebi i drugima komunicira značenja događaja. Naprimjer, zamislimo dva košarkaša unutar iste ekipe koja je upravo osvojila NBA titulu. Na osnovu toga, može se zaključiti da su oba košarkaša savjesne osobe i imaju snažnu potrebu za postignućem. Međutim, prvi košarkaš osvojenu titulu smatra početkom svog puta ka velikanima košarke i namjerava osvojiti još barem dvije do tri titule, dok drugi košarkaš isti događaj smatra vrhuncem svoje karijere, nakon čega želi unovčiti dobar ugovor i posvetiti se porodici. Za navedene hipotetske košarkaše, različito konstruisane priče oko istog događaja otkrivaju važne individualne

razlike koje dispozicijski nivo (savjesnost) i nivo karakterističnih adaptacija (potreba za postignućem) nisu u stanju razjasniti. Tako zahvaćene individualne razlike naglašavaju prvu važnu psihološku funkciju narativnog identiteta; pružanje svrhe, odnosno smisla životu osobe (McAdams, 1995, 2001). Smještanjem važnih životnih događaja u okvire naracije, individua objašnjava sebi i drugima ko je ona bila, kako je postala to što je danas i kuda ide, stvarajući individualiziranu instancu smisla koja leži u središtu narativnog identiteta.

Druga temeljna psihološka funkcija narativnog identiteta je pružanje jedinstva vlastitom životu kroz vrijeme (Habermas i Bluck, 2000), tj. integrisati self prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u koherentan entitet. Razvoj sam po sebi je najveći izazov održavanju kontinuiteta selfa. U adolescenciji, tjelesno i kognitivno sazrijevanje, uz rastući društveni pritisak za definisanjem selfa, signaliziraju početak narativnog identiteta (Habermas i Bluck, 2000). Primjenom formalnih operacija (Piaget, 1970) na self, pitanje identiteta se problematizira i adolescent sebi postavlja pitanja: Ko sam ja? Kako sam postao to što sam danas? Kuda ide moj život? Istovremeno, društvo počinje postavljati očekivanja pred adolescenta o tome šta njegov život kao odrasle osobe treba predstavljati, što vodi istraživanju raznih okupacijskih, ideoloških i interpersonalnih prilika (Erikson, 1963). Kroz odraslu dob, prolazeći nizom socijalnih uloga i okruženja, problem integracije identiteta postaje sve evidentniji i kompleksniji. Konačno, kulturološke i historijske sile dodatno usložnjavaju pitanje identiteta. Prema riječima Hammacka (2008, str. 225), usred nepredvidivosti i rasparčanosti modernog doba, identitet osigurava „osjećaj ontološke sigurnosti i minimizira egzistencijalnu anksioznost“. S druge strane, kultura pruža skup motiva, simbola i tema koji predstavljaju osnovne gradivne jedinice narativa, pa i kriterije o tome šta je „dobra“ životna priča. U jeku navedenih izazova, narativni identitet služi kao psihosocijalna konstrukcija koja izvršava funkciju integracije (McAdams, 2001), uvezujući raznolikost životnih okolnosti u koherentan self (Freeman, 2010).

Nivoi u McAdamsovom sistemu su poredani tako da, kako se ide od prvog do trećeg nivoa, nivo općenitosti u opisivanju ponašanja osobe se smanjuje i sve se više barata informacijama pomoću kojih se može prodrijeti u individualnost osobe (McAdams, 1995). Ipak, svaki nivo se smatra nezavisnim prediktorom ponašanja osobe i nudi objašnjenja o ličnosti koja se ne mogu svesti ni na jedan od drugih nivoa. Prema McAdamsu (2008a), ovakva sistemska koncepcija ličnosti pruža odgovor na iskonsko pitanje polja: Šta znamo kada kažemo da poznajemo neku osobu? Vodeći se

prethodno elaboriranom koncepcijom, osobu sve više upoznajemo kako dobijamo informacije iz sve dubljih slojeva ličnosti, u potpunosti je upoznavajući kroz njenu životnu priču. Prema tome, konstrukt narativnog identiteta zauzima centralno mjesto u McAdamsovom modelu.

Za razliku od dispozicijskog nivoa, pa i nivoa karakterističnih adaptacija, polje narativnog identiteta još uvijek trpi od nedostatka jasnog organizacijskog okvira (McLean i sur., 2020), uprkos snažno utvrđenom prediktivnom i inkrementalnom valjanošću (za pregled vidjeti Adler, Lodi-Smith, Philippe i Houle, 2016). Međutim, potreba za sistematizacijom znanja o narativnom identitetu u posljednjih nekoliko godina se sve više prepoznaje (Adler i sur., 2016; McLean i sur., 2020), što je, i teorijski i empirijski, rezultiralo svođenjem polja na nekoliko osnovnih dimenzija: motivacijske i afektivne teme, autobiografsko rezonovanje i strukturalni aspekti.

Motivacijske i afektivne teme su se dugo smatrale zasebnim dimenzijama narativnog identiteta, ali nedavni nalazi sugeriraju da su obje teme zapravo dio istog latentnog faktora (McLean i sur., 2020). Motivacijske teme zahvataju individualne razlike u postavljanju ciljeva i općim životnim orijentacijama ljudi. Najizučavaniji konstrukti unutar ovog domena su teme agencije i zajedništva, obuhvatajući „dva osnovna modaliteta egzistencije svih živih bića“ (Bakan, 1966, str.14-15). Narative agencije karakteriše autonomija, orijentisanost ka ispunjavanju ciljeva i težnja ka prevladavanju životnih izazova, dok narrative zajedništva karakteriše pronalaženje smisla u prijateljstvima, porodici, ljubavi i pripadanju kontekstima iznad individualnog postojanja. Afektivne teme tiču se emocionalne kvalitete narativa, poput valencije emocionalnog tona ili značajnih promjena u emocionalnom tonu. Istraživanja su se najviše fokusirala na značajne promjene u emocionalnom tonu, odnosno konstrukte sekvenci iskupljenja i kontaminacije (McAdams i Bowman, 2001; McAdams, Reynolds, Lewis, Patten i Bowman, 2001). Sekvence iskupljenja predstavljaju narative koji počinju negativno, ali završavaju pozitivno; inicijalno negativno stanje je „iskupljeno“ dobrim koje slijedi nakon toga. S druge strane, sekvence kontaminacije počinju pozitivno, ali se završavaju negativno; negativnost završetka „kontaminira“ i briše pozitivnost početka. Motivacijske i afektivne teme su dimenzije narativa koje naj snažnije predviđaju životnu dobrobit, najizučavaniju kriterijsku varijablu u istraživanjima narativnog identiteta (Adler i sur., 2016). Tako su teme agencije i zajedništva, zajedno sa sekvencama iskupljenja, pozitivno korelirane sa životnom dobrobiti (Adler, 2012; Adler i sur., 2015; Dunlop i Tracy, 2013; Philippe, Koestner, Beaulieu-Pelletier i Lecours, 2011), dok su sekvence

kontaminacije negativno korelirane sa životnom dobrobiti (Adler i sur., 2015; Lodi-Smith, Geise, Roberts i Robins, 2009; McAdams i sur., 2001). Još važnije, utvrđene korelacije su statistički značajne nakon kontrole osobina ličnosti (Big Five) i sociodemografskih karakteristika, jasno ukazujući na to da narativne varijable objašnjavaju udio varijanse u životnoj dobrobiti koji prethodne varijable u psihologiji ličnosti nisu bile u stanju objasniti (Adler i sur., 2016).

Autobiografsko rezonovanje odnosi se na stepen refleksije i interpretacije prisutnih prilikom konstrukcije narativnog identiteta (Habermas i Bluck, 2000). Procesima autobiografskog rezonovanja se nastoji integrisati self prošlosti, sadašnjosti i budućnosti kroz kontekst životne priče osobe, čime se postiže lični temporalni kontinuitet i daje smisao događajima u životu (Pasupathi, Mansour i Brubaker, 2007). Drugim riječima, autobiografsko rezonovanje je aktivnost kroz koju najjasnije dolaze do izražaja osnovne funkcije narativnog identiteta: pružanje jedinstva i smisla životu osobe. Varijable koje najjasnije zahvataju dimenziju autobiografskog rezonovanja su eksploratorno procesiranje, stvaranje smisla i poveznice self - događaj (McLean i sur., 2020).

Eksploratorno procesiranje definiše se kao nivo u kojem osoba otvoreno analizira i istražuje značenja prošlih događaja u svrhu razumijevanja njihovog psihološkog uticaja i potencijala da promijeni self (Pals, 2006). Stvaranje smisla podrazumijeva stepen u kojem osoba dolazi do novih uvida o selfu, drugima i svijetu oko sebe, putem naracije prošlih događaja (McLean i Pratt, 2006). Konačno, poveznica self - događaj (Pasupathi i sur., 2007) predstavlja najopćenitiju varijablu i definiše se preko dvije vrste uvida: uvid u stabilnost selfa ili uvid u promjenu selfa povodom događaja. Varijable autobiografskog rezonovanja su općenito pozitivno korelirane sa životnom dobrobiti (Bauer i McAdams, 2004; King, Scollon, Ramsey i Williams, 2000; Lilgendahl i McAdams, 2011), s tim da je utvrđeno par važnih medijatora ovog odnosa, poput valencije prošlog događaja (Mansfield, McLean i Lilgendahl, 2010) i pozitivnosti razrješenja koje prati izvedeni smisao iz događaja (Pals, 2006). Preciznije, elaborirano procesiranje negativnih događaja i izvođenje smisla popraćeno pozitivnim razrješenjem je povezano sa većom dobrobiti, dok suprotan obrazac ukazuje na nižu dobrobit.

Strukturalni aspekti narativa podrazumijevaju redoslijed naracije događaja, jasnoću i kompleksnost izražavanja naratora i nivo uspješnosti orijentacije slušatelja u kontekst životnih tema i značenja koja se istražuju u priči (Adler, Waters, Poh i Seitz, 2018). Komponenta strukture obuhvata tehničke aspekte narativa, lišene ličnih interpretacija i značenja. Glavni fokus je na tome

da li priča ima smisla sa stanovišta narativa općenito. Istraživanja strukturalnih aspekata narativa dominantno se grupišu oko varijable narativne koherentnosti (Adler i sur., 2018; Baerger i McAdams, 1999; Lysaker, Clements, Plascak-Hallberg, Knipscheer i Wright, 2002; Reese i sur. 2011), koja obuhvata sve spomenute strukturalne elemente narativa kao subdimenzije, poput hronološke koherentnosti i tematske jasnoće. Općeniti nalaz je da je veća koherentnost pozitivno korelirana sa većom životnom dobrobiti (Adler, Chin, Kolisetty i Oltmanns, 2012; Baerger i McAdams, 1999; Lysaker i sur., 2002), sa valencijom događaja kao medijatorom (Graci, Watts i Fivush, 2018), kao i kod autobiografskog rezonovanja. Međutim, rijetka su istraživanja koja su utvrdila statistički značajne korelacije nakon kontrole dispozicijskih i sociodemografskih varijabli, zbog čega je pitanje inkrementalne valjanosti strukturalnih aspekata narativa još uvijek otvoreno (Adler i sur., 2016).

Ponudeni organizacijski okvir, iako teorijski i empirijski utemeljen, ne predstavlja konačnu sistematizaciju polja. Cilj je ponuditi zajednički jezik za buduće sheme kodiranja, diskusiju rezultata i teorijski rad u području narativnog identiteta, bez pretenzije za homogenizacijom konceptualnog bogatstva polja. Kao što su već Adler i suradnici (2016) primijetili, postoje značajna preklapanja unutar i između utvrđenih dimenzija narativnog identiteta. Naprimjer, posebno istaknut slučaj preklapanja između dimenzija predstavljaju sekvence iskupljenja i kontaminacije. Iako se sekvence iskupljenja i kontaminacije smatraju afektivnim dimenzijama „u njihovoj suštini“ (Adler i sur., 2016, str. 161), njihova definicija obuhvata i aspekte autobiografskog rezonovanja (izvlačenje pozitivnog značenja iz negativnog događaja, odnosno negativnog značenja iz pozitivnog događaja) i strukture (promjene u redoslijedu emocionalnog tona naracije). Nedavna faktorska analiza velikog broja narativa (McLean i sur., 2020), iz koje je proizašao trenutni organizacijski okvir, pružila je i empirijske temelje ovoj tvrdnji. Sekvence iskupljenja su se u cijelom nizu konstrukata narativnog identiteta pokazale kao jedini konstrukt (uz vrlo sličnu varijablu pod nazivom „rast“) zasićen faktorima motivacijskih i afektivnih tema i autobiografskog rezonovanja, odnosno sa dva faktora. S druge strane, sekvence kontaminacije bile su zasićene isključivo faktorom motivacijskih i afektivnih tema. Iako u istraživanju McLeanove i suradnika kontaminacija nije demonstrirala dvojno faktorsko zasićenje poput iskupljenja, sekvence iskupljenja i kontaminacije se uvijek izučavaju istovremeno (Adler i sur., 2015; McAdams i Bowman, 2001; McAdams i sur., 2001) i posjeduju iste formalne aspekte (promjena u emocionalnom tonu narativa), što pruža temelje za očekivanje istog obrasca i za kontaminaciju

u budućim analizama. Zbog nemogućnosti jasnog svođenja konstrukta iskupljenja na jednu (afektivnu) dimenziju narativa, sekvence iskupljenja oslovljene su kao „hibridni“ konstrukt (McLean i sur., 2020). Uvažavajući spomenute sličnosti između sekvenci iskupljenja i kontaminacije, ovaj rad se referiše i na sekvence kontaminacije kao hibridni konstrukt. U skladu s tim, u nastavku rada će njihov značaj za polje narativnog identiteta biti zasebno elaboriran.

1.1.1. Sekvence iskupljenja i kontaminacije

Narativni motivi iskupljenja i kontaminacije svoje korijene pronalaze još u drevnim mitovima ljudske civilizacije (Miller i C'deBaca, 1994). Kao primjer iskupljenja May (1980) ističe starogrčki mit o Demetri i Persefoni, gdje se tmurna zima povodom Persefoninog pritvora u Hadovom podzemlju pretvara u proljeće kada se majka i kćerka ponovo sretnu. Snažna radost koja prati Demetrinu patnju čini bit iskupljenja – radi se o radosti mnogo snažnijoj od one koju bi osjetila bez prethodne tuge i razdvajanja (May, 1980). Sekvence iskupljenja nalaze se i u književnosti (npr. Raskolnikovljevo kajanje zbog ubistva) i svjetskim religijama (npr. put ka nirvani u budizmu), konvergirajući na ideji čovjekove sposobnosti pretvaranja lošeg u dobro. Prema May, prisustvo ovakvih tema u ličnim mitovima i fantazijama ljudi nosi snažno psihološko značenje, jer posmatranje vlastitog života u terminima iskupljenja pruža osnovu na kojoj se gradi posvećenost i nada za bolju budućnost. S druge strane, kao čest primjer kontaminacije u literaturi se navodi priča o Ikaru (May, 1980; Murray, 1955/1981). Ikar, opremljen novim krilima, nestrpljivo leti prema suncu i, približavajući se, vosak u njegovim krilima se polako topi, zbog čega na kraju pada i utapa se u moru. Kontaminacija se ogleda u naglom usponu života (dobijanje krila) i jednako naglom pratećem padu (gubitak krila i života). Slične sekvence kontaminacije ponovo je moguće pronaći u književnosti i svjetskim religijama, poput Šekspirovih tragedija i priče o Adamu i Evi, gdje su likovi osuđeni na ponavljanje kontaminacije iznova i iznova, bez mogućnosti ispravljanja lošeg i vraćanju dobrom. Nasuprot iskupljenju koje održava posvećenost i nadu u bolju budućnost, kontaminacija sugerije očaj, beznade i beskonačno ponavljanje negativne prošlosti.

Rasprostranjenost sekvenci iskupljenja i kontaminacije u narativnim produktima ljudske civilizacije ukazuje na snažnu kulturološku utemeljenost narativnog identiteta (Hammack, 2008). Kao što je već spomenuto, kultura pruža skup motiva, simbola i tema koji služe kao osnovne gradivne jedinice životnih priča, pri čemu su motivi iskupljenja i kontaminacije drevni koliko i

samo pripovijedanje. Kao takve, teme iskupljenja i kontaminacije su nešto najbliže cjelovitoj vrsti priče u polju narativnog identiteta, čija je identifikacija u narativnim istraživanjima još uvijek zapostavljena (McAdams, 2008a). Stoga, ne iznenađuju prethodne rasprave i nalazi o hibridnosti konstrukata iskupljenja i kontaminacije; snažne afektivne transformacije koje sa sobom nose podrazumijevaju autobiografsko rezonovanje, pa i vještu manipulaciju strukturalnim aspektima narativa. U sekvencama iskupljenja, autobiografsko rezonovanje odnosi se na izvlačenje pozitivnog značenja i smisla nakon prvobitnog negativnog događaja, dok se strukturalna manipulacija ogleda u pozicioniranju pozitivnog događaja nakon inicijalnog negativnog. Nasuprot tome, u sekvencama kontaminacije autobiografsko rezonovanje podrazumijeva izvlačenje negativnog značenja i smisla iz pozitivnog događaja, dok strukturalni aspekt dolazi do izražaja u suprotstavljanju izrazito negativnog događaja prvobitnom pozitivnom. Zaključno, naracija iskupljenja i kontaminacije angažuje sve resurse ličnosti, od socijalnih pa sve do kognitivnih i emocionalnih, što je jedan od glavnih razloga generativnosti ovih konstrukata u polju narativnog identiteta, dovodeći se u vezu sa cijelim nizom aspekata ljudskog funkcionisanja poput generativnosti (McAdams i Guo, 2015; McAdams i sur., 2001) mentalnog zdravlja (Adler i sur., 2015; Mason i sur. 2019; McCoy i Dunlop, 2017), fizičkog zdravlja (Dunlop i Tracy, 2013; Mason i sur., 2019), seksualnosti (Hammack i Cohler, 2011; White, 2006), politike (Adler i Poulin, 2009) i ljubavi (Dunlop, Hanley i McCoy, 2019; Dunlop, Harake, Gray, Hanley i McCoy, 2018).

Uprkos tome, istraživanja sekvenci iskupljenja i kontaminacije dominantno su se fokusirala na njihov odnos sa životnom dobrobiti, prethodno naglašene kao najizučavanije kriterijske varijable u polju narativnog identiteta (Adler i sur., 2016; McLean i sur., 2020). Naprimjer, u sveobuhvatnom istraživanju McAdamsa i suradnika (2001), utvrđeno je da su sekvence iskupljenja pozitivno korelirane sa životnom dobrobiti, čija je operacionalizacija obuhvatala zadovoljstvo životom, samopoštovanje, osjećaj koherentnosti i psihološku dobrobit mjerenu Ryffovim skalama (1989), dok su sekvence kontaminacije bile negativno korelirane sa zadovoljstvom životom, samopoštovanjem i osjećajem koherentnosti. Mjerena je i depresija kao indikator negativne životne dobrobiti, pri čemu su sekvence iskupljenja bile negativno korelirane, a sekvence kontaminacije pozitivno korelirane sa depresijom. Još jedan važan nalaz je da su utvrđene korelacije sekvenci iskupljenja sa životnom dobrobiti ostale statistički značajne nakon kontrole valencije emocionalnog tona narativa, što je u skladu sa teorijskom tvrdnjom da je moment transformacije iz negativnog u pozitivno emocionalno stanje ključni element sekvence koji

doprinosi životnoj dobrobiti, a ne valencija sama po sebi. Nažalost, ista tvrdnja se nije mogla provjeriti za sekvencu kontaminacije, budući da u drugoj studiji nije utvrđen dovoljan broj takvih narativa za analizu. Prateća istraživanja replicirala su dobivene korelacije (Adler, Kissel i McAdams, 2006; Adler i Poulin, 2009; Bauer, Graham, Lauber i Lynch, 2019; Liao, Bluck i Cheng, 2015).

Pored korelacijskih istraživanja, sprovedena su i longitudinalna istraživanja koja su nastojala testirati kauzalni odnos između sekvenci iskupljenja i kontaminacije i životne dobrobiti, zajedno sa održivošću njihovog odnosa kroz vrijeme. Vodeće istraživanje u tom domenu je longitudinalno istraživanje Adlera i suradnika (2015), u kojem je u dvije studije kroz nekoliko godina utvrđena stabilnost korelacije između sekvenci iskupljenja i kontaminacije (uz teme agencije i zajedništva) sa mentalnim zdravljem, koje je operacionalizirano kao kompozit mjera emocionalne, psihološke i socijalne dobrobiti. Još važnije, promjene u sekvencama iskupljenja i kontaminacije prethodile su promjenama u mentalnom zdravlju ispitanika, ukazujući na kauzalni odnos između ispitanih varijabli. Jedino slično istraživanje sprovedli su Dunlop i Tracy (2013) u kojem su oporavljeni alkoholičari pisali narative o tome kada su posljednji put popili alkohol. Prisustvo sekvenci iskupljenja je bilo statistički značajan prediktor održavanja trijeznog stanja nekoliko mjeseci nakon mjerenja, čak i nakon kontrole osobina ličnosti poput ekstraverzije, neuroticizma i atribucija kontrole, dalje ukazujući na kauzalnu vezu između sekvenci iskupljenja i životne dobrobiti.

Pitanje koje se često postavlja je zašto su sekvence iskupljenja i kontaminacije snažni i konzistentni prediktori životne dobrobiti. Glavni razlog leži u rekonstruktivnoj prirodi narativnog identiteta (McAdams, 2008a), koja je najjasnije izražena kroz sekvence iskupljenja i kontaminacije. Svi životi su obilježeni i pozitivnim i negativnim iskustvima, ali teorija narativnog identiteta ističe da su konstruisani narativi filteri ličnih iskustava. Potpuni skup životnih iskustava je samo početna tačka formiranja narativnog identiteta, nakon čega slijedi rekonstrukcija odabranih dijelova u koherentnu i smislenu cjelinu; životnu priču osobe. Kada se govori o sekvencama iskupljenja i kontaminacije, primarno se govori o načinima na koje osoba pravi temporalne i kauzalne veze između pozitivnih i negativnih iskustava u njenom životu (Adler i sur., 2016). Naprimjer, sekvenca iskupljenja, koju karakteriše transformacija negativnog iskustva u pozitivno, bi bio osobni rast i razvoj nakon smrti bliske osobe. Iako je negativno iskustvo prisutno i ne može se promijeniti, osoba izvlači pozitivno značenje iz njega i tako stvara osnovu za

budućnost. Naracija pozitivnog događaja nakon početnog negativnog događaja implicitno ukazuje na procese rekonstrukcije prilikom stvaranja narativnog identiteta. Prvobitni negativni događaj (smrt bliske osobe) je vjerovatno pratio cijeli niz i pozitivnih i negativnih događaja, pri čemu je osoba odlučila upravo pozitivan događaj (osobni rast i razvoj) dovesti u vezu sa njim. Tako osoba na jedan vrlo doslovan način “pretvara” loše u dobro, ili u slučaju kontaminacije, dobro u loše.

Uprkos akumuliranim dokazima o prediktivnoj snazi narativnog identiteta, odnosno sekvenci iskupljenja i kontaminacije, temporalni aspekti koje implicira prvi dio definicije (rekonstrukcija prošlosti i anticipacija budućnosti kroz percipiranu sadašnjost) gotovo da nisu nikako izučavani (Webster, 2021). Funkcija konstrukcije narativnog identiteta je pružanje jedinstva, svrhe i smisla životu osobe, ali resursi kojima se ta konstrukcija dešava su primarno vremenski. Narativni identitet, pa tako i njegove manifestacije poput sekvenci iskupljenja i kontaminacije, predstavlja određenu konfiguraciju selfa u vremenu, gdje način organizacije iskustva kroz kategorije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti određuje kvalitet formiranog identiteta. U skladu s tim, sekvence iskupljenja stvaraju progresivno razumijevanje selfa (McAdams i Bowman, 2001); entiteta koji ide naprijed, konstantno raste i razvija se kroz vrijeme. Prošlost se koristi kao resurs koji definiše self u sadašnjosti i pruža viziju selfa u budućnosti. Nasuprot tome, sekvence kontaminacije stvaraju stagnirajuće razumijevanje selfa; napredak i razvoj nisu mogući, a problemi protagoniste se nikada neće moći riješiti, već će se iznova ponavljati. Prošlost je izvor negativnih emocija koje kontaminiraju self sadašnjosti i budućnosti. Sa ciljem daljeg osvjetljavanja temporalnih aspekata narativnog identiteta, u sljedećem poglavlju će se predstaviti vodeća teorija temporalne psihologije, teorija vremenske perspektive (Zimbardo i Boyd, 1999).

1.2. Teorija vremenske perspektive

Prema Zimbardu i Boydu (1999), vremenska perspektiva je često nesvjesni proces putem kojeg se kontinuirani tok ličnih i socijalnih iskustava svrstava u temporalne kategorije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Vrijeme se ne koncipira kao objektivni stimulus koji postoji neovisno od osobe, već kao psihološki entitet koji osoba aktivno konstruiše i rekonstruiše (Block, 1990). Vremenske perspektive su toliko pervazivne u čovjekovoj svijesti da ih Zimbardo i Boniwell (2004, str. 5) nazivaju “jednim od najsnažnijih uticaja na sve aspekte ljudskog ponašanja”. Kognitivni okviri prošlosti, sadašnjosti i budućnosti služe u kodiranju, pohranjivanju i prisjećanju proživljenih

dogadaja, kao i formiranju očekivanja, ciljeva i imaginarnih scenarija. Vremenska perspektiva je operacija koja omogućava da se navedeni konstrukti posmatraju u temporalnim terminima i ne odgovara njenom sadržaju samom po sebi, već podrazumijeva i percepciju sadržaja kroz vrijeme. U skladu s tim, pogledi na prošlost, sadašnjost i budućnost mogu kao ishode imati pozitivne i negativne evaluacije, odnosno dominantne afekte. Usred ograničenih kognitivnih resursa ljudi obično nisu u stanju fleksibilno i efikasno koristiti sva tri temporalna okvira istovremeno, zbog čega se postepeno razvija kognitivna pristrasnost ka korištenju prošlosti, sadašnjosti ili budućnosti, zajedno sa određenom afektivnom evaluacijom fiksirane kategorije. Takva hronična fiksiranost pretvara prvobitnu pristrasnost u dispozicijski stil, odnosno individualnu razliku koja predviđa ponašanje osobe kroz niz različitih situacija. Ishod pristrasnosti je najviše određen socijalnim faktorima poput kulture, obrazovanja i porodičnog modeliranja, iako, kao i svaka dispozicija, sadrži i genetsku komponentu (Turkheimer, 2000). Prema tome, vremenska perspektiva podrazumijeva karakteristični način na koji se pojedinac odnosi prema psihološkim konstrukcijama prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Individualne razlike u vremenskim perspektivama sistematizirane su preko pet glavnih dimenzija: negativna prošlost, pozitivna prošlost, hedonistička sadašnjost, fatalistička sadašnjost i budućnost.

Negativna prošlost predstavlja pesimistične, negativne i averzivne stavove prema prošlosti, sugerišući „traumu, bol i kajanje“ (Zimbardo i Boyd, 1999, p.1275). Negativna prošlost je snažno korelirana sa neuroticizmom (Kairys i Liniauskaite, 2015), depresijom i anksioznošću kao osobinom ličnosti (Anagnostopoulos i Griva, 2012; Carelli i Wiberg, 2012) i negativnim afektom (Desmyter i De Raedt, 2012). Istovremeno, negativno je korelirana sa pozitivnim afektom (Desmyter i De Raedt, 2012), zadovoljstvom životom (Zhang i Howell, 2011), mindfulnessom (Drake, Duncan, Sutherland, Abernethy i Henry, 2008) i različitim operacionalizacijama psihološke dobrobiti (Boniwell, Osin, Linley i Livachenko, 2010; Sircova i Mitina, 2008). Pozitivna prošlost predstavlja nostalgičnu i sentimentalnu rekonstrukciju prošlosti. Pozitivno je korelirana sa ugodnošću (Zimbardo i Boyd, 1999), i predviđa razne aspekte autobiografskog pamćenja, poput emocionalnog intenziteta i lingvističke koherentnosti prisjećanja, zajedno sa pogrešnim vjerovanjem da su se pojedini događaji zaista desili u prošlosti (Ely i Mercurio, 2011), ili da su pozitivniji nego što su bili (Stolarski, Matthews, Postek, Zimbardo i Bitner, 2014). Hedonistička sadašnjost predstavlja usmjerenost ka uživanju, uzbuđenju i impulsivno ponašanje koje ne uzima u obzir posljedice za budućnost. Zbog svestranosti i ambivalentnosti ove dimenzije,

povezana je sa nizom psiholoških varijabli, poput emocionalne inteligencije (Stolarski, Bitner i Zimbardo, 2011), znatiželje (Kashdan, Rose i Fincham, 2004), agresije (Stolarski, Zajenkowski i Zajenkowska, 2016), zloupotrebe supstanci (Fieulaine i Martinez, 2010; Keough, Zimbardo i Boyd, 1999) i potrage za uzbuđenjem i novošću (Zimbardo i Boyd, 1999). Fatalistička sadašnjost predstavlja odsustvo određene vremenske perspektive. Prošlost je inherentno prazna, o budućnosti nema smisla razmišljati jer je sve predodređeno, dok je sadašnjost lišena bilo kakvog užitka i smisla; ljudi su jednostavno žrtve “sudbine“. Fatalistička sadašnjost je pozitivno korelirana sa neuroticizmom, depresijom i anksioznošću (Anagnastatopolous i Griva, 2012), dok je negativno korelirana sa savješnošću i niskim raspoloženjem (Stolarski i sur., 2014). Konačno, vremenska perspektiva budućnosti obilježena je planiranjem za budućnost i ostvarivanjem ciljeva. Pozitivno je korelirana sa nivoom obrazovanja i visinom prihoda (Holman i Silver, 2005; Shores i Scott, 2007), internim lokusom kontrole (Shipp, Edwards i Lambert, 2009), većom brigom o vlastitom zdravlju (Milfont, Andrade, Belo i Pessoa, 2008), češćim vježbanjem i općenitom dugovječnošću (Daugherty i Brase, 2010).

Jedna od glavnih funkcija vremenskih perspektiva je da “pomognu u davanju reda, koherentnosti i smisla životnim iskustvima” (Zimbardo i Boyd, 1999, p. 1271). Istovremeno, glavne funkcije narativnog identiteta su pružanje jedinstva, svrhe i smisla životu osobe, što odgovara funkciji vremenskih perspektiva. Prema tome, implicira se da vremenske perspektive predstavljaju osnovni okvir za stvaranje životnih priča. Vremenska perspektiva je proces putem kojeg organizujemo iskustvo u kategorije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, nakon čega se njihova integracija dešava posredstvom konstrukcije životne priče. U literaturi se konzistentno ukazuje na to da su priče jedan od osnovnih načina integracije vlastitog života kroz vrijeme (Bruner, 1990; McAdams, 2008b, 2013; Sarbin, 1986). Preciznije, dijahroničkom integracijom, integracijom kroz vrijeme, životne priče pružaju jedinstvo individui (McAdams, 2001, 2008b). Problem rasparčanosti selfa koji inicijalno problematizira pitanje identiteta najuočljiviji je kroz prizmu vremenskih perspektiva. “Kao mali htio sam biti košarkaš, ali sada želim biti psiholog ličnosti.” U navedenom primjeru potrebno je pružiti objašnjenje o tome kako je self prošlosti (htio sam biti košarkaš) doveo do selfa sadašnjosti i budućnosti (želim biti psiholog ličnosti). Ljudski životi ispunjeni su znatnom količinom ovakvih inkongruentnosti, pri čemu je narativni identitet struktura koja elaborira kauzalne odnose između selfa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, dok vremenske perspektive prvobitno omogućuju percepciju inkongruentnosti.

Prema McAdamsu (2001), životna priča je internalizirana narativna razrada života osobe u vremenu, koja obuhvata rekonstruisanu prošlost, percipiranu sadašnjost i anticipiranu budućnost. Shodno tome, sve tri vremenske perspektive (prošlost, sadašnjost i budućnost) služe kao važni resursi u konstrukciji narativnog identiteta. Prošlost je izvor razumijevanja selfa i uočavanja konzistentnosti koji čine osnovu identiteta. Sadašnjost je prozor kroz koji stvaramo autentičan odnos sa selfom i osvrćemo se na stvari koje čine život vrijednim življenja. Konačno, budućnost je vrelo iz kojeg osoba crpi nadu i svrhu. Uzimajući u obzir temporalne resurse potrebne za konstrukciju narativnog identiteta, ne iznenađuje tvrdnja da vremenske perspektive angažuju cijelu ličnost, čineći je jednom od njenih najvažnijih komponenti (Stolarski, Fieulaine i Zimbardo, 2018).

Uprkos značajnim teorijskim poveznicama, veza između narativnog identiteta i vremenskih perspektiva nije direktno istražena. Samo mali broj istraživanja je dovodio u vezu pojedinačne vremenske perspektive i konstrukt identiteta općenito. Naprimjer, Shirai, Nakamura i Katsuma (2016) su u longitudinalnoj studiji na uzorku japanskih studenata utvrdili vezu između vremenskih perspektiva sadašnjosti i budućnosti i formiranja identiteta. Tačnije, identitetni konstrukti poput posvećenosti i eksploracije su pozitivno korelirani sa orijentacijom na budućnost (odgoda neposrednog zadovoljstva, briga za budućnost), dok je eksploracija pozitivno korelirana sa orijentacijom na sadašnjost mjerenom kao mindfulness. Nadalje, Luyckx, Lens, Smits i Goossens (2010) su u još jednoj longitudinalnoj studiji na uzorku studenata iz Belgije ispitali transakcijski odnos između stilova procesiranja identiteta i vremenskih perspektiva (ponovo sadašnjost i budućnost). U skladu sa hipotezama istraživanja, rezultati su sugerisali održivost dvosmjerne veze između vremenskih perspektiva i stilova procesiranja identiteta, pri čemu je informacijski stil pozitivno koreliran sa orijentacijom ka budućnosti, a difuzni stil pozitivno koreliran sa fatalističkom sadašnjošću. Konačno, Laghi, Baiocco, Liga, Guarino i Baumgartner (2013) su na uzorku italijanskih studenata ispitali odnos između identitetnih statusa i vremenskih perspektiva (prošlost, sadašnjost i budućnost). Rezultati sugerišu da se adolescenti koji su postigli integrisani status identiteta najčešće služe vremenskom perspektivom budućnosti i imaju pozitivan pogled na prošlost. Nasuprot tome, adolescenti sa difuznim statusom identiteta imaju negativan pogled na prošlost, nižu orijentaciju ka budućnosti i usvajaju fatalistički pogled na sadašnjost.

Među navedenim istraživanjima ističe se studija Laghija i suradnika kao prva koja je ispitala vezu sve tri vremenske perspektive sa identitetom. Ipak, nedostaje operacionalizacija identiteta preko

narativnog identiteta koja bi pružila sveobuhvatnu empirijsku provjeru spomenutih teorijskih poveznica. Također, istraživanja se sve više fokusiraju na konstrukt balansirane vremenske perspektive, koji je predložen kao pozitivnija alternativa životu bez određene temporalne fiksacije (Zimbardo i Boniwell, 2004). Kod ljudi sa balansiranom vremenskom perspektivom prošlost, sadašnjost i budućnost se spajaju i fleksibilno uključuju, prilagođavajući se situacijskim zahtjevima, potrebama i ciljevima (Zimbardo, 2002). Prema tome, balansirana vremenska perspektiva je idealni okvir za ispitivanje sve tri vremenske perspektive istovremeno, zbog čega u nastavku slijedi detaljnija razrada ovog sve centralnijeg konstrukta u području teorije vremenske perspektive.

1.2.1. Balansirana vremenska perspektiva

Pored sistematizacije osnovnih dimenzija vremenskih perspektiva, Zimbardo i Boyd (1999) su nastojali objasniti njihove interakcije i pronaći temporalne profile koji bi mogli holistički objasniti vremensku perspektivu pojedinca. Kao odgovor na takva pitanja predložen je konstrukt balansirane vremenske perspektive (Zimbardo i Boyd, 1999). Balansirana vremenska perspektiva je sposobnost fleksibilnog premještanja iz jednog vremenskog okvira u drugi. Predstavlja idealnu vremensku perspektivu gdje pojedinac nije fiksiran na jednu vremensku perspektivu, već je u stanju prilagoditi korištenje vremenskih resursa situacijskim zahtjevima. Pojednostavljeno, osoba sa balansiranom vremenskom perspektivom tokom donošenja važnih životnih odluka (npr. upis na fakultet) u stanju je usvojiti vremensku perspektivu budućnosti, tokom perioda odmora (npr. raspust, vikend, vrijeme sa porodicom i prijateljima) usvojiti vremensku perspektivu sadašnjosti i jednostavno uživati u trenutku, ali i tokom važnih životnih tranzicija (npr. selidba u drugu državu) iskoristiti prošlost kao izvor razumijevanja i uvida u self. Pored kognitivne komponente sposobnosti, tj. fleksibilnosti koja leži u njenoj osnovi (Zajenkowski, Stolarski, Witowska, Maciantowicz i Łowicki, 2016), balansirana vremenska perspektiva uključuje nivo pozitivnosti kojim osoba gleda na korišteni temporalni resurs i frekvenciju njihovog korištenja (Vowinckel, Westerhof, Bohlmeijer i Webster, 2017), odnosno afektivnu i motivacijsku komponentu. U skladu s tim, balansirana vremenska perspektiva se još definiše kao česta i jednaka tendencija razmišljanja o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u pozitivnim terminima (Webster, 2011).

Prilikom konstrukcije narativnog identiteta, “počinjemo djelovati kao historičari prošlosti i proroci budućnosti, nastojeći da uklopimo naše vremenom obavijene živote u priče koje funkcionišu“ (McAdams, 2008a, str. 404), što implicira da navedene komponente fleksibilnosti, frekvencije i pozitivnosti balansirane vremenske perspektive predstavljaju potencijalno ključne činitelje u konstrukciji koherentnog narativnog identiteta. Fleksibilno korištenje sve tri vremenske perspektive leži u osnovi funkcije jedinstva narativnog identiteta jer samo njihovim adaptivnim i ravnomjernim korištenjem je moguća integracija selfa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u koherentan entitet. Istovremeno, sve tri vremenske perspektive služe kao izvor crpljenja smisla u životu osobe, druge temeljne funkcije narativnog identiteta, što zajedno sa frekvencijom i nivoom pozitivnosti gledanja na korištene temporalne resurse čini osnovu dobrobiti pojedinca (Webster, 2011). Primijenjeno na konkretne manifestacije narativnog identiteta poput sekvenci iskusljenja i kontaminacije, temporalni balans bi trebao rezultirati progresivnom elaboracijom selfa karakterističnom za sekvence iskusljenja, dok bi suprotno trebalo rezultirati stagnirajućom elaboracijom selfa karakterističnom za sekvence kontaminacije.

Posebno upadljiva dodirna tačka između balansirane vremenske perspektive i narativnog identiteta je snažna prediktivna valjanost u domenu životne dobrobiti. Poput narativnog identiteta, balansirana vremenska perspektiva predviđa cijeli niz indikatora životne dobrobiti kao što su prosperitet i zadovoljstvo životom (Boniwell i sur., 2010; Drake i sur., 2008; Webster, 2021 Zhang i Howell, 2011; Zhang, Howell i Stolarski, 2013). Još interesantniji nalaz je da temporalni balans predviđa dobrobit nakon kontrole ekstraverzije i neuroticizma, demonstrirajući inkrementalnu valjanost kao i narativni identitet. Nadalje, balansirana vremenska perspektiva je pozitivno korelirana sa mindfulnessom (Muro, Feliu-Soler, Castellà, Devi i Soler, 2017; Stolarski, Vowinckel, Jankowski i Zajenkowski, 2016;), emocionalnom inteligencijom (Stolarski, Bitner i Zimbardo, 2011), ego integritetom (Webster, 2016), mudrošću (Webster, Bohlmeijer i Westerhof, 2014), srećom (Boniwell i sur., 2010) i mentalnim zdravljem (Simons, Peeters, Janssens, Lataster i Jacobs, 2018). Konačno, balansirana vremenska perspektiva povezana je i sa nižim nivoima stresa i anksioznosti (Papastamatelou, Unger, Giotakos i Athanasiadou, 2015), nižom stopom PTSP-a nakon traumatskog iskustva (Stolarski i Cyniak – Cieciora, 2016), većim kognitivnim performansom (Zajenkowski, Stolarski, Maciantowitz, Malesza i Witowska, 2016), općenito zdravijim životom (García i Ruiz, 2015) i uživanjem u zdravijim interpersonalnim odnosima (Stolarski, Wojtkowska i Kwiecińska, 2016).

Ponovo, istraživanja koja dovode u vezu balansiranu vremensku perspektivu i narativni identitet su praktično nepostojeća. Jedino je Webster (2021) doveo u vezu balansiranu vremensku perspektivu i konstrukt identiteta općenito, pri čemu je balansirana vremenska perspektiva dokazana kao medijator u relaciji između stila procesiranja identiteta i prosperiteta. Važno je istaći da je kao još jedan medijator u istraživanju dokazana svijest o narativnom identitetu, stepenu u kojem pojedinac koncipira svoj identitet kao životnu priču (Hallford i Mellor, 2017), što predstavlja prvo istraživanje u literaturi koje je istovremeno ispitalo i konstrukte vremenske perspektive i konstrukte narativnog identiteta. S tim u vezi, najnoviji nalaz studije predstavlja utvrđena pozitivna korelacija između balansirane vremenske perspektive i svijesti o narativnom identitetu. Prema autorima, takvi rezultati sugeriraju da ljudi koji su sposobni konstruisati koherentan narativni identitet koristeći temporalne resurse prošlosti, sadašnjosti i budućnosti imaju veće šanse za postizanjem prosperiteta od onih koji to nisu u stanju učiniti. Ipak, svijest o narativnom identitetu se mjeri samoiskazom i nije narativni identitet sam po sebi, odnosno nedostaje operacionalizacija narativnog identiteta u obliku životne priče koja predstavlja njegov potpuni izražaj.

Zanimljiv nalaz pruža još jedno Websterovo istraživanje (Webster, Vowinckel i Ma, 2021) u kojem je smisao u životu pokazan kao medijator u relaciji između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti. Prema autorima, ovakvi rezultati sugeriraju da je proces stvaranja smisla snažno temporalno uvjetovan, odnosno da crpljenje iz stalno korištenog i tematski organizovanog ličnog znanja omogućava osobama stvaranje koherentnog objašnjenja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Iako narativni identitet nije nigdje eksplicitno spomenut, nalazi i interpretacije idu u prilog pretpostavljenoj vezi sa vremenskim perspektivama. Jedna od glavnih funkcija narativnog identiteta je upravo davanje smisla životu individue kroz uvezivanje rekonstruisane prošlosti, percipirane sadašnjosti i anticipirane budućnosti, pri čemu konstruisana životna priča predstavlja individualiziranu instancu smisla osobe.

U skladu s dosad navedenim, trenutno istraživanje se bavi ispitivanjem veze između narativnog identiteta i vremenskih perspektiva, te kako je njihov odnos povezan sa životnom dobrobiti, psihosocijalnim ishodom koji oba konstrukta konzistentno predviđaju. Uzimajući u obzir temporalne resurse potrebne za konstrukciju narativnog identiteta, formira se medijacijski model u kojem će narativni identitet biti postavljen kao medijator u relaciji između vremenske

perspektive i životne dobrobiti. Preciznije, vremenska perspektiva će biti operacionalizirana kao balansirana vremenska perspektiva budući da obuhvata korištenje sve tri vremenske perspektive istovremeno, dok će narativni identitet biti operacionaliziran preko sekvenci iskupljenja i kontaminacije, koje najjasnije predstavljaju self kroz vrijeme.

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE

Narativni identitet je internalizirana i evoluirajuća životna priča kroz koju se integriše rekonstruisana prošlost, percipirana sadašnjost i anticipirana budućnost, pružajući tako jedinstvo, svrhu i smisao životu osobe (McAdams i McLean, 2013). S druge strane, vremenske perspektive su često nesvjesni proces putem kojeg osoba kontinuirani tok ličnih i socijalnih iskustava pridružuje temporalnim kategorijama prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, koji pomažu u davanju reda, koherentnosti i smisla događajima (Zimbardo i Boyd, 1999). Uvažavajući obje definicije, implicira se da su jedan od osnovnih resursa konstrukcije narativnog identiteta vremenske perspektive prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, koje pomažu u ostvarivanju njegovih osnovnih funkcija: pružanju jedinstva i smisla životu osobe. Vremenske perspektive organizuju iskustvo u kategorije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, dok je narativni identitet struktura putem koje osoba komunicira njihovu povezanost i značenje, integrišući tako self. Drugim riječima, vremenske perspektive predstavljaju osnovne okvire za konstrukciju narativnog identiteta.

Jedino je Webster (2021) dosad doveo u vezu konstrukte narativnog identiteta i vremenske perspektive, pri čemu je narativni identitet operacionaliziran kao svijest o narativnom identitetu, a vremenske perspektive preko balansirane vremenske perspektive. Glavni nalaz studije je da su obje varijable utvrđene kao medijatori u relaciji između stila procesiranja identiteta i prosperiteta. Još važniji nalaz za trenutnu studiju je utvrđena statistički značajna pozitivna korelacija između svijesti o narativnom identitetu i balansiranoj vremenskoj perspektivi, što pruža prve empirijske temelje pretpostavljenoj vezi između vremenskih perspektiva i narativnog identiteta. Međutim, nedostaje operacionalizacija narativnog identiteta u formi životne priče i medijacijski model koji bi direktno ispitaio pretpostavku o vremenskim perspektivama kao osnovnim okvirima za konstrukciju narativnog identiteta. S tim u vezi, još jedna Websterova studija (Webster i sur., 2021) predstavlja potencijalno značajnu dopunu spomenutih nalaza, gdje je smisao u životu dokazan kao medijator u relaciji između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti. Uprkos

odsustvu narativnog identiteta u studiji, nalazi su važni za trenutno istraživanje jer je davanje smisla životu osobe jedna od dvije temeljne funkcije narativnog identiteta i postavljeni medijacijski model je u skladu sa pretpostavkom o vremenskim perspektivama kao osnovnim okvirima za konstrukciju narativnog identiteta. Preciznije, u postavljenom modelu dio varijanse u životnoj dobrobiti balansirana vremenska perspektiva predviđa indirektno preko smisla u životu.

U skladu s navedenim, trenutno istraživanje nastoji pružiti sveobuhvatnu empirijsku provjeru veze između narativnog identiteta i vremenskih perspektiva. Narativni identitet bit će postavljen kao medijator u relaciji između vremenskih perspektiva i životne dobrobiti, psihosocijalnog ishoda koji oba konstrukta konzistentno predviđaju. Narativni identitet bit će operacionaliziran preko sekvenci iskupljenja i kontaminacije, obzirom da najjasnije zahvataju njegove temporalne aspekte, dok će vremenske perspektive biti operacionalizirane preko balansirane vremenske perspektive, koja obuhvata fleksibilno korištenje temporalnih resursa prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Prema tome, ciljevi istraživanja su sljedeći:

1. Ispitati povezanost između balansirane vremenske perspektive, sekvenci iskupljenja i kontaminacije i životne dobrobiti.
2. Ispitati inkrementalnu valjanost balansirane vremenske perspektive i sekvenci iskupljenja i kontaminacije u objašnjenju životne dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti.
3. Ispitati medijacijske efekte sekvenci iskupljenja i kontaminacije u relaciji između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti.

Iz postavljenih ciljeva proizilaze sljedeći problemi istraživanja:

1. Utvrditi stepen i smjer povezanosti između balansirane vremenske perspektive, sekvenci iskupljenja i kontaminacije i životne dobrobiti.
2. Utvrditi inkrementalni doprinos balansirane vremenske perspektive i sekvenci iskupljenja i kontaminacije u objašnjenju varijanse životne dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti.
3. Utvrditi indirektnu relaciju između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti posredovanu sekvencama iskupljenja i kontaminacije.

Konačno, u skladu sa navedenim problemima postavljene su sljedeće hipoteze istraživanja:

H1. Balansirana vremenska perspektiva, sekvence iskupljenja i kontaminacije i životna dobrobit bit će statistički značajno povezani na sljedeći način:

H1a: Očekuje se statistički značajna pozitivna korelacija između rezultata na skali balansirane vremenske perspektive, ukupnih skorova na sekvencama iskupljenja i rezultata na skalama životne dobrobiti.

H1b: Očekuje se statistički značajna negativna korelacija ukupnih skorova na sekvencama kontaminacije sa rezultatima na skali balansirane vremenske perspektive i rezultatima na skalama životne dobrobiti.

H2: Očekuje se da će rezultati na skali balansirane vremenske perspektive i ukupni skorovi na sekvencama iskupljenja i kontaminacije biti statistički značajni prediktori rezultata na skalama životne dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti.

H3: Očekuje se da će rezultati na skali balansirane vremenske perspektive imati statistički značajan pozitivan indirektni efekat na rezultate na skalama životne dobrobiti. Preciznije, očekuje se da će rezultati na skali balansirane vremenske perspektive statistički značajno pozitivno korelirati sa ukupnim skorovima na sekvencama iskupljenja, a da će ukupni rezultati na sekvencama iskupljenja statistički značajno pozitivno korelirati sa životnom dobrobiti. Takođe se očekuje da će rezultati na skali balansirane vremenske perspektive statistički značajno negativno korelirati sa ukupnim skorovima na sekvencama kontaminacije, a da će ukupni skorovi na sekvencama kontaminacije takođe statistički značajno negativno korelirati sa životnom dobrobiti. Drugim riječima, očekuje se da sekvence iskupljenja i kontaminacije posreduju relaciju između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti.

3. METODOLOGIJA

3.1. Uzorak

U istraživanju je učestvovalo ukupno $N = 211$ ispitanika iz opće populacije. Raspon starosne strukture uzorka bio je od 19 do 70 godina ($M = 24.82$; $SD = 9.84$), od toga 178 žena (84.4 %) i

33 muškarca (15.6 %). Nadalje, 71.1 % ispitanika imaju završenu srednju školu, 22.7% završenu višu školu ili fakultet, 5.7% više univerzitetsko obrazovanje (magisterij, doktorat, specijalizacija) i 0.5% završenu osnovnu školu. Konačno, 61.6 % uzorka je izvijestilo da su općenito zdravi, 28% da su vrlo zdravi i 10.4% da su bolešljivi.

3.2. Instrumentarij

Balansirana vremenska perspektiva. Balansirana vremenska perspektiva mjerena je modificiranom Skalom balansirane vremenske perspektive (*modified Balanced Time Perspective Scale - mBTPS*; Vowinckel, Westerhof, Bohlmeijer, & Webster, 2017; Webster, 2011). Za potrebe istraživanja skala je prevedena na bosanski jezik. Modificirana skala balansirane vremenske perspektive sastoji se od 38 čestica podijeljenih na tri subskale: subskala prošlosti (14 čestica), subskala sadašnjosti (10 čestica) i subskala budućnosti (14 čestica). Svaka od subskala izražava stepen učestalosti korištenja i pozitivnosti gledanja na odgovarajuću vremensku perspektivu. Ispitanici su na svako pitanje odgovarali putem Likertove od 6 stepeni, pri čemu 1 označava “(skoro) nikada”, a 6 označava “vrlo često (uvijek)”. Primjeri nekih od čestica su: “*Razumijevanje moje prošlosti je za mene izvor utjehe*” za subskalu prošlosti, “*Bivanje u sadašnjosti mi pomaže da cijenim ono što imam.*” za subskalu sadašnjosti, i “*Radujem se svojoj budućnosti*”, za subskalu budućnosti. Skorovi za pojedinačne subskale su formirani računanjem aritmetičke sredine, dok se, zbog nejednakog broja čestica po subskalama, ukupni skor formirao sabiranjem dobivenih aritmetičkih sredina. Viši rezultati ukazuju na veći temporalni balans. Pouzdanosti za subskale prošlosti, sadašnjosti i budućnosti u ovom istraživanju su 0.91, 0.92 i 0.95, dok za cijelu skalu iznosi 0.94.

Sekvence iskupljenja i kontaminacije. Životne priče ispitanika prikupljene su preko pisanih izvještaja koristeći McAdamsov protokol Vođene autobiografije (1997). Protokol je za potrebe istraživanja preveden na bosanski jezik. Veliki dio protokola za pisanje modeliran je po uzoru na LSI (Life Story Interview; McAdams, 2008c), polustrukturirani intervju koji predstavlja glavni metod prikupljanja životnih priča u istraživanjima narativnog identiteta (Adler i sur., 2017). Ispitanike se zamolilo da detaljno opišu 10 događaja iz njihovog života. Događaji obuhvataju sljedeće sadržaje: visoka tačka života, niska tačka života, prekretnica, epizoda kontinuiteta, najranije sjećanje, važni događaj iz djetinjstva, važni događaj iz adolescencije, događaj koji uključuje važnu moralnu dilemu, donošenje važne životne odluke i događaj koji ukazuje na rad na

jednom životnom cilju. Svaku od scena ispitanici su ispričali tako što su opisali šta se tačno desilo tokom događaja, šta su mislili i osjećali tokom događaja, i šta događaj predstavlja u kontekstu njihove životne priče. Nakon prikupljanja životnih priča ispitanika, pristupilo se njihovoj kvantifikaciji, odnosno kodiranju sekvenci iskupljenja i kontaminacije.

Sekvence iskupljenja i kontaminacije operacionalizirane su preko ocjenjivačkog sistema McAdamsa (1998, 1999), koji se već ustaljeno koristi u istraživanjima narativnog identiteta (Adler i sur., 2015; Lodi – Smith i sur., 2009; McAdams i sur., 2001; McCoy i Dunlop, 2017). Sekvenca iskupljenja definisana je kao eksplicitna transformacija iz početno izraženog negativnog afektivnog stanja u jasno stanje pozitivnog afekta. Da bi dobio bodove za sekvencu iskupljenja, ispitanik mora jasno povezati početno negativno stanje sa krajnjim pozitivnim, tako što će pozitivno stanje biti hronološki postavljeno nakon negativnog u priči (temporalna povezanost), ili se pozitivno stanje javlja kao direktna posljedica prvobitnog negativnog stanja (kauzalna povezanost). Neovisno od vrste povezanosti, pozitivnost koja slijedi u priči ne mora u potpunosti poništiti inicijalnu negativnost, već samo ukazati na pozitivnu afektivnu transformaciju koja “iskupljuje” negativno. Naprimjer, prilikom opisivanja prekretnice u životu, jedan ispitanik je događaje upoznavanja supruge i rođenja djeteta pozicionirao nakon uvodnog dijela ispunjenog ratnim kontekstom:

"Prekretnica mog života desila se rođenjem mog prvog djeteta. Bio sam jako mlad kada je nesretni rat započeo te nisam ni imao vremena razmišljati ili maštati o nekoj ženi i mojoj budućoj porodici. Mislim da je na neki način i završetak rata bila važna prekretnica za mene. Odjednom je sve bilo mirno i ljudi su počeli normalno živjeti. Izdvojio bih ova dva doživljaja. Rođenjem moje kćerke, spoznao sam pravog sebe te sve moje vrijeme i sva moja ljubav bila je usmjerena ka tom malom biću. Bilo je to nevjerovatno iskustvo."

Iz navedenog su jasno uočljivi opisani aspekti iskupljenja: pozitivni događaj (upoznavanje supruge i rođenje kćerke) slijedi nakon negativnog (temporalna veza) i pozitivnost završetka ipak nije do kraja izbrisala prvobitnu negativnost (“nesretni rat”), ali ju je “iskupila”. Važno je naglasiti da, iako je temporalna povezanost negativnog i pozitivnog događaja objektivna, baš ovakav izbor naracije životne prekretnice, ukazuje na prisustvo konstrukta iskupljenja, odnosno rekonstruktivnih procesa koji leže u osnovi narativnog identiteta. Uočavanjem ovakve sekvence u

životnoj priči ispitanika koderi bi dodijelili jedan bod, dok bi suprotno rezultiralo dodjeljivanjem nule.

Ukoliko je određeni događaj dobio jedan bod za sekvencu iskupljenja, koderi bi se okrenuli razmatranju dodjeljivanja bodova za tri subkategorije iskupljenja: unaprijeđena agencija, unaprijeđeno zajedništvo i krajnje brige. Navedene subkategorije su koncipirane kao dodatni bodovi za posebno snažne priče iskupljenja i derivirane su iz konceptualizacije posttraumatskog rasta Tedeschija i Calhouna (1995). Prema Tedeschiju i Calhounu, osobe prilikom izvještavanja o pozitivnom rastu nakon traumatskog događaja spominju tri područja rasta: a) self, b) odnose sa drugima, i c) duhovna/religijska vjerovanja. U skladu s tim, unaprijeđena agencija odgovara rastu u selfu (samopouzdanje, bolje razumijevanje sebe, rezilijencija, samoeфикаsnost), unaprijeđeno zajedništvo rastu u međuljudskim odnosima (ljubav, porodica, prijateljstva) i krajnje brige duhovnim/religijskim vjerovanjima (osjećaji duhovnosti, transcendentalnosti, zbližavanja s Bogom). Za svaku od subkategorija, dodatni bodovi su dodjeljivani samo ukoliko je ispitanik jasno naveo unaprijeđenu agenciju, unaprijeđeno zajedništvo ili krajnje brige kao posljedicu pomaka iz negativnog u pozitivno afektivno stanje. Sljedeći primjer ilustruje sekvencu iskupljenja koja je dobila maksimalni mogući skor od četiri:

“U 46-oj godini sam dobila dijagnozu karcinom na obje dojke, dva različita tipa karcinoma i dobila borbu, ja majka dvije malodobne djevojčice, kćer jedinica i supruga.. Do tada radila u upravi vrlo zahtjevan i odgovaran posao. Opterećena poslovnim, manjinskim, kućanskim i svim drugim obavezama, s jako malo vremena za sebe, u lošem poslovnom okruženju, sva moja briga pretučena je u karcinom. Uslijedila je borba, prvo strah od onog što slijedi, prije svega strah da dvije moje djevojčice ne ostanu tako malene bez majke, strah za staru majku, koja nema više djece da i ona ne ostane bez podrške koju ima s moje strane i tek nakon toga svijest da se trebam izboriti za sebe da bi svima oko mene bilo dobro. Znala sam da to mogu, mnogo mi je u toj dugogodišnjoj borbi pomogla vjera u Boga i ono što je pozitivno iz cijele priče i što se trudim je biti i ostati bolja osoba, imati vremena za sebe i drage osobe i vjeru u Boga, to je ono pozitivno što je iznjedrilo ovo iskušnje.”

Osnovna sekvencu iskupljenja, koja se sastoji od dijagnoze karcinoma i njegovog izlječenja, nadopunjena je iskazima u kojima je kao direktna posljedica dobivene bitke došlo do posvećivanja veće brige sebi i nastojanja da bude još bolja osoba (unaprijeđena agencija), posvećivanja više

vremena drugim dragim osobama (unaprijeđeno zajedništvo) i Bogu (krajnje brige). Budući da je jedinica kodiranja bio pojedinačni događaj, kojih je bilo 10, raspon mogućeg ukupnog skora na sekvencama iskupljenja za svakog ispitanika bio je od 0 do 40.

Nasuprot sekvencama iskupljenja, sekvence kontaminacije definisane su kao eksplicitna transformacija iz stanja pozitivnog afekta u stanje negativnog afekta. Ipak, sekvence kontaminacije ne predstavljaju suštu suprotnost iskupljenja. Za razliku od sekvenci iskupljenja, gdje inicijalna negativnost nije do kraja poništena, kod sekvenci kontaminacije negativni afekt kraja u potpunosti briše (“kontaminira”) prvobitnu pozitivnost. Naprimjer, jedan ispitanik smrt bliske osobe opisuje na sljedeći način:

“Trenutak kada sam saznao da mi je jedna od najbitnijih osoba u životu preminula. Moj daidža. To je bilo 18.12.2021. Otišao sam sa društvom na kafu i otac me zovnuo da saopšti tu vijest. U trenutku nisam vjerovao da je to moguće. Kada sam shvatio totalno sam se emotivno srušio i mnogo tuge i boli sam osjećao. Bilo je mnogo odbijanja da prihvatim da je to moguće. Od tog trenutka ne volim subotnja jutra, obzirom da se to desilo u subotu. Osjećam strah da će se opet nešto ružno desiti.”

Opisana smrt počinje navođenjem prvobitno pozitivnog događaja (izlazak sa društvom i opis daidže kao jedne od najbitnijih osoba u životu), nakon čega slijede vijesti o smrti koja potpuno briše sve tragove pozitivnosti u priči (“Od tada ne volim subotnja jutra”; “Osjećam strah da će se opet nešto ružno desiti”). Sekvence kontaminacije nemaju subkategorije, zbog čega se maksimalni raspon rezultata za svakog ispitanika na njima kretao od 0 do 10.

Kodiranje je vršeno metodom zlatnog standarda (engl. gold standard; Syed i Nelson, 2015). Prema ovoj metodi, dva koder, neupućeni u hipoteze istraživanja, pristupaju kodiranju. Jedan koder je referentni koder, koji kodira cijeli uzorak za varijable od interesa, dok je drugi koder kontrolni koder, čiji se kodovi uzimaju samo za računanje međuprocjenjivačke pouzdanosti. Preciznije, kontrolni koder kodira 20% slučajno odabranih ispitanika i na tako formiranom poduzorku se računa pouzdanost, koja se generalizira na cijeli uzorak. Nakon utvrđivanja pouzdanosti na poduzorku, referentni koder nastavlja sa kodiranjem ostatka uzorka. Pored klasične metode sa dva nezavisna koder koji kodiraju cijeli uzorak, metoda zlatnog standarda je glavna metoda kodiranja koja se koristi u istraživanjima narativnog identiteta i sve je aktuelnija (Dunlop i Tracy, 2013; McCoy i Dunlop, 2017). Iako konačni kodovi na kraju nisu produkt više ulaznih informacija, što

je slučaj sa klasičnom metodom, zlatni standard je mnogo ekonomičnija metoda, zbog manjeg broja slučajeva potrebnih za utvrđivanje pouzdanosti, i na kraju se kao konačne procjene uzimaju samo procjene referentnog kodera, što eliminiše potrebu za rješavanjem nesuglasica na kraju procesa. Navedena ekonomičnost je od posebnog značaja u istraživanjima narativnog identiteta sa velikim uzorcima, poput trenutnog, pri čemu je međuprocjenjivačka pouzdanost za sekvence iskupljenja iznosila $ICC = 0.97$, a za sekvence kontaminacije $ICC = 0.87$.

Životna dobrobit. Životna dobrobit mjerena je sa dvije skale: Skalom zadovoljstva životom (*Satisfaction with Life Scale – SWLS*; Diener, Emmons, Larsen, i Griffin, 1985) i Skalom prosperiteta (*Flourishing Scale – FS*; Diener i sur., 2010). Za obje skale korištene su verzije prevedene i validirane na hrvatskom jeziku (Komšo i Burić, 2016). Skala zadovoljstva životom mjeri globalne kognitivne procjene zadovoljstva vlastitim životom. Sastoji se od pet čestica i predstavlja mjeru hedoničke životne dobrobiti. Od ispitanika se traži da na sedmostepenoj Likertovoj skali (1 – uopće se ne slažem do 7 – u potpunosti se slažem) izraze nivo slaganja sa svakom tvrdnjom. Primjeri čestica su: “U više aspekata moj život je blizak idealnom.”, i “Zadovoljan/na sam svojim životom.”. Ukupan rezultat formira se zbrajanjem svih pet procjena, pri čemu viši rezultati upućuju na veće zadovoljstvo. Skala prosperiteta sastoji se od osam čestica koje mjere aspekte životne dobrobiti poput pozitivnih socijalnih odnosa, svrhe i smisla u životu, osjećaja kompetentnosti i samoprihvatanja. Preciznije, predstavlja mjeru eudaimonijske dobrobiti. Kao i kod Skale zadovoljstva životom, od ispitanika se traži da na sedmostepenoj Likertovoj skali (1 – uopće se ne slažem do 7 – u potpunosti se slažem) izraze nivo slaganja sa svakom tvrdnjom. Primjeri čestica su: “Vodim svrhovit i smislen život.”, “Moji odnosi s drugima su podržavajući i nagrađujući”, i “Angažiran/a sam i zainteresiran/a za svoje dnevne aktivnosti.”. Ukupan rezultat formira se zbrajanjem svih osam procjena, pri čemu viši rezultati upućuju na veći prosperitet. Kako bi se dobila potpunija mjera životne dobrobiti koja uključuje aspekte i hedoničke i eudaimonijske dobrobiti, ukupni rezultati na Skali zadovoljstva životom i Skali prosperiteta su sabrani, formirajući kompozitni skor životne dobrobiti za svakog ispitanika. Koeficijent korelacije između rezultata na Skali zadovoljstva životom i Skale prosperiteta iznosio je $r = 0.92$, što također ide u prilog računanju zajedničkog kompozitnog skora. Pouzdanost Skale prosperiteta u ovom istraživanju iznosila je 0.86, pouzdanost Skale zadovoljstva životom iznosila 0.82, dok je pouzdanost globalnog skora životne dobrobiti iznosila 0.89.

Osobine ličnosti. Osobine ličnosti u istraživanju mjerene su HEXACO inventarom ličnosti (HEXACO-PI-R; Lee i Ashton, 2009). Korištena je verzija od 60 čestica na hrvatskom jeziku (Babarović i Šverko, 2013). Inventar se sastoji od šest subskala po 10 čestica: iskrenost – poniznost, emocionalnost, ekstraverzija, ugodnost, savjesnost i otvorenost ka novim iskustvima. Od ispitanika se tražilo da na petostepenoj Likertovoj skali izraze nivo slaganja sa tvrdnjom (1 - u potpunosti se ne slažem do 5 - u potpunosti se slažem). Pouzdanosti subskala u ovom istraživanju su se kretale od 0.71 do 0.80.

3.3 Postupak

Istraživanje je provedeno online preko Google forms platforme. Link za pristup istraživanju podijeljen je na Facebook. Učešće u istraživanju je bilo dobrovoljno, dok su prikupljeni podaci anonimni i povjerljivi. Posebno zainteresovanim ispitanicima bilo je omogućeno dobijanje povratne informacije u vezi njihovog uratka. Dio uzorka regrutovan je iz studentske populacije, te su studenti dobili kompenzatorne bodove za učešće u istraživanju. Link je bio otvoren manje od dva mjeseca.

4. REZULTATI

Rezultati su prikazani u dva odjeljka. U glavnom tekstu su prikazani rezultati analiza kojima su testirane postavljene hipoteze u radu, uz prikaz osnovnih deskriptivnih pokazatelja varijabli korištenih u istraživanju. Pored toga, u prilogu 1 prikazane su dodatne analize kojima se ne testiraju direktno hipoteze, a sprovedene su zbog potencijalne važnosti za diskusiju.

4.1. Deskriptivna statistika

U tabeli 1. prezentirani su osnovni deskriptivni pokazatelji varijabli u istraživanju.

Tabela 1. Deskriptivni pokazatelji osnovnih varijabli istraživanja

Varijabla	M	SD	σ M	Min	Max	Sk	SESk	Ku	SEK	K-S Z
Sekvence iskupljenja	3.20	1.91	.13	0	10	0.78	0.17	0.71	0.33	0.15**
Sekvence kontaminacije	1.74	1.38	.10	0	6	0.87	0.17	0.67	0.33	0.20**
BTP_prošlost	4.27	.88	.06	1.14	6.00	-0.47	0.17	0.34	0.33	0.08**
BTP_sadašnjost	4.52	.85	.06	1.50	6.00	-0.60	0.17	0.29	0.33	0.08**
BTP_budućnost	4.86	.91	.06	1.14	6.00	-1.19	0.17	1.55	0.33	0.11**
BTP_total	13.64	1.92	.13	6.69	18.00	-0.73	0.17	1.17	0.33	0.06**
Zadovoljstvo životom	23.89	5.98	.41	5	35	-0.62	0.17	0.15	0.33	0.10**
Prosperitet	45.24	6.90	.48	21	56	-0.83	0.17	0.59	0.33	0.12**
Dobrobit_total	69.13	11.64	.80	33	91	-0.83	0.17	0.49	0.33	0.10**
Iskrenost_poniznost	3.61	.67	.05	1.20	5.00	-0.29	0.17	-0.17	0.33	0.07**
Emocionalnost	3.47	.74	.05	1.60	5.00	-0.38	0.17	-0.47	0.33	0.07**
Ekstraverzija	3.40	.71	.05	1.60	4.90	-0.27	0.17	-0.71	0.33	0.09**
Savjesnost	3.56	.69	.05	1.40	4.70	-0.27	0.17	-0.26	0.33	0.06**
Ugodnost	3.02	.66	.04	1.30	4.70	-0.20	0.17	-0.37	0.33	0.07**
Otvorenost ka novim iskustvima	3.91	.73	.05	1.70	4.40	-0.70	0.17	0.01	0.33	0.10**

BTP – balansirana vremenska perspektiva; Sk – skjunis; SESk – standardna pogreška skjunisa; Ku – kurtozis; SEKu – standardna pogreška kurtozisa; K-S Z – kolmogorov smirnov z test normalnosti distribucije; ** - $p < 0.01$

Prvo, potrebno je obratiti pažnju na indikatore normalnosti distribucija izmjerenih varijabli. Rezultati Kolmogorov – Smirnov testa sugerišu da nijedna od varijabli nije normalno distribuisana. Međutim, postoje i drugi indikatori koji ukazuju na normalnost distribucija, poput pregleda histograma i vrijednosti skjunisa i kurtozisa (Stevens, 2012). Grafički pregled normalnosti distribucija preko histograma ukazuje na to da nijedna od distribucija ne odstupa značajno od normalnosti, sa izuzetkom subskale budućnosti balansirane vremenske perspektive (Prilog 1.1). Ipak, vrijednosti skjunisa i kurtozisa za subskalnu budućnosti su u prihvatljivom rasponu za dokazivanje normalnosti (-2 do +2 za skjunis i -7 do +7, tj. -4 do +4 prema proceduri koju SPSS

koristi za računanje kurtozisa; Byrne, 2010; Hair, Black, Babin i Anderson, 2010). Vrijednosti skjunisa i kurtozisa nalaze se u prihvatljivom rasponu i za sve ostale varijable. Zaključno, iako inicijalni testovi normalnosti ne ukazuju na normalnost dobivenih distribucija, detaljniji uvid preko histograma i vrijednosti skjunisa i kurtozisa ukazuje na relativnu simetričnost distribucija, što pruža temelje za kasnije korištenje parametrijskih analiza poput Pearsonovog koeficijenta korelacije i hijerarhijske regresijske analize.

Nadalje, među navedenim deskriptivnim pokazateljima potrebno je posebno se osvrnuti na varijable balansirane vremenske perspektive i sekvenci iskupljenja i kontaminacije, budući da se ovi konstrukti po prvi put mjere na bosanskohercegovačkom uzorku. S tim u vezi, skorovi na subskalama i cijeloj skali balansirane vremenske perspektive u skladu su sa deskriptivnim pokazateljima prethodnih istraživanja (Webster, 2011; Webster, 2021; Webster i sur., 2017; Webster i sur., 2021), pri čemu najviše skorove bilježi subskala budućnosti ($M = 4.86$, $SD = 0.91$). Prosječni skorovi na sekvencama iskupljenja i kontaminacije također se distribuišu u skladu sa dosadašnjim nalazima koji su obuhvatno ispitali narativni identitet (veći broj scena) i koristili isti sistem kodiranja (McAdams i sur., 2001), pri čemu su prosječni skorovi i raspršenja sekvenci iskupljenja ($M = 3.20$; $SD = 1.91$) veći u odnosu na sekvence kontaminacije ($M = 1.74$; $SD = 1.38$). Posebno upadljiva podudarnost između trenutnih nalaza i nalaza McAdamsa i suradnika je u rasponu ukupnih skorova na sekvencama iskupljenja i kontaminacije, gdje je raspon za sekvence iskupljenja od 0 do 10 (0 do 11 kod McAdamsa i suradnika), a za sekvence kontaminacije od 0 do 6 (0 do 6 kod McAdamsa i suradnika).

Konačno, zbog sve veće potrebe za razumijevanjem učinaka narativnih varijabli u zavisnosti od scene koja se nastoji rekonstruisati (Bauer, Graham, Lauber i Lynch, 2019; Cox, Hanek i Cassario, 2019; Dunlop, 2021; Dunlop i Hanley, 2019), u tabeli 2 prezentirana je prosječna zastupljenost sekvenci iskupljenja i kontaminacije za svaku ispitanu scenu.

Tabela 2. Prosječna zastupljenost sekvenci iskupljenja i kontaminacije prema pojedinačnim scenama životnih priča

Scena	Sekvenca iskupljenja	Sekvenca kontaminacije
Visoka tačka	0.39	0.06
Niska tačka	0.43	0.61
Prekretnica	0.77	0.06
Kontinuitet	0.13	0.13
Najranije sjećanje	0.07	0.26
Djetinjstvo	0.25	0.27
Adolescencija	0.38	0.13
Moralnost	0.26	0.15
Odluka	0.37	0.03
Cilj	0.15	0.01

Najveću zastupljenost sekvenci iskupljenja pokazuju prekretnica, niska i visoka tačka života, zatim scene adolescencije i donošenja važne odluke. Najranija sjećanja pokazuju najmanju zastupljenost sekvenci iskupljenja. Uz izuzetak relativno visoke zastupljenosti iskupljenja u adolescentskim scenama i donošenja odluka, dobivena distribucija po scenama odgovara onoj od McAdamsa i suradnika (2001). Što se tiče sekvenci kontaminacije, najveća zastupljenost zabilježena je u naraciji niske životne tačke, nakon čega dolaze scene djetinjstva i najranija sjećanja. Interesantno je da, kao i kod McAdamsa i suradnika, prekretnica pokazuje gotovo pa nepostojeću zastupljenost sekvenci kontaminacije. Općenito, i među sekvencama kontaminacije primijetna je podudarnost distribucija sa onom McAdamsa i suradnika. Konačno, ukupni skorovi na sekvencama iskupljenja i kontaminacije su statistički značajno, ali srednje slabo, negativno korelirani, $r(209) = -.14$; $p = .049$. Isti obrazac povezanosti u svom istraživanju dobili su McAdams i suradnici.

4.2. Korelacijske analize

U tabeli 3. prezentirana je interkorelacijska matrica svih ispitanih varijabli u istraživanju, čime se testirala hipoteza H1, odnosno H1a i H1b.

Tabela 3. Interkorelacijska matrica osnovnih varijabli u istraživanju

Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1.Sekvence iskupljenja		-.13*	-.01	.09	.09	.08	.04	.09	.07	.02	-.03	.00	.12	.08	.02
2.Sekvence kontaminacije			.00	-.16*	-.31**	-.22**	-.06	-.21**	-.16*	.05	.09	-.14*	-.04	-.06	-.20**
3.BTP_prošlost				.40**	.26**	.76**	.27**	.33**	.33**	.13	.10	.21**	.17*	.12	.25**
4.BTP_sadašnjost					.23**	.74**	.52**	.55**	.59**	.22**	-.06	.38**	.11	-	.18**
5.BTP_budućnost						.69**	.23**	.54**	.44**	.06	.05	.26**	.30**	.03**	.13
6.BTP_total							.46**	.65**	.62**	.19**	.04	.39**	.26**	.16*	.26**
7.Zadovoljstvo životom								.63**	.89**	.25**	.03	.36**	.08	.11	-.08
8.Prospertitet									.92**	.21**	.03	.51**	.27**	.13	.08
9.Dobrobit_total										.25**	.03	.49**	.20**	.13	.01
10.Iskrenost - poniznost											.10	.04	.17*	.25**	-.02
11.Emocionalnost												-.12	.20**	.02	-.15*
12.Ekstraverzija													.08	.06	.06
13.Savjesnost														.08	.10
14.Ugodnost															.16*
15.Otvornost ka novim iskustvima															

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

U skladu sa hipotezom H1b, ukupni skorovi na sekvencama kontaminacije su statistički značajno negativno korelirani sa rezultatima na skali balansirane vremenske perspektive i formiranom ukupnom skorom životne dobrobiti. Preciznije, ukupni skorovi na sekvencama kontaminacije statistički značajno negativno koreliraju samo sa rezultatima na skali prosperiteta i subskalama sadašnjosti i budućnosti, ali ne i skali zadovoljstva životom, odnosno subskalom prošlosti. Suprotno hipotezi H1a, ukupni skorovi na sekvencama iskupljenja nisu u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji sa rezultatima na skali balansirane vremenske perspektive i rezultatima na skalama životne dobrobiti. S druge strane, u skladu sa H1a, rezultati na skali balansirane

vremenske perspektive su u statistički značajnoj pozitivnoj korelaciji sa rezultatima na skalama životne dobrobiti, pri čemu je navedena korelacija utvrđena za sve tri subskale (prošlost, sadašnjost i budućnost). Zaključno, rezultati korelacijskih analiza djelimično ukazuju na održivost hipoteze H1a.

4.3 Hijerarhijska regresijska analiza

Kako bi se testirala druga hipoteza studije, sprovedena je hijerarhijska regresijska analiza, čiji su rezultati predstavljeni u tabeli 4. Hijerarhijska regresijska analiza sprovedena je u 4 bloka sa ukupnim skorom životne dobrobiti kao kriterijskom varijablom. Prvi blok uključivao je sociodemografske varijable spola, dobi i naknadno formiranih dihotomiziranih varijabli bolešljiv vs. zdrav i zdrav vs. veoma zdrav. Ovako postavljen model je bio statistički značajan, $F(4, 206) = 7.68$; $p < .0001$, pri čemu su sociodemografske varijable objašnjavale 13% varijanse u životnoj dobrobiti. Tačnije, kao statistički značajni prediktori pokazali su se spol (žene izvještavaju o većem zadovoljstvu životom) i dihotomizirana varijabla zdrav vs. veoma zdrav. U drugi blok uključene su osobine ličnosti mjerene HEXACO modelom: iskrenost – poniznost, savjesnost, otvorenost ka novim iskustvima, emocionalnost, ekstraverzija i ugodnost. Model je bio statistički značajan i objasnio je dodatnih 23 % varijanse u životnoj dobrobiti, $\Delta F(6, 200) = 12.19$, $p < .0001$. Kao statistički značajni prediktori izdvojile su se osobine iskrenost-poniznost i ekstraverzija, koje su pozitivno korelirale sa životnom dobrobiti. U treći blok uključen je ukupni rezultat na skali balansirane vremenske perspektive. Ponovo, tako postavljen model je statistički značajno doprinio promjeni varijanse, $\Delta F(1, 199) = 76.85$; $p < 0.0001$, pri čemu balansirana vremenska perspektiva objašnjava dodatnih 18% varijanse u životnoj dobrobiti. Preciznije, veća balansiranost kroz prošlost, sadašnjost i budućnost povezana je sa većom životnom dobrobiti. U četvrti i posljednji blok uključeni su ukupni skorovi na sekvencama kontaminacije i iskupljenja. Iako je model bio statistički značajan, $F(13, 197) = 18.00$; $p < .0001$, nije statistički značajno doprinio u objašnjenju inkrementa varijanse životne dobrobiti, $\Delta F(2, 197) = 0.54$; $p = .583$. Zaključno, rezultati hijerarhijske regresijske analize većinom ne podržavaju hipotezu H2. Iako balansirana vremenska perspektiva predviđa statistički značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti, takav obrazac za sekvence iskupljenja i kontaminacije nije utvrđen. Budući da sekvence iskupljenja i kontaminacije ne predviđaju

statistički značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti nakon kontrole balansirane vremenske perspektive, i sekvence iskupljenja ne koreliraju statistički značajno sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, nije bilo temelja za testiranje medijacijskog modela kako je postavljen prema hipotezi H3.

Tabela 4. Rezultati hijerarhijske regresijske analize sa ukupnim skorom životne dobrobiti kao kriterijem

Varijabla	Model 1			Model 2			Model 3			Model 4		
	Beta	t	p	Beta	t	p	Beta	t	p	Beta	t	p
Spol	.144	2.206	.028	.092	1.515	.131	.050	0.966	.335	.056	1.061	.290
Dob	.098	1.44	.151	.035	0.585	.559	.051	0.98	.328	.061	1.15	.252
Bolešljiv vs. zdrav	-.125	-1.831	.069	-.055	-0.875	.383	-.033	-0.628	.531	.035	-0.649	.517
Zdrav vs. veoma zdrav	.295	4.4	.000	.203	3.394	.001	.20	3.921	.000	.199	3.899	.000
Iskrenost - poniznost				.186	3.092	.002	.124	2.399	.017	.126	2.434	.016
Savjesnost				.112	1.847	.066	.026	0.504	.615	.025	0.472	.638
Otvorenost ka novim iskustvima				-.009	-0.148	.883	-.124	-2.383	.018	-.129	-2.466	.015
Emocionalnost				.039	0.63	.529	.015	0.278	.781	.018	0.331	.741
Ekstraverzija				.42	6.984	.000	.246	4.493	.000	.244	4.417	.000
Ugodnost				.034	0.573	.567	.007	0.138	.890	.005	0.092	.926
BTP							.499	8.767	.000	.489	8.460	.000
Sekvence iskupljenja										.013	0.255	.799
Sekvence kontaminacije										-.051	-0.960	.338
R		.36			.602			.735			.737	
R2		.13			.363			.54			.543	
ΔR2		.13			.233			.178			.003	
F		7.68***			11.39***			21.27***			18.00***	
ΔF		7.68***			12.19***			76.85***			.54	

*** $p < 0.0001$

5. DISKUSIJA

Ovo istraživanje bavilo se ispitivanjem veze sekvenci iskupljenja i kontaminacije sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Tako u se nastojali ispitati temporalni aspekti narativnog identiteta koji su konzistentno implicirani u literaturi (Syed i Mitchell, 2015), a nisu dosad istraženi. Narativni identitet je internalizirana reprezentacija selfa u formi životne priče koja obuhvata rekonstruisanu prošlost, percipiranu sadašnjost i anticipiranu budućnost. Uprkos jasno istaknutim temporalnim elementima definicije (rekonstruisana prošlost, percipirana sadašnjost i anticipirana budućnost), nepoznato je kako je korištenje vremenskih perspektiva prošlosti, sadašnjosti i budućnosti povezano sa konstrukcijom narativnog identiteta. Pretpostavljeni odnos potrebno je dalje ispitati kroz povezanost sa životnom dobrobiti, psihosocijalnim ishodom koji oba konstrukta predviđaju. U skladu s tim, postavljena su tri cilja istraživanja.

Prvi cilj istraživanja bio je ispitati povezanost između sekvenci iskupljenja i kontaminacije, balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti. Očekivalo se da će sekvence iskupljenja, balansirana vremenska perspektiva i životna dobrobiti međusobno statistički značajno pozitivno korelirati. Nadalje, očekivala se statistički značajna negativna korelacija sekvenci kontaminacije sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. U skladu sa hipotezom H1b, sekvence kontaminacije su statistički značajno negativno korelirale sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Ovakvi nalazi proširuju nalaze Webstera (2021), kojima je utvrđena pozitivna korelacija između svijesti o narativnom identitetu i balansirane vremenske perspektive, jer je u ovom istraživanju narativni identitet operacionaliziran u formi životne priče. Sekvence kontaminacije predstavljaju konstrukciju fragmentiranog i stagnirajućeg selfa, osuđenog na ponavljanje negativne prošlosti. S druge strane, balansirana vremenska perspektiva predstavlja sposobnost fleksibilnog korištenja vremenskih perspektiva, što pruža osnovu za formiranje koherentnog selfa. Pored toga, osobe sa balansiranom vremenskom perspektivom karakteriše pozitivan pogled na prošlost, sadašnjost i budućnost, uz njihovo učestalo korištenje. Prema tome, jasno je zašto nalazi sugerišu negativnu korelaciju između ovih konstrukata. Fragmentirani i stagnirajući self sekvenci kontaminacije ukazuje na temporalni disbalans; nemogućnost koherentne integracije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, zajedno sa averzivnim pogledom na njih.

Posebnu pažnju privlači utvrđeni obrazac korelacija na nivou subskala balansirane vremenske perspektive, pri čemu sekvence kontaminacije statistički značajno negativno koreliraju samo sa

subskalama sadašnjosti i budućnosti, dok je korelacija sa subskalom prošlosti jednaka nuli. Negativne korelacije sa subskalama sadašnjosti i budućnosti vrlo su važne za osvjetljavanje temporalnih aspekata narativnog identiteta, ali i dalju razradu ovog konstrukta općenito. Uzimajući u obzir da se narativni identitet dominantno ispituje preko rekonstrukcije prošlosti u kontekstu trenutnog selfa, većina istraživanja je povezivala narativni identitet sa psihosocijalnim ishodima koji se tiču sadašnjosti (npr. životna dobrobit), gotovo zanemarujući one orijentisane na budućnost (McLean i Pasupathi, 2012). Ipak, definicija narativnog identiteta jasno ističe da njegova konstrukcija obuhvata i određenu anticipaciju budućnosti, te ostvarivanje glavnih funkcija jedinstva i stvaranja smisla nije moguća bez potpune integracije selfa kroz sve tri vremenske perspektive. Jedina linija istraživanja koja se implicitno referiše na implikacije konstrukcije narativnog identiteta za budućnost su istraživanja veze sekvenci iskupljenja i kontaminacije sa generativnošću (McAdams, 2006; McAdams, Diamond, de St. Aubin i Mansfield, 1997; McAdams i sur., 2001; McAdams i Guo, 2015). Generativnost je jedan od glavnih indeksa pozitivne psihosocijalne adaptacije u srednjoj odrasloj dobi (Erikson, 1963), kojeg karakteriše briga, posvećenost i skrb za buduće generacije. Prema tome, jasno je da je generativnost psihosocijalni ishod koji je dominantno orijentisan na budućnost. Nalazi iz ove linije istraživanja upućuju na to da visoko generativni ljudi dominantno konstruišu narative iskupljenja, dok nisko generativni ljudi dominantno konstruišu narative kontaminacije. McAdams ističe da ovakvi nalazi ukazuju na ono što je Erikson (1963, str. 267) nazvao “vjerovanjem u vrstu”, odnosno vjerovanjem u vrijednost ljudskih nastojanja. Prema Eriksonu, ljudi ne mogu biti generativni bez vjerovanja u vrstu, tj. ne mogu usmjeriti svoju energiju u produktivan rad s ciljem osiguravanja bolje budućnosti ukoliko drže da će se negativni ishodi neminovno dešavati. Ljudi koji vide prošlost kao transformaciju iz dobrog u loše su mnogo manje optimistični u vezi vlastite sadašnjosti i budućnosti, zbog čega su manje voljni i sposobni posvetiti se unaprijeđenju tuđih života u sadašnjosti i budućnosti. Trenutni nalazi u skladu su sa navedenim, gdje sekvence kontaminacije sugerišu averzivan pogled na sadašnjost i budućnost. Sadašnjost nije izvor uživanja u životu i povezivanja sa sobom i okolinom, dok iz budućnosti nije moguće crpiti bilo kakvu nadu, svrhu i smisao.

Uzimajući u obzir navedeno, odsustvo korelacije sekvenci kontaminacije sa subskalom prošlosti je neočekivana. Kontaminacija se najviše ogleda upravo u negativnoj rekonstrukciji prošlosti, koja implicira i negativan pogled na nju. Međutim, sekvenca kontaminacije podrazumijeva prvo

naraciju pozitivnog događaja, nakon čega slijedi negativnost koja kontaminira inicijalnu pozitivnost. Moguće je da kombinacija valencija emocija prisutnih tokom naracije u konačnici čine prošlost emocionalno neutralnom vremenskom perspektivom. Nadalje, balansirana vremenska perspektiva obuhvata kognitivnu i motivacijsku komponentu pored emocionalne, odnosno sposobnost korištenja prošlosti kao izvor razumijevanja selfa i čestinu njenog korištenja. Prema tome, dodatno objašnjenje nedostatka korelacije sekvenci kontaminacije sa subskalom prošlosti je da osobe sa kontaminiranom prošlošću jednostavno ne koriste prošlost kao izvor samospoznaje niti su uopće motivirani da joj se vraćaju.

Konačno, statistički značajna negativna korelacija sekvenci kontaminacije sa životnom dobrobiti je očekivana i u skladu sa cijelim nizom istraživanja narativnog identiteta (Adler, Kissel i McAdams, 2006; Adler i Poulin, 2009; Adler i sur., 2015; McAdams i sur., 2001). Međutim, dobiveni nalazi ne predstavljaju prostu replikaciju prethodnih studija zbog razlike u operacionalizaciji životne dobrobiti. Budući da su se prethodna istraživanja dominantno fokusirala na povezanost hedoničkih mjera dobrobiti sa sekvencama kontaminacije u odnosu na eudaimonijske mjere (Adler i sur., 2016), ovo istraživanje nastojalo je pružiti obuhvatnu mjeru životne dobrobiti uključivši indikatore obje konceptualizacije. U skladu s tim, zadovoljstvo životom je predstavljalo mjeru hedoničke dobrobiti, dok je prosperitet predstavljao mjeru eudaimonijske dobrobiti. Statistički značajna negativna korelacija sekvenci kontaminacije sa prosperitetom je novi nalaz koji sugerira da su narativi kontaminacije valjani prediktori i eudaimonijske dobrobiti. Zbog dominantne afektivne orijentacije sekvenci kontaminacije, dosadašnja istraživanja su se uglavnom fokusirala na povezanost sa hedoničkim indikatorima poput zadovoljstva životom (Adler i sur., 2006; McAdams i sur., 2001), pri čemu je jedina ispitana mjera eudaimonijske dobrobiti bila psihološka dobrobit mjerena Ryffovim skalama. Uprkos tome, trenutni nalazi nisu neočekivani i u skladu su sa proširenim konceptualizacijama sekvenci kontaminacije koje joj pridodaju i elemente autobiografskog rezonovanja (Adler i sur., 2016). Preciznije, autobiografsko rezonovanje, proces putem kojeg se vrši konstrukcija narativnog identiteta, u prvom redu je zaslužno za davanje smisla događajima i, kao takvo, predstavlja dimenziju narativnog identiteta najснаžnije asociiranu sa eudaimonijskom dobrobiti (Lilgendahl, Helson i John, 2013; Lilgendahl i McAdams, 2011; King i Smith, 2004). Procesi autobiografskog rezonovanja u sekvencama kontaminacije ogledaju se u izvlačenju negativnog značenja iz prvobitnog pozitivnog događaja. Prema tome, trenutni nalazi ukazuju na to da bi i sekvence

kontaminacije mogle biti “hibridni” konstrukt, poput sekvenci iskupljenja (McLean i sur., 2020). Konačno, sekvence kontaminacije nisu statistički značajno korelirale sa zadovoljstvom u životu, što nije u skladu sa navedenim istraživanjima i teorijskom građom, iako nije ni potpuno nezapažen rezultat (Dunlop, Wilkinson, Harake, Graham i Lee, 2020).

Nasuprot sekvencama kontaminacije, sekvence iskupljenja nisu statistički značajno korelirale sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, što nije u skladu sa hipotezom H1a. Postoje dva potencijalna objašnjenja dobivenih nalaza. Prvo, potrebno je osvrnuti se na kulturološku dimenziju sekvenci iskupljenja (Eriksson, McLean i Frisén, 2020; McAdams, 2006). Iskupljenje je konstrukt snažno utemeljen u individualističkoj kulturi Amerike i skoro sva istraživanja iskupljenja sprovedena su u američkom kontekstu (Dunlop, 2021). Prema McAdamsu (2006), narativ iskupljenja je neizostavan dio američkog identiteta; Amerikanci uživaju u njemu i “neki čak vjeruju da ga žive” (str. 82). Drugim riječima, narativ iskupljenja predstavlja master narativ američke kulture (McLean i Syed, 2015). Master narativi su dominantne priče unutar određene kulture koje služe kao vodič kako biti “dobar” član društva (McLean i Syed, 2015). Njihova funkcija je da ograniče i stabilizuju očekivanja o tome kako živjeti i razumjeti vlastiti život, počevši od formiranja identiteta pa nadalje. Prema tome, nepoznato je kakvi se učinci sekvenci iskupljenja mogu očekivati u drugim kulturološkim kontekstima gdje iskupljenje nije nužno master narativ. Čak ni unutar američkog konteksta efekti sekvenci iskupljenja nisu uniformni (Bauer i sur., 2019; Matsuba i Walker, 2005; McCoy i Dunlop, 2017; Wilkinson i Dunlop, 2021). Naprimjer, McCoy i Dunlop (2017) su prilikom usporedbe narativnih identiteta osoba koje su odrasle kao djeca alkoholičara (ACOA – Adult Children Of Alcoholics) i osoba koje nisu odrasli kao djeca alkoholičara (non-ACOA) utvrdili da kod prve grupe prisustvo sekvenci iskupljenja zapravo predviđa niže razine životne dobrobiti. Za objašnjenje dobivenih nalaza autori se okreću kulturološkoj utemeljenosti iskupljenja. Obzirom na status iskupljenja kao master narativa u Americi, mnogi pojedinci će koncipirati svoj narativni identitet u skladu s tim, iako se ne osjećaju ili ne žive život ispunjen optimizmom i nadom koji je karakterističan za sekvence iskupljenja (Dunlop i Tracy, 2013). Diskrepanca između fenomenološke percepcije vlastitog života i društvenih zahtjeva prilikom konstrukcije narativnog identiteta je vjerovatno neadaptivna i emocionalno stresna, što dovodi do nižih razina dobrobiti. Spomenuta diskrepanca je posebno uočljiva u marginaliziranim i ranjivim populacijama (u ovom primjeru ACOA skupina), koje vrlo vjerovatno imaju vlastite master narative (Breen i McLean, 2017), što stvara dodatnu

inkongruentnost između fenomenološki i socijalno uslovljenog narativa. U skladu s navedenim, moguća interpretacija nedostatka korelacije sekvenci iskupljenja sa životnom dobrobiti, ali i balansiranom vremenskom perspektivom, je da iskupljenje nije master narativ u Bosni i Hercegovini, pa samim tim ne nosi sa sobom pozitivne konotacije koje su u osnovi pretpostavljene povezanosti. Bosna i Hercegovina je država sa kompleksnom historijskom pozadinom, geografskim položajem i etničkom strukturom; ne pripada jasno ni zapadnoj ni istočnoj kulturi. Prema tome, otvoreno je pitanje koji su master narativi u ovom području prevalentni i koji bi, kao takvi, nosili važne implikacije za konstrukciju narativnog identiteta.

Drugo potencijalno objašnjenje trenutnih nalaza tiče se problema agregacije skorova kroz različite scene životnih priča ispitanika (Bauer i sur., 2019; Cox i sur., 2019). U istraživanjima se učestalost sekvenci iskupljenja obično sumira kroz sve ispričane događaje i potom formira ukupan skor ispitanika (Adler i sur., 2017). Prednost ovakvog pristupa je što se dobije šira slika o narativnom identitetu osobe (Dunlop i sur., 2019). Međutim, nedostatak je što agregacija pojedinačnih skorova zanemaruje diferencijalnu prediktivnost sekvenci iskupljenja u funkciji sadržaja životnog događaja. Naprimjer, sve veći broj istraživanja (Adler i sur., 2015; Bauer i sur., 2019; Cox i sur., 2019) upućuje na to da prisustvo sekvenci iskupljenja samo u niskim životnim tačkama predviđa više razine životne dobrobiti, dok njihovo prisustvo u visokim životnim tačkama predviđa niže razine životne dobrobiti ili ih nikako ne predviđa. Negativni događaji općenito izazivaju snažne fiziološke, kognitivne, emocionalne i socijalne reakcije (Taylor, 1991). U tu svrhu, organizam angažuje sve raspoložive kognitivne resurse koji će mu pomoći u kauzalnoj organizaciji negativnog događaja. Na nivou životne priče, negativni događaji “kao da zahtijevaju objašnjenje” (McAdams, 2008b, str. 253). Negativni događaji izazivaju naratora da pronade smisao u onome što se desilo; da objasni zašto se to dogodilo i razjasni posljedice za kasniji razvoj priče. Navedene tvrdnje pronalaze empirijsku podršku u seminalnim istraživanjima Pennebaker (1997), gdje je utvrđeno da elaborirano pisanje o negativnim životnim događajima dovodi do boljeg fizičkog i mentalnog zdravlja. Prema tome, moguće objašnjenje je da sekvence iskupljenja do izražaja dolaze u niskim tačkama jer je negativnost njihovo početno stanje po definiciji, pri čemu izvlačenje pozitivnog značenja na kraju priče nosi posebnu korist za dobrobit osobe. S druge strane, pretjerano procesiranje pozitivnih emocija je nerijetko asocirano sa nižim razinama dobrobiti (Burton i King, 2004; Lyubomirsky, Sousa i Dickerhoff, 2006), zbog čega sekvence iskupljenja u scenama velike sreće vjerovatno nemaju naročitu funkciju. Vodeći se navedenim, u ovom

istraživanju su sprovedene dodatne analize (Prilog 1.2) koje su ispitale povezanost skorova sekvenci iskupljenja u pojedinačnim scenama sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Dobiveni rezultati idu u prilog nalazima spomenutih istraživanja, gdje samo skorovi iskupljenja u niskim životnim tačkama predviđaju više razine životne dobrobiti. Zanimljiv nalaz je da iskupljenje u niskim životnim tačkama predviđa sada i balansiranu vremensku perspektivu, što ukazuje na valjanost prvobitno pretpostavljenih poveznica između ova dva konstrukta. Rezultati upućuju na to da progresivni self karakterističan za sekvence iskupljenja i temporalna fleksibilnost i pozitivnost karakteristična za balansiranu vremensku perspektivu idu jedno uz drugo, ali da kompleksnost asocirana sa oba konstrukta dolazi do izražaja samo u slučaju organizacije izrazito negativnih iskustava. Zanimljiv nalaz predstavlja i pozitivna korelacija sekvenci iskupljenja u niskim tačkama sa subskalama sadašnjosti i budućnosti balansirane vremenske perspektive, kao i kod sekvenci kontaminacije. Izvlačenje pozitivnih značenja iz izrazito negativnih iskustava pomaže u održavanju nade i posvećenosti za bolju sadašnjost i budućnost, što je vjerovatno popraćeno pozitivnim pogledima na spomenute vremenske perspektive. Također, naracija selfa u kojoj pozitivni ishodi slijede nakon negativnih iskustava ukazuje na određene nivoe temporalne fleksibilnosti, te motiviranost da se sadašnjost i budućnost koriste kao izvor sreće i smisla u životu; što odgovara osnovnim obilježjima balansirane vremenske perspektive. Ipak, kao i u slučaju sekvenci kontaminacije, iznenađujući je nedostatak korelacije sa subskalom prošlosti. Moguće je da se ponovo radi o kombinaciji valencija emocija prisutnih prilikom naracije događaja, koja je posebno istaknuta kod sekvenci iskupljenja; pozitivnost kraja ne podrazumijeva brisanje negativnih emocija početka. Zaključno, trenutni nalazi sugerišu da je iskupljenje složeniji konstrukt od kontaminacije, zbog čega je potreban dodatni oprez prilikom povezivanja sekvenci iskupljenja sa drugim konstruktima poput balansirane vremenske perspektive. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na kulturološki kontekst u kojem se sekvence iskupljenja mjere, uz detaljnu analizu prema pojedinačnim scenama kao glavne moderatorske varijable.

Konačno, u skladu sa hipotezom H1a, balansirana vremenska perspektiva pozitivno korelira sa životnom dobrobiti. Trenutni nalazi su još jedan u cijelom nizu nalaza koji ukazuju na snažnu prediktivnu valjanost balansirane vremenske perspektive u domenu životne dobrobiti (Mooney, Earl, Mooney i Bateman, 2017; Pyszkowska i Rönnlund, 2021; Stolarski, Vowinckel, Jankowski i Zajenkowski, 2016; Stolarski, Zajenkowski, Jankowski i Szymaniak, 2020; Vowinckel i sur.,

2017; Webster i sur., 2021; Zhang i sur., 2013). Preciznije, nalazi ukazuju na to da osobe koje fleksibilno, pozitivno i često koriste sve tri vremenske perspektive su osobe koje doživljavaju visoke razine životne dobrobiti. Zaključno, snažna pozitivna korelacija utvrđena u ovom istraživanju ide u prilog stajalištu da je balansirana vremenska perspektiva jedan od centralnih konstrukata pozitivne psihologije (Zimbardo i Boniwell, 2004).

Drugi cilj istraživanja bio je ispitati inkrementalne doprinose balansirane vremenske perspektive i sekvenci iskupljenja i kontaminacije u životnoj dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti. U skladu s tim, očekivalo se da će balansirana vremenska perspektiva i sekvence iskupljenja i kontaminacije biti statistički značajni prediktori životne dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti. Trenutni nalazi sugeriraju da navedena pretpostavka nije održiva. Iako se balansirana vremenska perspektiva pokazala statistički značajnim prediktorom životne dobrobiti nakon kontrole relevantnih varijabli, narativne varijable iskupljenja i kontaminacije se nisu pokazale statistički značajnim prediktorima. Preciznije, ni sekvence iskupljenja ni sekvence kontaminacije nisu predviđale statistički značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti nakon kontrole sociodemografskih varijabli, osobina ličnosti i balansirane vremenske perspektive. Pod pretpostavkom da je, zbog konceptualne sličnosti između balansirane vremenske perspektive i sekvenci kontaminacije, utvrđena korelacija između sekvenci kontaminacije i životne dobrobiti zapravo objašnjena balansiranom vremenskom perspektivom, sprovedena je još jedna hijerarhijska regresijska analiza u kojoj je kao prediktor životne dobrobiti (prosperiteta) uvedena prvo sekvenca kontaminacije, pa tek onda balansirana vremenska perspektiva (Prilog 1.3). U prilog pretpostavci, rezultati ove hijerarhijske regresijske analize sugeriraju da se prvobitno utvrđena korelacija sekvenci kontaminacije sa životnom dobrobiti zapravo može objasniti preko balansirane vremenske perspektive. Preciznije, sekvence kontaminacije predviđaju statistički značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti koji postaje neznačajan nakon uvođenja balansirane vremenske perspektive kao prediktora. Detaljnije teorijsko objašnjenje bit će ponuđeno u raspravi u vezi sa trećim ciljem istraživanja.

Rezultati sprovedenih hijerarhijskih regresijskih analiza nisu u skladu sa dosadašnjom literaturom koja ukazuje na jasnu inkrementalnu valjanost narativnog identiteta u predviđanju životne dobrobiti (Adler i sur., 2016). U prvom velikom preglednom radu u području narativnog identiteta, Adler i suradnici su kroz pregled dosadašnjih istraživanja argumentovali zašto je empirijski

opravdano izučavati konstrukt narativnog identiteta. Glavni argument formiran je upravo oko koncepta inkrementalne valjanosti; u preko 30 istraživanja varijable narativnog identiteta su demonstrirale jasnu prediktivnu valjanost nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osnovnih osobina ličnosti poput neuroticizma i ekstraverzije. Razlozi iza utvrđene inkrementalne valjanosti su teorijski obrazloženi i grupisani u četiri kategorije argumenata: strukturalni, kognitivni, fenomenološki i etički. Kao najvažniji ističe se strukturalni argument. Strukturalni argument je ranije elaboriran u uvodnom dijelu i odnosi se na McAdamsov troslojni model ličnosti (2008a). McAdams predstavlja ličnost preko tri sloja, odnosno nivoa, koji su konceptualno različiti: dispozicijski nivo, nivo karakterističnih adaptacija i nivo narativnog identiteta. Dispozicijski nivo obuhvata dekontekstualizirane varijacije među ljudima (npr. Big Five osobine ličnosti), karakteristične adaptacije obuhvataju varijacije kontekstualizirane unutar određene uloge i vremena (npr. potrebe, ciljevi i stavovi), dok narativni identitet obuhvata razlike u interpretaciji i integraciji vlastitih života kroz vrijeme. Budući da se radi o konceptualno različitim domenama ličnosti, model pretpostavlja da će svaka domena demonstrirati zasebnu inkrementalnu valjanost u predviđanju važnih psihosocijalnih ishoda poput životne dobrobiti. Adler i suradnici su kroz svoj rad na to jasno ukazali, zbog čega se trenutni nalazi doimaju još problematičnijim. Međutim, moguće objašnjenje leži u detaljnijem uvidu u ciljeve istraživanja spomenutih autora. Iako su se autori zanimali za sumiranje radova koji su ukazali na inkrementalnu valjanost narativnog identiteta, pregled je, zbog nedovoljnog broja istraživanja, bio ograničen na životnu dobrobit kao kriterijsku varijablu, zajedno sa sociodemografskim varijablama i osobinama ličnosti kao kontrolnim varijablama. Drugim riječima, u pregled nisu mogle biti uključene studije koje su, uz standardnu kontrolu, kao kontrolnu varijablu uključivale konceptualno slične varijable, poput balansirane vremenske perspektive. Istraživanja koja su ispitivala vezu narativnih varijabli sa varijablama iz drugih domena prema McAdamsu su malobrojna, ali postoje (Bauer i McAdams, 2004; Bühler, Weidmann, Nikitin i Grob, 2019; Manczak, Zapat-Gietl i McAdams, 2014; McAdams, 2005; McAdams, Hoffman, Day i Mansfield, 1996; Roberts i Caspi, 2003). Naprimjer, McAdams i suradnici (1996) utvrdili su pozitivnu povezanost između motivacijskih tema agencije i zajedništva (nivo narativnog identiteta) sa motivima potrebe za moći i potrebe za intimnošću (nivo karakterističnih adaptacija) mjenim TAT-om (Testom tematske apercpcije; Murray, 1943), što ukazuje na tematsku koherentnost kroz različite nivoe ličnosti. Iako su različiti nivoi ličnosti u McAdamsovom modelu opisane kao konceptualno nezavisne jedinice, određeni stepen

podudarnosti i povezanosti među njima nije u suprotnosti sa teorijom. Štaviše, model pretpostavlja recipročan odnos među domenama (McAdams i Pals, 2006). S tim u vezi, međusistemske korelacije potrebno je suplementirati odgovarajućim testovima inkrementalne valjanosti. Istraživanje Manczaka i suradnika (2014) je jedno od rijetkih istraživanja koje je takvo nešto učinilo; pored utvrđivanja povezanosti između varijabli dispozicijskog nivoa (Big Five osobine ličnosti), nivoa karakterističnih adaptacija (lični ciljevi) i nivoa narativnog identiteta (životne priče kodirane preko tema promocije i prevencije), demonstrirana je inkrementalna valjanost svakog nivoa u predviđanju životne dobrobiti. Navedeni rezultati sugerišu održivost McAdamsovog sistema ličnosti, pri čemu se na jasan način mogu testirati njegovi postulati - kroz sistemsku međupovezanost (korelacija) i sistemsku nezavisnost (inkrementalna valjanost).

Kada je balansirana vremenska perspektiva u pitanju, njena najizglednija pozicija u McAdamsovom modelu bi bio nivo karakterističnih adaptacija. Iako su vremenske perspektive dominantno opisane kao dispozicijski stil koji je stabilan kroz vrijeme (Zimbardo i Boyd, 1999), naglasak na njihov razvoj kroz socijalne faktore predstavlja kontekstualizirani moment koji je vrlo blizak konstruktima na nivou karakterističnih adaptacija. Nadalje, balansirana vremenska perspektiva je različit konstrukt od dispozicijske koncepcije vremenskih perspektiva jer sadrži snažnu kognitivnu (fleksibilnost premještanja kroz vremenske perspektive) i motivacijsku (čestina korištenja vremenskih perspektiva) komponentu koja je ponovo svojstvena konstruktima na nivou karakterističnih adaptacija. Konačno, Boniwell i Zimbardo (2004) eksplicitno spominju balansiranu vremensku perspektivu kao adaptacijski mehanizam. U tom svjetlu su trenutni nalazi, gdje sekvence kontaminacije nisu u stanju objasniti dodatni udio varijanse u životnoj dobrobiti u odnosu na balansiranu vremensku perspektivu, problematični po McAdamsov model. Također, ovakvi nalazi nisu u skladu sa istraživanjem Webstera (2021), gdje je utvrđena inkrementalna valjanost konstrukta narativnog identiteta (svijest o narativnom identitetu) u predviđanju životne dobrobiti nakon kontrole balansirane vremenske perspektive. Jedno potencijalno objašnjenje trenutnih nalaza se može pronaći u preglednom radu Stolarskog i suradnika (2018), gdje razvijaju ideju prema kojoj su konstrukti teorije vremenskih perspektiva toliko pervazivan dio čovjekove psihologije da se mogu pronaći u sva tri McAdamsova nivoa ličnosti. Poveznice sa prvim i drugim nivoom su već spomenute, dok autori poveznice sa trećim nivoom pronalaze u činjenici da su i vremenske perspektive i narativni identitet psihološke konstrukcije zadužene za stvaranje smisla i značenja u vlastitom životu. Preciznije, jedna od glavnih funkcija vremenskih perspektiva je da

“pomognu u davanju reda, koherentnosti i smisla životnim iskustvima” (Zimbardo i Boyd, 1999, p. 1271), dok narativni identitet pruža jedinstvo, svrhu i smisao životu osobe integracijom selfa kroz prošlost, sadašnjost i budućnost (McAdams i McLean, 2013). Prema tome, interesantno istraživačko pitanje je gdje bi se konstrukti vremenskih perspektiva (ako uopće) pozicionirali u trenutnom organizacijskom okviru narativnog identiteta. Zaključno, potrebno je još istraživanja koja će detaljnije ispitati odnos između konstrukata vremenskih perspektiva i narativnog identiteta, uz druga međusistemska ispitivanja koja će dalje testirati održivost McAdamsovog modela ličnosti.

Treći cilj istraživanja bio je ispitati medijacijske efekte sekvenci iskupljenja i kontaminacije u relaciji između balansirane vremenske perspektive i životne dobrobiti. Očekivalo se da će balansirana vremenska perspektiva imati statistički značajan pozitivan indirektni efekt na životnu dobrobit preko obje narativne varijable. Budući da sekvence iskupljenja nisu korelirale sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, te zajedno sa sekvencama kontaminacije nisu predviđale statistički značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti nakon kontrole balansirane vremenske perspektive, nije bilo temelja za testiranje medijacijskih efekata kako su postavljeni. Međutim, uzimajući u obzir nalaze hijerarhijske regresijske analize u kojoj su sekvence kontaminacije postavljene kao prediktor prije balansirane vremenske perspektive (prilog 1.3.), pri čemu sekvence kontaminacije ne predviđaju značajan udio varijanse u životnoj dobrobiti nakon kontrole balansirane vremenske perspektive, testiran je alternativni medijacijski model pod alternativnom pretpostavkom da balansirana vremenska perspektiva u potpunosti posreduje odnos između sekvenci kontaminacije i životne dobrobiti (prilog 1.4.). Rezultati upravo ukazuju na to: sav dijeljeni varijabilitet između sekvenci kontaminacije i životne dobrobiti je indirektno objašnjen preko balansirane vremenske perspektive. Preciznije, naracija sekvenci kontaminacije dovodi do manje balansirane vremenske perspektive, što dovodi do nižih razina životne dobrobiti. Potencijalno objašnjenje ovih nalaza moguće je pronaći u radu Paula Ricoeura (1984). Prema Ricoeuru, vrijeme koje doživljavamo kao ljudi je narativno vrijeme; ne postoji koncept vremena nezavisan od koncepta naracije. Čovjek razumije vrijeme kroz pričanje priča, smještajući svoja ponašanja i sukcesivna stanja uma u radnju priče, sa svojim početkom, sredinom i krajem. Drugim riječima, naracija je način reprezentacije ljudskog iskustva vremena. Prema tome, način konstrukcije narativnog identiteta dovodi do određenog obrasca korištenja vremenskih perspektiva, na što rezultati alternativnog medijacijskog modela upućuju. Fatalistički narativ

kontaminacije stvara temporalni disbalans; averziju prema korištenju sve tri vremenske perspektive, što na kraju rezultira nižim razinama životne dobrobiti. Također, utvrđena medijacija ukazuje na alternativni način povezivanja teorije narativnog identiteta i teorije vremenskih perspektiva. Narativni identitet je internalizirana, evoluirajuća životna priča o selfu koja obuhvata rekonstruisanu prošlost, percipiranu sadašnjost i anticipiranu budućnost, pružajući tako jedinstvo, svrhu i smisao životu osobe (McAdams, 2001). Elementi narativnog identiteta zaslužni za predviđanje životne dobrobiti su navedene funkcije pružanja jedinstva, svrhe i smisla životu osobe. Međutim, ostvarivanju tih funkcija prethodi integracija rekonstruisane prošlosti, percipirane sadašnjosti i anticipirane budućnosti, što odgovara postavljanju balansirane vremenske perspektive (koja uključuje sve tri vremenske perspektive) kao medijatora u relaciji između konstrukata narativnog identiteta i životne dobrobiti. Navedeni rezon nije u suprotnosti ni sa definicijom vremenskih perspektiva, koja naglašava da je jedna od njihovih glavnih funkcija pomaganje u davanju značenja, reda i smisla životnim iskustvima (Zimbardo i Boyd, 1999). Drugim riječima, pomaganje u davanju značenja, reda i smisla životnim iskustvima, što su ujedno i osnovne funkcije narativnog identiteta odgovorne za njegovu prediktivnu moć, također odgovara balansiranoj vremenskoj perspektivi kao medijatoru u relaciji između narativnog identiteta i životne dobrobiti. Zaključno, rezultati suplementarne medijacijske analize dodatno ističu važnost ispitivanja odnosa između konstrukata narativnog identiteta i vremenskih perspektiva u budućim istraživanjima.

Trenutno istraživanje ima nekoliko nedostataka. Prvo, istraživanje je sprovedeno u online formi. Pored standardnih nedostataka koje sa sobom nose online istraživanja (nemogućnost kontrole situacijskih faktora), problem online podataka je posebno izražen prilikom ispitivanja narativnih varijabli. Općenito, pisane životne priče su manje iscrpne i bogate od onih prikupljenih putem intervjua (LSI), pri čemu su online pisani izvještaji još siromašniji od pisanih izvještaja prikupljenih uživo (Adler i sur., 2017). Nedostatak iscrpnosti u životnim pričama ispitanika otežava njihovu operacionalizaciju, odnosno kodiranje, gdje bi se odluka o dodjeljivanju bodova znatno olakšala uz dodatne detalje u prikupljenim izvještajima. Intervju rješava navedene probleme mogućnošću ispitanika da jednostavno ispriča svoju životnu priču, što je mnogo lakše od pisanja koje zahtijeva veće nivoe refleksije, te prisutnošću intervjuera koji dodatnim pitanjima može dobiti informacije koje će upotpuniti inicijalno izvješće. Interesantno je da, uprkos većoj iscrpnosti usmenih životnih priča, veća frekvencija određenih narativnih tema je asocirana sa pisanim životnim pričama (Guo, Weston i Condon, 2018). Guo i suradnici (2018) su eksplicitno

testirali navedenu opasku tako što su uzorak životnih priča prikupljenih preko intervjua i uzorak životnih priča prikupljenih online pisanom formom usporedili na narativnim temama iskupljenja i kontaminacije. Nalazi sugerišu da je statistički značajno veći broj narativa iskupljenja utvrđen u pisanim online izvještajima u odnosu na intervju, dok takav obrazac za sekvence kontaminacije nije utvrđen. Objašnjenje koje autori nude je da ispitanici nemogućnost neverbalne ekspresije emocija prilikom online formata ispitivanja kompenzuju većom upotrebom emocionalnih riječi, koji su vrlo važni operacionalni kriteriji za dodjeljivanje bodova prilikom kodiranja sekvenci iskupljenja. Visoki ukupni skorovi na sekvencama iskupljenja zabilježeni su u ovom istraživanju, čak i u odnosu na druga istraživanja koja su također obuhvatno ispitala narativni identitet ispitanika (McAdams i sur., 2001). Neobično visoka frekvencija je mogla uticati na mogućnost diskriminacije ispitanika koji zaista vide svoj život u terminima iskupljenja, i onih koji svoj život ne vide u tom svjetlu, što je na kraju moglo uticati na dobijanje statistički neznačajnih korelacija sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. S druge strane, online ispitivanje narativnog identiteta nije bez svojih prednosti. Prvo, anonimnost koja dolazi sa online ispitivanjem doprinosi većoj autentičnosti prikupljenih životnih priča i većoj slobodi izvještavanja o izrazito neugodnim i traumatskim iskustvima koje bi uživo bilo mnogo teže ispričati. Drugo, format pisanja ostavlja više prostora za refleksiju i odabir odgovarajućeg događaja za određenu scenu, što dalje doprinosi autentičnosti životne priče. Treće, online istraživanja narativnog identiteta su mnogo ekonomičnija od onih koja se oslanjaju na intervju. Intervju podrazumijeva obuku intervjua, direktni kontakt sa ispitanicima, formiranje transkripta i kodiranje znatno većih količina teksta, što zahtijeva velike ljudske i finansijske resurse. Online format eliminiše svaki od navedenih nedostataka; ispitanici preko svojih računara izvještavaju o svojim životnim pričama koje se direktno pohranjuju, a prikupljena izvješća su zbog zahtjeva pisanja mnogo konciznija i čitljivija od onih prikupljenih uživo (npr. bez poštapalica i ponavljanja). Četvrto, online ispitivanja omogućuju formiranje mnogo većih uzoraka, ali i dolaženje do različitih demografija ispitanika, što je od velike važnosti za istraživanja narativnog identiteta obzirom na njegovu izrazito kontekstualiziranu prirodu (McAdams i Pals, 2006; McCoy i Dunlop, 2016). Uvažavajući prednosti i nedostatke i online formata i intervjua kao metoda za ispitivanje narativnog identiteta, buduća istraživanja bi pretpostavke trenutnog istraživanja trebala testirati i suplementirati metodom intervjua, odnosno ustaljenim LSI protokolom (McAdams, 2008c).

Drugi nedostatak istraživanja odnosi se na dominantnu zastupljenost ispitanika mlade odrasle dobi u uzorku. Narativni identitet je dinamična konstrukcija koja se revidira cijeli život i njegova primjena varira u funkciji dobi. Naprimjer, jedna od glavnih funkcija narativnog identiteta, pružanje stabilnosti ličnosti i promjena ličnosti kroz integraciju novih iskustava, različito su naglašene kroz dob (Pasupathi i sur., 2007). Navedena tvrdnja pronalazi i empirijsku podršku, pri čemu je utvrđeno da će stariji odrasli ljudi svoje životne priče češće konstruisati kroz teme stabilnosti, dok će mladi u svojim životnim pričama naglašavati teme promjene (McLean, 2008; Lilgendahl i McAdams, 2011). Posebnu fleksibilnost u funkciji dobi demonstriraju sekvence iskupljenja (Perlin i Fivush, 2021). Naprimjer, McLeanova i Lilgendahl (2008) ispitali su povezanost sekvenci iskupljenja i životne dobrobiti na uzorcima mladih odraslih ljudi (17 – 34 godina) i starijih odraslih ljudi (59 – 83 godine). Rezultati su ukazali na značajnu interakciju dobi i sekvenci iskupljenja u niskoj životnoj tački: mladi odrasli ljudi koji su svoju nisku tačku ispričali u terminima iskupljenja su postizali statistički značajno više rezultate na životnoj dobrobiti od mladih odraslih ljudi koji nisu konstruisali svoju životnu priču u terminima iskupljenja, dok prisustvo sekvenci iskupljenja u niskim tačkama starijih odraslih ljudi nije bila povezana sa životnom dobrobiti. Prema McLeanovoj i Lilgendahlu, utvrđeni rezultati ukazuju na to da se funkcija sekvenci iskupljenja prilagođava razvojnom stadiju u kojem se osoba nalazi. Mladi odrasli ljudi su više fokusirani na konstrukciju snažnog i koherentnog selfa kao odgovor na krizu identiteta (Erikson, 1963), zbog čega je važno negativna životna iskustva koristiti kao razvojni resurs. S druge strane, stariji odrasli ljudi se nalaze u fazi ego integriteta, fazi gdje se nastoji prihvatiti i dobro i loše u vlastitom životu kako bi se postigao osjećaj smisla i smiraja uoči smrti (Erikson, 1963). Prema tome, naracija negativnih iskustava u pozitivnom svjetlu nema jednako važnu funkciju za dobrobit starijih odrasli ljudi. Važno je naglasiti da je u istraživanju McLeanove i Lilgendahla frekvencija sekvenci iskupljenja bila ista u obje skupine, što ide u prilog tvrdnji da obje skupine koriste iskupljenje, ali u različite svrhe. Fleksibilnost sekvenci iskupljenja u funkciji razvojnih kriza uočljiva je i u spomenutim istraživanjima životnih priča visoko generativnih ljudi; narativi iskupljenja služe kao podloga na kojoj se održava nada i posvećenost za bolju budućnost. U skladu s navedenim, Perlin i Fivush (2021) predlažu novu konceptualizaciju iskupljenja: narativi povratka (engl. return narrative) i emergentni narativi (engl. emergent narrative). Narativ povratka ukazuje na povratak homeostaze nakon negativnog događaja i odgovara funkciji stabilnosti identiteta. Ne predstavlja čisto navikavanje na negativno iskustvo, već prevladavanje tog iskustva

na način da self nije stekao novi kvalitet (npr. jednostavno odmicanje od negativne situacije ili povratak nekom starom aspektu selfa). S druge strane, emergentni narativi ističu razvoj, pri čemu je negativno iskustvo stvorilo novi pozitivni aspekt selfa (npr. novi uvid u self ili životnu perspektivu). Emergentni narativi odgovaraju funkciji promjene identiteta. Buduća istraživanja bi se trebala fokusirati na testiranje veza između trenutnih konstrukata na ispitanicima srednje i treće životne dobi. Budući da se u funkciji dobi sve veći naglasak stavlja na stabilnost identiteta, a balansirana vremenska perspektiva implicira stabilnost identiteta prije nego promjene, moguće je da će njena povezanost sa sekvencama kontaminacije i iskupljenja biti snažnija na starijim uzorcima. Također, bilo bi interesantno ispitati povezanost sekvenci iskupljenja sa balansiranom vremenskom perspektivom kroz konceptualizaciju Perlina i Fivusha. Služeći se prethodnom logikom, narativi povratka koji naglašavaju stabilnost imaju veći potencijal za značajnu povezanost sa balansiranom vremenskom perspektivom u odnosu na emergentne narative, ili sekvenci iskupljenja općenito. Spomenuta povezanost bi još interesantnija bila za ispitati u bosanskohercegovačkom kontekstu koji vrlo vjerovatno ne podrazumijeva iskupljenje kao master narativ. Drugim riječima, emergentni narativi su vrlo vjerovatno instanca iskupljenja asocirana sa zapadom (npr. priče od siromaštva do bogatstva, engl. rags to riches), dok su narativi povratka mnogo “prizemljenije” verzije iskupljenja koje bi vjerovatno više odgovarale kulturološkom kontekstu ovog istraživanja, pa samim tim i pružali veći psihološki značaj.

Treći nedostatak istraživanja tiče se korelacijske prirode nacrt, odnosno nemogućnosti određivanja uzročno-posljedične veze između značajno povezanih varijabli. Prvo, otvoreno je pitanje da li naracija sekvenci kontaminacije dovodi do manje balansirane vremenske perspektive, ili niži nivoi balansirane vremenske perspektive dovode do konstrukcije kontaminiranih narativa. U uvodnom dijelu rada elaborirani su razlozi zbog kojih bi niži nivoi balansirane vremenske perspektive doveli do konstrukcije kontaminiranih narativa, dok su u diskusiji trećeg skupa hipoteza, odnosno alternativnog medijacijskog modela, navedeni razlozi zašto bi naracija sekvenci kontaminacije dovela do nižih nivoa balansirane vremenske perspektive. Longitudinalne studije su potrebne da bi se odgovorilo na navedena pitanja. Drugo, nije moguće utvrditi da li balansirana vremenska perspektiva dovodi do viših razina životne dobrobiti ili visoke razine životne dobrobiti dovode do većeg temporalnog balansa. Uzimajući u obzir veliki broj adekvatno podešenih medijacijskih modela (Chen i sur., 2021; Pyszkowska i Rönnlund, 2021; Simons i sur., 2018; Stolarski i sur., 2016; Webster i sur., 2021) koji postavljaju balansiranu vremensku perspektivu

kao prediktora ili medijatora, a životnu dobrobit kao kriterijsku varijablu, dosadašnja istraživanja ukazuju na to da bi balansirana vremenska perspektiva trebala dovesti do veće životne dobrobiti. Ipak, utvrđene medijacije su čisto statističke i korelacijska priroda navedenih istraživanja ne dozvoljava izvlačenje uzročno-posljedičnih zaključaka. Potrebne su longitudinalne studije koje bi dale odgovor na takva pitanja. Konačno, preostaje pitanje uzročno-posljedične veze između sekvenci kontaminacije i životne dobrobiti. Ovdje je situacija najmanje problematična budući da postoje istraživanja koja su longitudinalno testirala odnos između sekvenci kontaminacije i životne dobrobiti (Adler, 2012; Adler i sur., 2015), uz ostale varijable narativnog identiteta poput sekvenci iskupljenja, agencije i zajedništva. Rezultati dominantno sugerišu da promjene u sekvencama kontaminacije prethode promjenama u razinama životne dobrobiti, implicirajući kauzalni odnos. Uprkos tome, nacrt trenutnog istraživanja ne posjeduje karakteristike koje bi dozvoljavale takve tvrdnje, što je još važnije u svjetlu nove varijable životne dobrobiti koja je ispitana (prosperitet – eudaimonijska dobrobit) i nastojanja da se odnos između narativnog identiteta, vremenskih perspektiva i životne dobrobiti ispita kroz jedinstven model.

Konačno, potrebno je detaljnije razmotriti operacionalizacije konstrukata u ovom istraživanju. Prvo, narativni identitet operacionaliziran je preko sekvenci iskupljenja i kontaminacije za koje je pretpostavljeno da najjasnije zahvataju njegove temporalne aspekte. Ipak, potrebno je i druge konstrukte narativnog identiteta koji zahvataju njegovu temporalnost dovesti u vezu sa vremenskim perspektivama, poput agencije, koherentnosti i poveznica događaj – self. Naprimjer, agencija koju karakteriše orijentacija ka uspjehu bi vrlo vjerovatno korelirala sa mjerama vremenske perspektive budućnosti, dok bi varijable koherentnosti i poveznica događaj – self zbog naglaska na jedinstvo selfa mogle pozitivno korelirati sa balansiranom vremenskom perspektivom. Drugo, pretpostavke trenutnog istraživanja formirane su uzimajući u obzir kognitivnu komponentu balansirane vremenske perspektive, odnosno sposobnost fleksibilnog premještanja iz jednog vremenskog okvira u drugi prema situacijskim zahtjevima. Međutim, korištena mjera balansirane vremenske perspektive zahvata dominantno motivacijsku i emocionalnu komponentu konstrukta, tj. čestinu i pozitivnost gledanja na vremenske perspektive prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Problem zahvatanja kognitivne komponente balansirane vremenske perspektive je aktuelan problem u literaturi, na čije se rješenje još uvijek čeka (Zajenkowski, Stolarski, Witowska, Maciantowicz i Łowicki, 2016). Prema tome, potrebno je konstruisati test sposobnosti koji će biti u stanju zahvatiti fleksibilnost asociranu sa balansiranom vremenskom perspektivom. Takva mjera

bi za trenutno istraživanje bila ključna jer je kognitivna komponenta balansirane vremenske perspektive u osnovi pružanja jedinstva, pa i smisla, životnim iskustvima, što odgovara dvjema temeljnim funkcijama narativnog identiteta. S druge strane, emocionalna i motivacijska komponenta balansirane vremenske perspektive eventualno pomažu u davanju smisla životnim iskustvima.

6. ZAKLJUČAK

Ovim istraživanjem nastojalo se ispitati temporalne aspekte narativnog identiteta koji nisu dosad istraženi. U tu svrhu, ispitana je veza sekvenci iskupljenja i kontaminacije sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Organizirani prema testiranim hipotezama, rezultati ukazuju na sljedeće zaključke:

1. Sekvence kontaminacije statistički značajno negativno koreliraju sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti, dok sekvence iskupljenja ne koreliraju statistički značajno sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti. Osobe koje konstruišu narrative kontaminacije imaju negativan pogled na vremenske perspektive sadašnjosti i budućnosti i ne koriste ih kao resurse psihosocijalne adaptacije. Suplementarne analize ističu složenost sekvenci iskupljenja, pri čemu je utvrđena statistički značajna pozitivna korelacija sekvenci iskupljenja sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti isključivo u naraciji niskih životnih tačaka. Kultura i dob su dodatni potencijalni moderatori veze sekvenci iskupljenja sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti.

2. Balansirana vremenska perspektiva statistički značajno predviđa životnu dobrobit nakon kontrole sociodemografskih varijabli i osobina ličnosti HEXACO modela, ali sekvence iskupljenja i kontaminacije ne predviđaju statistički značajno životnu dobrobit nakon uvođenja balansirane vremenske perspektive. Suplementarne analize ukazuju na to da sav doprinos životnoj dobrobiti sekvence kontaminacije ostvaruju preko balansirane vremenske perspektive. Rezultati dovode u pitanje inkrementalnu valjanost sekvenci iskupljenja i kontaminacije u odnosu na balansiranu vremensku perspektivu.

Iako većina hipoteza nije potvrđena, rezultati sugerišu opravdanost teorijskog uporišta istraživanja. Prema tome, opći zaključak istraživanja glasi: narativni identitet je temporalno utemeljen konstrukt, ali potrebno je još istraživanja koja će dalje razjasniti vezu narativnog identiteta sa vremenskim perspektivama prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

7. LITERATURA

Adler, J. M. (2012). Living into the story: agency and coherence in a longitudinal study of narrative identity development and mental health over the course of psychotherapy. *Journal of personality and social psychology, 102*(2), 367.

Adler, J. M., Chin, E. D., Kolisetty, A. P., & Oltmanns, T. F. (2012). The distinguishing characteristics of narrative identity in adults with features of borderline personality disorder: An empirical investigation. *Journal of personality disorders, 26*(4), 498-512.

Adler, J. M., Dunlop, W. L., Fivush, R., Lilgendahl, J. P., Lodi-Smith, J., McAdams, D. P., ... & Syed, M. (2017). Research methods for studying narrative identity: A primer. *Social Psychological and Personality Science, 8*(5), 519-527.

Adler, J. M., Kissel, E. C., & McAdams, D. P. (2006). Emerging from the CAVE: Attributional style and the narrative study of identity in midlife adults. *Cognitive therapy and research, 30*(1), 39-51.

Adler, J. M., Lodi-Smith, J., Philippe, F. L., & Houle, I. (2016). The incremental validity of narrative identity in predicting well-being: A review of the field and recommendations for the future. *Personality and Social Psychology Review, 20*(2), 142-175.

Adler, J. M., & Poulin, M. J. (2009). The political is personal: Narrating 9/11 and psychological well-being. *Journal of Personality, 77*(4), 903-932.

Adler, J. M., Turner, A. F., Brookshier, K. M., Monahan, C., Walder-Biesanz, I., Harmeling, L. H., ... & Oltmanns, T. F. (2015). Variation in narrative identity is associated with trajectories of mental health over several years. *Journal of personality and social psychology, 108*(3), 476.

Adler, J. M., Waters, T. E., Poh, J., & Seitz, S. (2018). The nature of narrative coherence: An empirical approach. *Journal of Research in Personality, 74*, 30-34.

Anagnostopoulos, F., & Griva, F. (2012). Exploring time perspective in Greek young adults: Validation of the Zimbardo Time Perspective Inventory and relationships with mental health indicators. *Social indicators research, 106*(1), 41-59.

Ashton, M. C., & Lee, K. (2009). The HEXACO-60: A short measure of the major dimensions of personality. *Journal of personality assessment, 91*(4), 340-345.

Babarović, T., & Šverko, I. (2013). The HEXACO personality domains in the Croatian sample. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 22(3), 397-411.

Bakan, D. (1966). *The duality of human existence: Isolation and communion in Western man* (Vol. 395). Beacon Press (MA).

Baerger, D. R., & McAdams, D. P. (1999). Life story coherence and its relation to psychological well-being. *Narrative inquiry*, 9(1), 69-96.

Bauer, J. J., Graham, L. E., Lauber, E. A., & Lynch, B. P. (2019). What growth sounds like: Redemption, self-improvement, and eudaimonic growth across different life narratives in relation to well-being. *Journal of personality*, 87(3), 546-565.

Bauer, J. J., & McAdams, D. P. (2004). Personal growth in adults' stories of life transitions. *Journal of personality*, 72(3), 573-602.

Block, R.A. (1990). Models of psychological time. In R.A. Block (Ed.), *Cognitive models of psychological time* (pp. 1-35). Hillsdale, NJ: Erlbaum.

Boniwell, I., Osin, E., Linley, P. A., & Ivanchenko, G. V. (2010). A question of balance: Time perspective and well-being in British and Russian samples. *The Journal of Positive Psychology*, 5, 24-40.

Breen, A., & McLean, K. C. (2017). The intersection of personal and master narratives. *Life and narrative: The risks and responsibilities of storying experience*, 197-214.

Bruner, J. S. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard university press.

Bühler, J. L., Weidmann, R., Nikitin J., & Grob, A. (2019). A closer look at life goals across adulthood: Applying a developmental perspective to content, dynamics, and outcomes of goal importance and goal attainability. *European Journal of Personality*, 33, 359–384.

Burton, C. M., & King, L. A. (2004). The health benefits of writing about intensely positive experiences. *Journal of research in personality*, 38(2), 150-163.

- Byrne, B. M. (2010). Structural equation modeling with AMOS: basic concepts, applications, and programming (multivariate applications series). *New York: Taylor & Francis Group*, 396(1), 7384.
- Carelli, M. G., & Wiberg, B. (2012). Time out of mind: temporal perspective in adults with ADHD. *Journal of Attention Disorders*, 16(6), 460-466.
- Chen, T., Liu, L. L., Cui, J. F., Qin, X. J., Shi, H. S., Irish, M., & Wang, Y. (2021). Balanced Time Perspective and Life Satisfaction: The Mediating Role of “Temporal Negative Affect”. *Journal of Happiness Studies*, 22(6), 2563-2574.
- Cox, K. S., Hanek, K. J., & Cassario, A. L. (2019). Redemption in a single low point story longitudinally predicts well-being: The incremental validity of life story elements. *Journal of personality*, 87(5), 1009-1024.
- Damasio, A. (1999). *The feeling of what happens: Body and emotion in the making of consciousness*. Orlando, FL: Harcourt.
- Daugherty, J. R., & Brase, G. L. (2010). Taking time to be healthy: Predicting health behaviors with delay discounting and time perspective. *Personality and Individual Differences*, 48, 202-207.
- Desmyter, F., & De Raedt, R. (2012). The relationship between time perspective and subjective well-being of older adults. *Psychologica Belgica*, 52(1), 19-38.
- Diener, E. D., Emmons, R. A., Larsen, R. J., & Griffin, S. (1985). The satisfaction with life scale. *Journal of personality assessment*, 49(1), 71-75.
- Diener, E., Wirtz, D., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. W., Oishi, S., & Biswas-Diener, R. (2010). New well-being measures: Short scales to assess flourishing and positive and negative feelings. *Social indicators research*, 97(2), 143-156.
- Drake, L., Duncan, E., Sutherland, F., Abernethy, C., & Henry, C. (2008). Time perspective and correlates of wellbeing. *Time & Society*, 17, 47-61.
- Dunlop, W. L. (2021). Everything you wanted to know about redemptive stories*(* but were afraid to ask). *Journal of Research in Personality*, 92, 104078.

- Dunlop, W. L., & Hanley, G. E. (2019). Contextualizing personality: Personality within and across social roles and conceptual levels. *Journal of personality, 87*(4), 903-914.
- Dunlop, W. L., Hanley, G. E., & McCoy, T. P. (2019). The narrative psychology of love lives. *Journal of Social and Personal Relationships, 36*(3), 761-784.
- Dunlop, W. L., Harake, N., Gray, J. S., Hanley, G. E., & McCoy, T. P. (2018). The rises and falls of romance: Considering redemption, contamination, and affective tone in the narrative construction of love lives. *Journal of Research in Personality, 74*, 23-29.
- Dunlop, W. L., & Tracy, J. L. (2013). Sobering stories: Narratives of self-redemption predict behavioral change and improved health among recovering alcoholics. *Journal of Personality and Social Psychology, 104*(3), 576.
- Dunlop, W. L., Wilkinson, D., Harake, N., Graham, L. E., & Lee, D. (2020). The redemption and contamination research form: exploring relations with narrative identity, personality traits, response styles, and life satisfaction. *Memory, 28*(10), 1219-1230.
- Ely, R., & Mercurio, A. (2011). Time perspective and autobiographical memory: Individual and gender differences in experiencing time and remembering the past. *Time & Society, 20*(3), 375-400.
- Eriksson, P. L., McLean, K. C., & Frisé, A. (2020). Ta det onda med det goda (accepting the bad that comes with the good)-a cultural framework for identity narratives of difficult experiences in sweden. *Identity, 20*(3), 157-169.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society* (2nd ed.). New York: W. W. Norton.
- Fieulaine, N., & Martinez, F. (2010). Time under control: Time perspective and desire for control in substance use. *Addictive Behaviors, 35*, 799-802.
- Freeman, M. (2010). "Even amidst": Rethinking narrative coherence. In M. Hyvarinen, L. C. Hyden, M. Saarenheimo, & M. Tamboukou (Eds.), *Beyond narrative coherence* (pp. 167-186). Philadelphia, PA: John Benjamins
- García, J. A., & Ruiz, B. (2015). Exploring the role of time perspective in leisure choices: What about the balanced time perspective?. *Journal of Leisure Research, 47*(5), 515-537.

- Graci, M. E., Watts, A. L., & Fivush, R. (2018). Examining the factor structure of narrative meaning-making for stressful events and relations with psychological distress. *Memory, 26*(9), 1220-1232.
- Guo, J., Weston, S. J., & Condon, D. M. (2018). Capturing the stories of our lives: Examining the collection of life narrative data.
- Habermas, T., & Bluck, S. (2000). Getting a life: the emergence of the life story in adolescence. *Psychological bulletin, 126*(5), 748.
- Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J. & Anderson, R. E. (2010) *Multivariate data analysis* (7th ed.). *Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Educational International.*
- Hallford, D. J., & Mellor, D. (2017). Development and validation of the Awareness of Narrative Identity Questionnaire (ANIQ). *Assessment, 24*(3), 399-413.
- Hammack, P. L. (2008). Narrative and the cultural psychology of identity. *Personality and social psychology review, 12*(3), 222-247.
- Hammack, P. L., & Cohler, B. J. (2011). Narrative, identity, and the politics of exclusion: Social change and the gay and lesbian life course. *Sexuality Research and Social Policy, 8*(3), 162-182.
- Holman, E. A., & Silver, R. C. (2005). Future-oriented thinking and adjustment in a nationwide longitudinal study following the September 11th terrorist attacks. *Motivation and Emotion, 29*, 385-406.
- Kairys, A., & Liniauskaite, A. (2015). Time perspective and personality. In *Time perspective theory; review, research and application* (pp. 99-113). Springer, Cham.
- Kashdan, T. B., Rose, P., & Fincham, F. D. (2004). Curiosity and exploration: Facilitating positive subjective experiences and personal growth opportunities. *Journal of Personality Assessment, 82*, 291-305.
- Keough, K. A., Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Who's smoking, drinking, and using drugs? Time perspective as a predictor of substance use. *Basic and Applied Social Psychology, 21*, 149-164.

- King, L. A., Scollon, C. K., Ramsey, C., & Williams, T. (2000). Stories of life transition: Subjective well-being and ego development in parents of children with Down syndrome. *Journal of Research in Personality, 34*, 509-536.
- King, L. A., & Smith, N. G. (2004). Gay and straight possible selves: Goals, identity, subjective well-being, and personality development. *Journal of Personality, 72*, 967-994
- Komšo, T. i Burić, I. (2016). Dienerove skale subjektivne dobrobiti: Skala zadovoljstva životom, Skala prosperiteta i Skala pozitivnih i negativnih iskustava. U: Tucak Junaković, I., Burić, I., Čubela Adorić, V., Proroković, A., Slišković, A. (Ur). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika VIII*. Sveučilište u Zadru, str.7-17
- Laghi, F., Baiocco, R., Liga, F., Guarino, A., & Baumgartner, E. (2013). Identity status differences among Italian adolescents: Associations with time perspective. *Children and Youth Services Review, 35*(3), 482-487.
- Liao, H. W., Bluck, S., & Cheng, C. L. (2015). Young women in today's Taiwan: Relation of identity status and redemptive narration to psychological well-being. *Sex Roles, 73*(5), 258-272.
- Lilgendahl, J. P., Helson, R., & John, O. P. (2013). Does ego development increase during midlife? The effects of openness and accommodative processing of difficult events. *Journal of Personality, 81*(4), 403-416.
- Lilgendahl, J. P., & McAdams, D. P. (2011). Constructing stories of self-growth: How individual differences in patterns of autobiographical reasoning relate to well-being in midlife. *Journal of personality, 79*(2), 391-428.
- Lodi-Smith, J., Geise, A. C., Roberts, B. W., & Robins, R. W. (2009). Narrating personality change. *Journal of personality and social psychology, 96*(3), 679.
- Luyckx, K., Lens, W., Smits, I., & Goossens, L. (2010). Time perspective and identity formation: Short-term longitudinal dynamics in college students. *International Journal of Behavioral Development, 34*(3), 238-247.
- Lysaker, P. H., Clements, C. A., Plascak-Hallberg, C. D., Knipscheer, S. J., & Wright, D. E. (2002). Insight and personal narratives of illness in schizophrenia. *Psychiatry: Interpersonal and Biological Processes, 65*(3), 197-206.

- Lyubomirsky, S., Sousa, L., & Dickerhoof, R. (2006). The costs and benefits of writing, talking, and thinking about life's triumphs and defeats. *Journal of personality and social psychology*, 90(4), 692.
- Manczak, E. M., Zapata-Gietl, C., & McAdams, D. P. (2014). Regulatory focus in the life story: prevention and promotion as expressed in three layers of personality. *Journal of personality and social psychology*, 106(1), 169.
- Mansfield, C. D., McLean, K. C., & Lilgendahl, J. P. (2010). Narrating traumas and transgressions: Links between narrative processing, wisdom, and well-being. *Narrative Inquiry*, 20(2), 246-273.
- Mason, A. E., Adler, J. M., Puterman, E., Lakmazaheri, A., Brucker, M., Aschbacher, K., & Epel, E. S. (2019). Stress resilience: Narrative identity may buffer the longitudinal effects of chronic caregiving stress on mental health and telomere shortening. *Brain, behavior, and immunity*, 77, 101-109.
- Matsuba, M. K., & Walker, L. J. (2005). Young adult moral exemplars: The making of self through stories. *Journal of research on adolescence*, 15(3), 275-297.
- May, R. (1980). *Sex and fantasy: Patterns of male and female development*. New 330-343. Johns Hopkins University Press. York: Norton.
- McAdams, D. P. (1995). What do we know when we know a person? *Journal of personality*, 63(3), 365-396.
- McAdams, D. P. (1997). *Guided autobiography*. Evanston, IL: Northwestern University.
- McAdams, D. P. (1998). *Coding narrative accounts for contamination sequences*. Evanston, IL: Northwestern University.
- McAdams, D. P. (1999). *Coding narrative accounts for redemption sequences*. Evanston, IL: Northwestern University.
- McAdams, D. P. (2001). The psychology of life stories. *Review of general psychology*, 5(2), 100-122.
- McAdams, D. P. (2005). Sexual lives: The development of traits, adaptations, and life stories. *Human Development*, 48, 299–302.

- McAdams, D. P. (2006). The redemptive self: Generativity and the stories Americans live by. *Research in human development*, 3(2-3), 81-100.
- McAdams, D. P. (2008a). *The person: An introduction to the science of personality psychology*. John Wiley & Sons.
- McAdams, D. P. (2008b). Personal narratives and the life story. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 242–262). The Guilford Press.
- McAdams, D. P. (2008c). *The life story interview*. Evanston, IL: Northwestern University.
- McAdams, D. P., & Bowman, P. J. (2001). Narrating life's turning points: Redemption and contamination. In D. P. McAdams, R. Josselson, & A. Lieblich (Eds.), *Turns in the road: Narrative studies of lives in transition* (pp. 3-34). Washington, DC: APA Books
- McAdams, D. P., Diamond, A., de St Aubin, E., & Mansfield, E. (1997). Stories of commitment: The psychosocial construction of generative lives. *Journal of personality and social psychology*, 72(3), 678.
- McAdams, D. P., & Guo, J. (2015). Narrating the generative life. *Psychological science*, 26(4), 475-483.
- McAdams, D. P., Hoffman, B. J., Day, R., & Mansfield, E. D. (1996). Themes of agency and communion in significant autobiographical scenes. *Journal of personality*, 64(2), 339-377.
- McAdams, D. P., & McLean, K. C. (2013). Narrative identity. *Current Directions in Psychological Science*, 22, 233-238.
- McAdams, D. P., & Pals, J. L. (2006). A new Big Five: fundamental principles for an integrative science of personality. *American psychologist*, 61(3), 204.
- McAdams, D. P., Reynolds, J., Lewis, M., Patten, A. H., & Bowman, P. J. (2001). When bad things turn good and good things turn bad: Sequences of redemption and contamination in life narrative and their relation to psychosocial adaptation in midlife adults and in students. *Personality and social psychology bulletin*, 27(4), 474-485.

- McCoy, T. P., & Dunlop, W. L. (2016). Contextualizing narrative identity: A consideration of assessment settings. *Journal of Research in Personality, 65*, 16-21.
- McCoy, T. P., & Dunlop, W. L. (2017). Down on the upside: Redemption, contamination, and agency in the lives of adult children of alcoholics. *Memory, 25*(5), 586-594.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2008). The Five-Factor theory of personality. In O. John, R. Robins, & L. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (3rd ed., pp. 159-181). New York, NY: Guilford Press.
- McLean, K. C. (2008). Stories of the young and the old: Personal continuity and narrative identity. *Developmental Psychology, 44*(1), 254– 264.
- McLean, K. C., & Lilgendahl, J. P. (2008). Why recall our highs and lows: Relations between memory functions, age, and well-being. *Memory (Hove, England), 16*(7), 751–762.
- McLean, K. C., & Pasupathi, M. (2012). Processes of identity development: Where I am and how I got there. *Identity, 12*(1), 8–28.
- McLean, K. C., & Pratt, M. W. (2006). Life's little (and big) lessons: identity statuses and meaning-making in the turning point narratives of emerging adults. *Developmental psychology, 42*(4), 714.
- McLean, K. C., & Syed, M. (2015). Personal, master, and alternative narratives: An integrative framework for understanding identity development in context. *Human Development, 58*(6), 318-349.
- McLean, K. C., Syed, M., Pasupathi, M., Adler, J. M., Dunlop, W. L., Drustrup, D., ... & McCoy, T. P. (2020). The empirical structure of narrative identity: The initial Big Three. *Journal of Personality and Social Psychology, 119*(4), 920.
- Milfont, T. L., Andrade, P. R., Belo, R. P., & Pessoa, V. S. (2008). Testing Zimbardo time perspective inventory in a Brazilian sample. *Interamerican Journal of Psychology, 42*, 49-58.
- Miller, W. R., & C'deBaca, J. (1994). Quantum change: Toward a psychology of transformation. In T. Heatherton & J. Weinberger (Eds.), *Can personality change?* (pp. 253-280). Washington, DC: American Psychological Association.

- Mooney, A., Earl, J. K., Mooney, C. H., & Bateman, H. (2017). Using balanced time perspective to explain well-being and planning in retirement. *Frontiers in psychology, 8*, 1781.
- Muro, A., Feliu-Soler, A., Castellà, J., Deví, J., & Soler, J. (2017). Does time perspective predict life satisfaction? A study including mindfulness as a measure of time experience in a sample of Catalan students. *Mindfulness, 8*(3), 655-663.
- Murray, H. A. (1943). *Thematic apperception test*. Harvard University Press.
- Murray, H. A. (1955/1981). American Icarus. In E. S. Shneidman (Ed.), *Endeavors in psychology: Selections from the personology of Henry A. Murray* (pp. 535-556). New York: Harper & Row.
- Pals, J. L. (2006). Narrative identity processing of difficult life experiences: Pathways of personality development and positive self-transformation in adulthood. *Journal of personality, 74*(4), 1079-1110.
- Papastamatelou, J., Unger, A., Giotakos, O., & Athanasiadou, F. (2015). Is time perspective a predictor of anxiety and perceived stress? Some preliminary results from Greece. *Psychological Studies, 60*(4), 468-477.
- Pasupathi, M., Mansour, E., & Brubaker, J. R. (2007). Developing a life story: Constructing relations between self and experience in autobiographical narratives. *Human development, 50*(2-3), 85-110.
- Philippe, F. L., Koestner, R., Beaulieu-Pelletier, G., & Lecours, S. (2011). The role of need satisfaction as a distinct and basic psychological component of autobiographical memories: A look at well-being. *Journal of personality, 79*(5), 905-938.
- Pennebaker, J. W. (1997). Writing about emotional experiences as a therapeutic process. *Psychological science, 8*(3), 162-166.
- Perlin, J. D., & Fivush, R. (2021). Revisiting redemption: A life span developmental account of the functions of narrative redemption. *Human Development, 65*(1), 23-42.
- Piaget, J. (1970). *Genetic epistemology*. Columbia University Press.

- Pyszkowska, A., & Rönnlund, M. (2021). Psychological flexibility and self-compassion as predictors of well-being: Mediating role of a balanced time perspective. *Frontiers in Psychology, 12*, 2110.
- Reese, E., Haden, C. A., Baker-Ward, L., Bauer, P., Fivush, R., & Ornstein, P. A. (2011). Coherence of personal narratives across the lifespan: A multidimensional model and coding method. *Journal of Cognition and Development, 12*, 424-462.
- Ricoeur, Paul. 1984. *Time and Narrative*. Vol. 1. Chicago: University of Chicago Press
- Roberts, B. W., & Caspi, A. (2003). The cumulative continuity model of personality development: Striking a balance between continuity and change in personality traits across the life course. In R. M. Staudinger & U. Lindenberger (Eds.), *Understanding human development: Dialogues with lifespan psychology* (pp. 183–214).
- Roser, M., & Gazzaniga, M. S. (2004). Automatic brains—interpretive minds. *Current Directions in Psychological Science, 13*(2), 56-59.
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of personality and social psychology, 57*(6), 1069.
- Sarbin, T. R. (1986). The narrative as a root metaphor for psychology. In T. R. Sarbin (Ed.), *Narrative psychology: The storied nature of human conduct* (pp. 3-21). New York: Praeger
- Shipp, A. J., Edwards, J. R., & Lambert, L. S. (2009). Conceptualization and measurement of temporal focus: The subjective experience of the past, present, and future. *Organizational Behavior and Human Decision Processes, 110*, 1-22.
- Shirai, T., Nakamura, T., & Katsuma, K. (2016). Identity development in relation to time beliefs in emerging adulthood: A long-term longitudinal study. *Identity, 16*(1), 45-58.
- Shores, K., & Scott, D. (2007). The relationship of individual time perspective and recreation experience preferences. *Journal of Leisure Research, 39*, 28-59.
- Simons, M., Peeters, S., Janssens, M., Lataster, J., & Jacobs, N. (2018). Does age make a difference? Age as moderator in the association between time perspective and happiness. *Journal of Happiness Studies, 19*(1), 57-67.

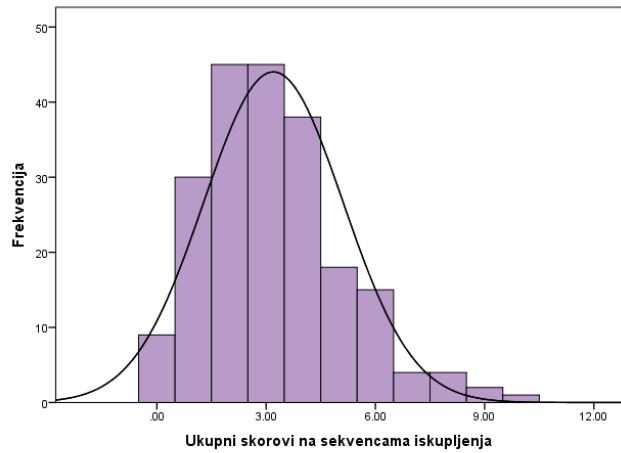
- Singer, J. A. (2004). Narrative identity and meaning making across the adult lifespan: An introduction. *Journal of personality*, 72(3), 437-460.
- Sircova, A., & Mitina, O. V. (2008). Age dynamics of time orientations [in Russian]. *Voprosi Psikhologii*, 2, 41–55.
- Stevens, J. P. (2012). *Applied multivariate statistics for the social sciences*. Routledge.
- Stolarski, M., Bitner, J., & Zimbardo, P.G. (2011). Time perspective, emotional intelligence and discounting of delayed awards. *Time & Society*, 20, 346-363.
- Stolarski, M., & Cyniak-Cieciura, M. (2016). Balanced and less traumatized: Balanced time perspective mediates the relationship between temperament and severity of PTSD syndrome in motor vehicle accident survivor sample. *Personality and Individual Differences*, 101, 456-461.
- Stolarski, M., Fieulaine, N., & Zimbardo, P. G. (2018). Putting time in a wider perspective: The past, the present, and the future of time perspective theory. In V. Zeigler-Hill & Todd Shackelford (eds.), *The SAGE Handbook of Personality and Individual Differences* (pp. 592- 628). Thousand Oakes, CA: SAGE.
- Stolarski, M., Matthews, G., Postek, S., Zimbardo, P. G., & Bitner, J. (2014). How we feel is a matter of time: Relationships between time perspectives and mood. *Journal of Happiness Studies*, 15, 809-827.
- Stolarski, M., Vowinckel, J., Jankowski, K. S., & Zajenkowski, M. (2016). Mind the balance, be contented: Balanced time perspective mediates the relationship between mindfulness and life satisfaction. *Personality and Individual Differences*, 93, 27-31.
- Stolarski, M., Wiberg, B., & Osin, E. (2015). Assessing temporal harmony: The issue of a balanced time perspective. In M. Stolarski, N. Fieulaine, & W. van Beek (Eds.), *Time perspective theory; Review, research and application* (pp. 57 1). N. Y.: Springer
- Stolarski, M., Wojtkowska, K., & Kwiecińska, M. (2016). Time for love: Partners' time perspectives predict relationship satisfaction in romantic heterosexual couples. *Time & Society*, 25(3), 552-574.

- Stolarski, M., Zajenkowski, M., Jankowski, K. S., & Szymaniak, K. (2020). Deviation from the balanced time perspective: A systematic review of empirical relationships with psychological variables. *Personality and Individual Differences, 156*, 109772.
- Stolarski, M., Zajenkowski, M., & Zajenkowska, A. (2016). Aggressive? from time to time... uncovering the complex associations between time perspectives and aggression. *Current Psychology, 35*(4), 506-515.
- Syed, M., & Mitchell, L. L. (2015). Temporal identity integration as a core developmental process. *Emerging Trends in the Social and Behavioral Sciences: An Interdisciplinary, Searchable, and Linkable Resource*, 1-15.
- Syed, M., & Nelson, S. C. (2015). Guidelines for establishing reliability when coding narrative data. *Emerging Adulthood, 3*(6), 375-387.
- Taylor, S. E. (1991). Asymmetrical effects of positive and negative events: the mobilization-minimization hypothesis. *Psychological bulletin, 110*(1), 67.
- Tedeschi, R. G., & Calhoun, L. G. (1995). *Trauma and transformation: Growing in the aftermath of suffering*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Turkheimer, E. (2000). Three laws of behavior genetics and what they mean. *Current directions in psychological science, 9*(5), 160-164.
- Vowinckel, J. C., Westerhof, G. J., Bohlmeijer, E. T., & Webster, J. D. (2017). Flourishing in the now: Initial validation of a present eudaimonic time perspective scale. *Time & Society, 26*(2), 203-226
- Webster, J. D. (2011). A new measure of time perspective: Initial psychometric findings for the Balanced Time Perspective Scale (BTPS). *Canadian Journal of Behavioural Science, 43*(2), 111-118
- Webster, J. D., Bohlmeijer, E. T., & Westerhof, G. J. (2014). Time to flourish: The relationship of temporal perspective to well-being and wisdom across adulthood. *Aging & mental health, 18*(8), 1046-1056.

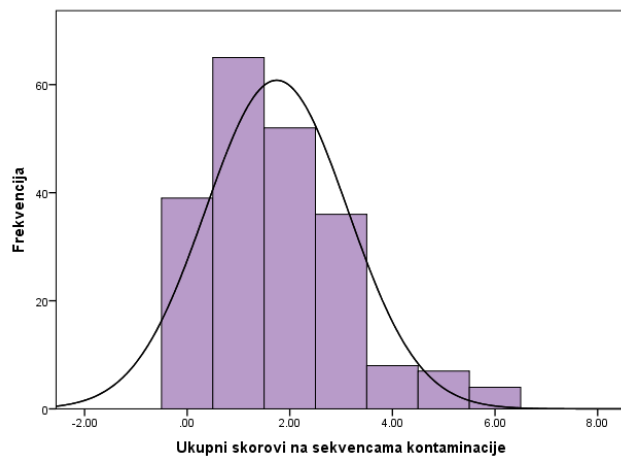
- Webster, J. D. (2016). Reminiscence and anticipation: How a balanced time perspective predicts psychosocial strengths. *The International Journal of Reminiscence and Life Review*, 3(1), 1-7.
- Webster, J. D. (2021). Exploring time perspective and narrative coherence links between identity styles and flourishing. *The International Journal of Reminiscence and Life Review*, 8(1), 14-24.
- Webster, J. D., Vowinckel, J., & Ma, X. (2021). The Meaning of Temporal Balance: Does Meaning in Life Mediate the Relationship Between a Balanced Time Perspective and Mental Health? *Europe's Journal of Psychology*, 17(1), 119.
- White, A. M. (2006). African American feminist masculinities: Personal narratives of redemption, contamination, and peak turning points. *Journal of Humanistic Psychology*, 46(3), 255-280.
- Wilkinson, D. E., & Dunlop, W. L. (2021). Both sides of the story: Narratives of romantic infidelity. *Personal Relationships*, 28(1), 121-147.
- Zajenkowski, M., Stolarski, M., Maciantowicz, O., Malesza, M., & Witowska, J. (2016). Time to be smart: Uncovering a complex interplay between intelligence and time perspectives. *Intelligence*, 58, 1-9.
- Zajenkowski, M., Stolarski, M., Witowska, J., Maciantowicz, O., & Łowicki, P. (2016). Fluid intelligence as a mediator of the relationship between executive control and balanced time perspective. *Frontiers in Psychology*, 7, 1844.
- Zhang, J. W., & Howell, R. T. (2011). Do time perspectives predict unique variance in life satisfaction beyond personality traits? *Personality and Individual Differences*, 50, 1261-1266.
- Zhang, J. W., Howell, R. T., & Stolarski, M. (2013). Comparing three methods to measure a balanced time perspective: The relationship between a balanced time perspective and subjective well-being. *Journal of Happiness studies*, 14(1), 169-184.
- Zimbardo, P. G. (2002). Just think about it: Time to take our time. *Psychology Today*, 35, 62
- Zimbardo, P. G., & Boniwell, I. (2004). Balancing one's time perspective in pursuit of optimal functioning. *Positive psychology in practice*, 3, 105-168.
- Zimbardo, P. G., & Boyd, J. N. (1999). Putting time in perspective: A valid, reliable individual-differences metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1271-1288.

PRILOG 1. SUPLEMENTARNE ANALIZE

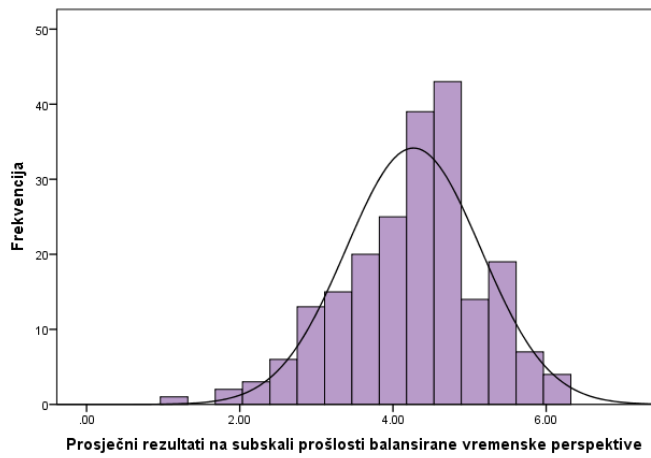
1.1. Histogrami

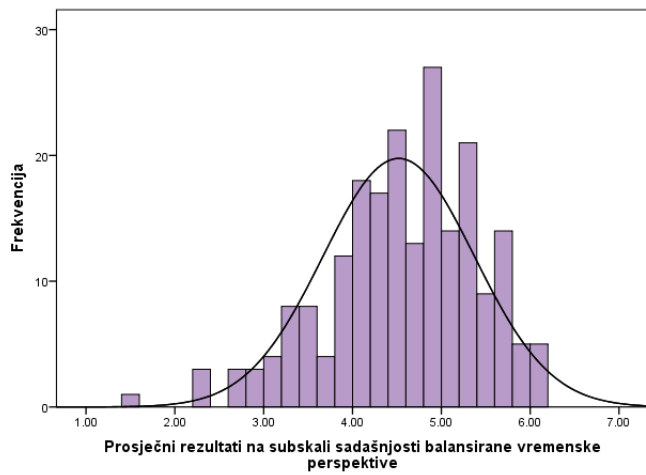
Grafik 1. Histogram sekvenci iskupljenja

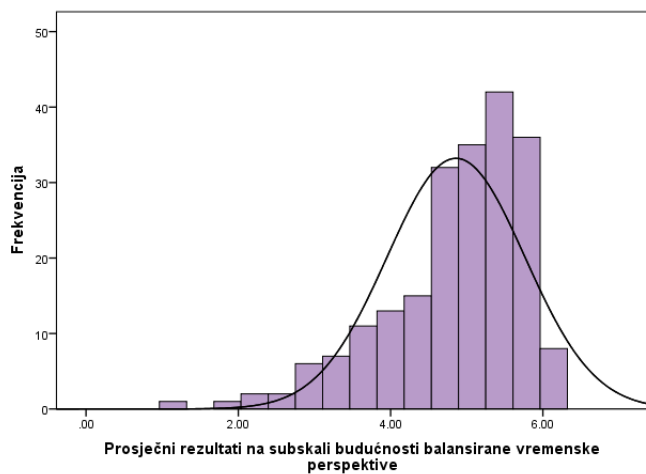
Grafik 2. Histogram sekvenci kontaminacije

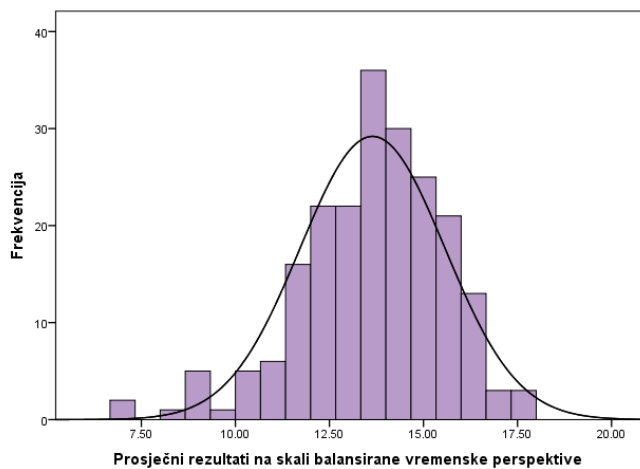
Grafik 3. Histogram subskale prošlosti balansirane vremenske perspektive

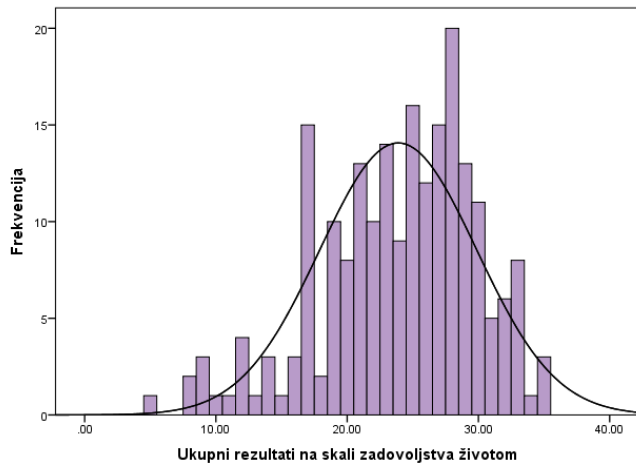
Grafik 4. Histogram subskale sadašnjosti balansirane vremenske perspektive

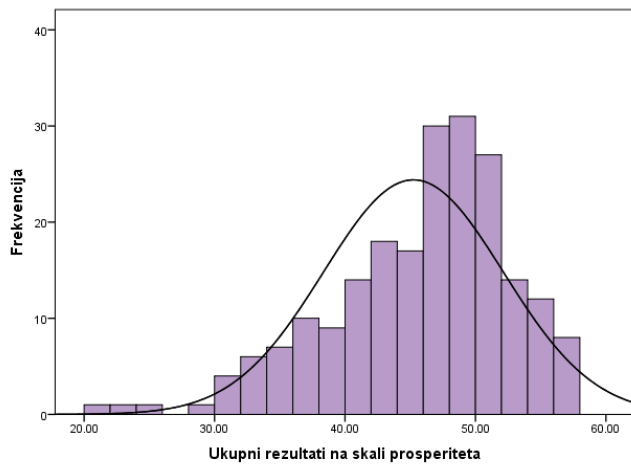
Grafik 5. Histogram subskale budućnosti balansirane vremenske perspektive

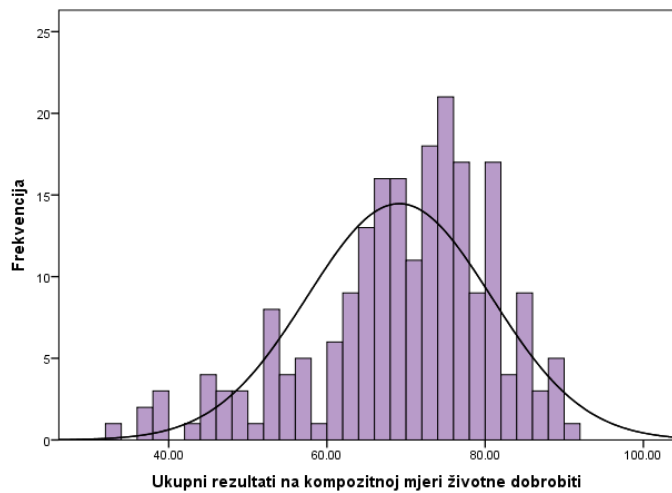
Grafik 6. Histogram skale balansirane vremenske perspektive

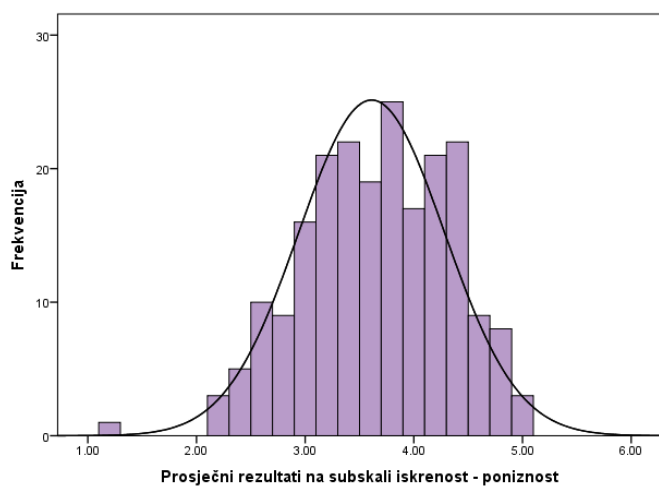
Grafik 7. Histogram skale zadovoljstva životom

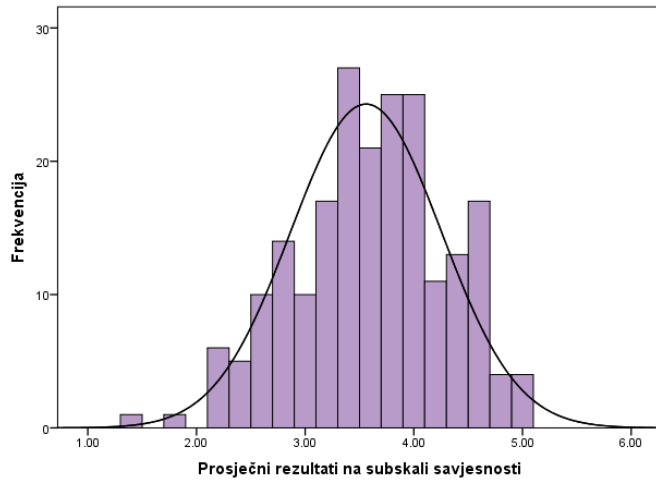
Grafik 8. Histogram skale prosperiteta

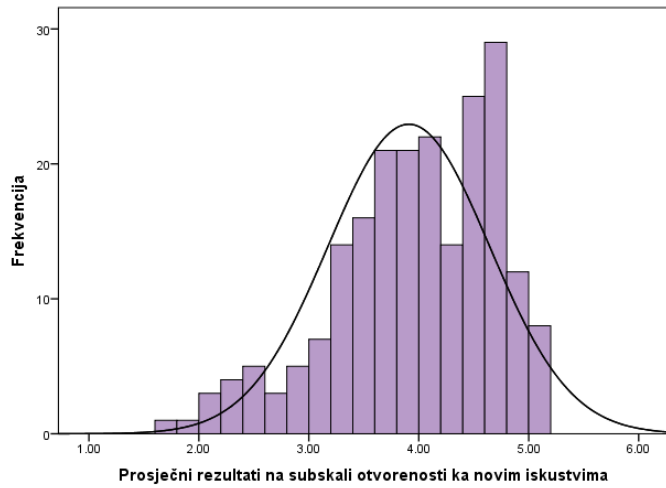
Grafik 9. Histogram kompozitne mjere životne dobrobiti

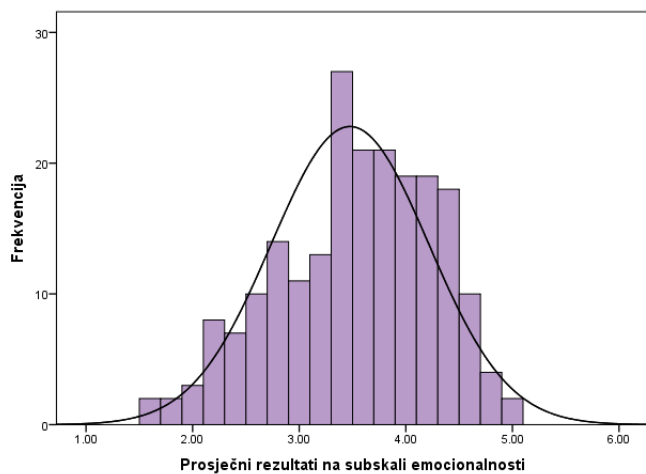
Grafik 10. Histogram subskale iskrenost – poniznost

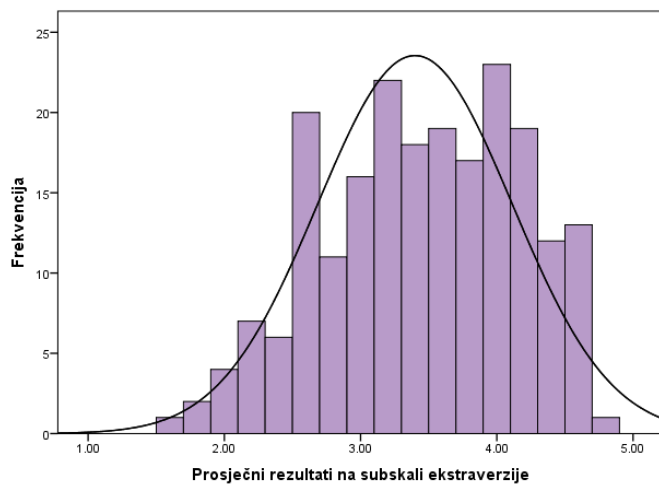
Grafik 11. Histogram subskale savjesnosti

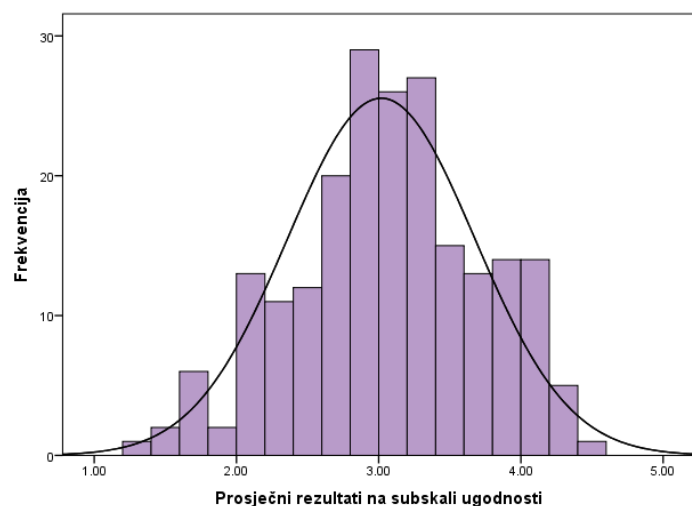
Grafik 12. Histogram subskale otvorenosti ka novim iskustvima

Grafik 13. Histogram subskale emocionalnosti

Grafik 14. Histogram subskale ekstraverzije

Grafik 15. Histogram subskale ugodnosti

1.2. Suplementarne korelacijske analize

Tabela 5. Povezanost sekvenci iskupljenja sa balansiranom vremenskom perspektivom i životnom dobrobiti prema pojedinačnim scenama životne priče

Scena	BTP_prošlost	BTP_sadašnjost	BTP_budućnost	BTP_total	Zadovoljstvo životom	Prosperitet	Životna dobrobit_total
Visoka tačka	-.05	.04	.00	-.01	.02	.04	.03
Niska tačka	.04	.15*	.17*	.17*	.20**	.11	.17*
Prekretnica	-.05	.07	.00	.01	.04	.05	.05
Kontinuitet	-.04	.03	.06	.02	-.02	.02	.00
Najranije sjećanje	.08	.14*	.11	.15*	.11	.13	.13
Djetinjstvo	-.03	.00	.05	.01	.02	.03	.02
Adolescencija	-.02	.01	.08	.04	-.06	.01	-.03
Moralnost	.03	-.02	.05	.02	.05	.10	.08
Odluka	.04	.05	-.10	.00	-.10	-.04	-.07
Cilj	.02	-.13	-.04	-.07	-.10	-.08	-.10

* $p < 0.05$; ** $p < 0.01$

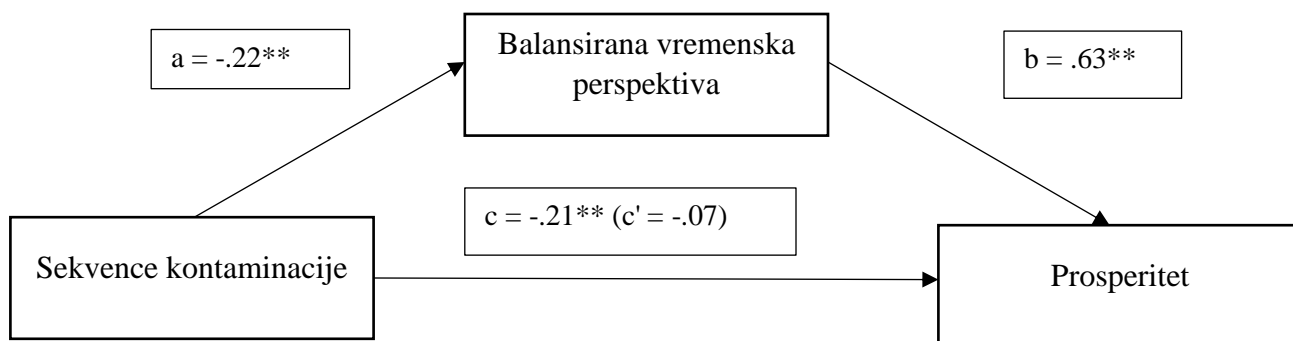
1.3. Suplementarna hijerarhijska regresijska analiza

Tabela 6. Rezultati suplementarne hijerarhijske regresijske analize sa prosperitetom kao kriterijem

Varijabla	Model 1			Model 2		
	Beta	t	p	Beta	t	p
Sekvence iskupljenja	.063	0.917	.36	.031	0.577	.564
Sekvence kontaminacije	-.198	-2.897	.004	-.064	-1.18	.239
BTP				.633	11.721	.000
R		.216			.653	
R ²		.046			.427	
ΔR ²		.046			.38	
F		5.07*			51.39***	
ΔF		5.07*			137.39***	

* $p < 0.01$; *** $p < 0.0001$

1.4. Suplementarna medijacijska analiza

Grafik 16. Veza između sekvenci kontaminacije, balansirane vremenske perspektive i prosperiteta. $a*b$ predstavlja indirektni efekt, c' je direktni efekt i c je totalni efekt sekvenci kontaminacije na prosperitet.

PRILOG 2. INSTRUMENTARIJ

2.1. Vođena autobiografija

Svrha ovog zadatka je izdvajanje ključnih događaja u Vašem životu. Zamolit ćemo Vas da konstruirate vlastitu autobiografiju – Vašu životnu priču kakvom je Vi razumijete kroz prošlost, sadašnjost i budućnost. Ipak, autobiografija će biti vrlo selektivna. Molimo Vas da se fokusirate na 10 pojedinačnih „epizoda“, odnosno „scena“ Vaše životne priče te da opišete detalje svake od njih. Dakle, nećete imati priliku ispričati Vašu priču u cjelosti i dotaći se svih događaja, likova i tema koji bi bili dio potpune autobiografije – kao što bi učinili kada bi pisali knjigu o sebi. Ipak, smatramo da će fokusiranje na 10 značajnih epizoda pružiti interesantnu i korisnu perspektivu sa koje možemo posmatrati Vašu životnu priču.

Životi ljudi se dosta razlikuju, pa tako i smisao koji različiti ljudi daju svom životu. Kao psiholozi, nastojimo skupiti što više različitih životnih priča kako bi bolje shvatili proces razumijevanja vlastitog života. Stoga, sakupljamo i analiziramo autobiografije „običnih“ ljudi iz svih sfera života, kako bi pronašli značajne sličnosti i razlike u životnim pričama koje ljudi stvaraju. U suštini, nastojimo sistematizirati životne priče ljudi, kako bismo dobili spoznaje o tome na koji način odrasli ljudi pronalaze smisao u vlastitim životima. Napominjemo da predmet istraživanja nisu patologija, abnormalna psihologija, neuroze i psihoze. Ne želimo saznati šta nije uredu sa Vama niti procjenjujemo „ispravnost“ Vašeg života. Umjesto toga, želimo pročitati Vašu životnu priču poput knjige; uviđajući koje likove, scene i teme u njoj prepoznajete.

Trenutni zadatak konstrukcije životne priče je organizovan oko ideje ključnih događaja, odnosno epizoda. Događaj ili epizoda je specifično dešavanje koje se odvijalo u određenom mjestu i vremenu. Takav događaj ili epizodu bi bilo najlakše zamisliti kao specifični moment Vašeg života koji se iz nekog razloga ističe. Naprimjer, to može biti iznenadna rođendanska zabava koju su Vam prijatelji priredili za 18-og rođendan, ili razgovor koji ste imali sa partnerom ili prijateljem u novembru prošle godine, ili Vaše reakcije na smrt bliske osobe jednog ljetnog dana 2005. godine. Nasuprot tome, Vaš godišnji odmor prošlog ljeta ili teška sedmica na poslu nisu događaji jer se dešavaju tokom dužeg perioda, iako su Vam možda vrlo važni. Dakle, Vaš godišnji odmor je niz događaja, a ne događaj sam po sebi. Želimo da se fokusirate na pojedinačne događaje, prije nego na nizove događaja, odnosno određene periode Vašeg života.

Na sljedećim stranicama ćemo Vam ponuditi opis 10 različitih vrsta događaja. Za svaki od događaja, zamolit ćemo Vas da ponudite opis dužine od barem jednog ili dva paragrafa. Pažljivo razmislite o događaju i uključite sljedeće detalje u Vašem opisu:

1. Kada se događaj desio? (Koliko ste godina imali?)
2. Šta se dogodilo?
3. Ko je sve bio uključen u događaj?
4. Šta ste mislili, osjećali i željeli tokom događaja?
5. Zbog čega je događaj važan za Vašu životnu priču? Šta događaj govori o tome ko ste bili, kako ste postali to što ste danas i ko biste mogli postati?

4. Kontinuitet

U posljednjem odgovoru, opisali ste iskustvo u kojem ste prošli kroz važnu promjenu u razumijevanju sebe. Sada želimo da se fokusirate na suprotno iskustvo. U ovom slučaju, zanima nas iskustvo koje na neki način potvrđuje da ste ostali isti kroz vrijeme. Drugim riječima, umjesto fokusiranja na iskustvo promjene, želimo da se osvrnete na trenutak Vaše životne priče koji je ukazao na kontinuitet u Vašem životu. Osvrnite se na Vašu skoriju prošlost (oko posljednje dvije godine) i odaberite pojedinačni događaj ili iskustvo za koje smatrate da ukazuje na nešto stabilno i nepromjenjivo u Vama. Događaj treba otkriti obrazac u Vašem životu koji se iznova i iznova ponavlja. Naprimjer, možda ste uočili da kroz život reagujete na prijetnje autoriteta tako što se Vi naljutite na nekog koga volite. To je nedavno zabilježeno kada je šef kritikovao Vaš učinak na poslu, nakon čega ste otišli kući i izderali se na Vašeg partnera zbog sitnice. Pozitivniji primjer bi bio da ste u nedavnom razgovoru sa novim prijateljem shvatili kako je taj razgovor bio sličan, i po sadržaju i po formi, mnogim prethodnim razgovorima koje ste imali dok ste sticali prijatelje, čak i dok ste bili dijete. Dakle, navedeni razgovor ilustrira nit kontinuiteta u Vašoj autobiografiji. Stoga, molimo Vas da odaberete nedavni događaj u Vašem životu koji ilustrira obrasce istovjetnosti i kontinuiteta. Molimo Vas detaljno opišite događaj. Navedite šta se desilo, kada se događaj desio, ko je sve bio uključen, šta ste mislili i osjećali, zašto je događaj važan, i šta je događaj otkrio o Vama i Vašoj личности.

8. Moralnost

Kroz život učimo o tome šta je dobro a šta loše, šta je ispravno i šta nije ispravno. Kao djeca, o moralnosti nas uče roditelji, učitelji i slični autoriteti. Kako starimo, pitanja o tome šta je ispravno i šta je pogrešno postaju sve teža za odgovoriti. Brinemo se oko toga da li živimo „dobar“ život i u kojoj mjeri činimo ispravnu stvar. Osjećamo krivnju ili sram kada uradimo nešto što krši naše ili tuđe standarde. Molimo Vas da se prisjetite specifične epizode u Vašem životu gdje ste se suočili sa moralnim problemom neke vrste. To mogu biti epizode u kojima ste počinili nešto nemoralno, u kojima ste izvukli važnu moralnu lekciju, gdje ste se borili sa nekom moralnom dilemom, ili ste donijeli odluku da se ponašate u skladu sa novim moralnim standardima – ili bilo koja druga epizoda života koja je u nekom smislu povezana sa moralnošću. Molimo Vas opišite događaj detaljno, napišite koji je moralni problem bio u pitanju, i napišite u kojoj mjeri je događaj uticao na Vas.

2.2. Modificirana Skala Balansirane Vremenske Perspektive

U nastavku će biti dat niz tvrdnji za koje je potrebno da izrazite Vaš stepen slaganja. Molimo Vas da za svaku od tvrdnji ispod navedete koliko često se odnosi na Vas. Brojevi imaju sljedeća značenja:

1 = (skoro) nikada

2 = vrlo rijetko

3 = rijetko

4 = nekada

5 = često

6 = vrlo često (uvijek)

1.	Gledanje unaprijed me ispunjava energijom.	1	2	3	4	5	6
2.	Uživam razmišljajući o tome gdje ću biti za nekoliko godina.	1	2	3	4	5	6
3.	Imam mnogo aspiracija u budućnosti.	1	2	3	4	5	6
4.	Uživam razmišljajući o ciljevima koje tek trebam ostvariti.	1	2	3	4	5	6
5.	Radujem se svojoj budućnosti.	1	2	3	4	5	6
6.	Zamišljanje moje budućnosti me čini optimističnim.	1	2	3	4	5	6
7.	Imam vrlo specifične ciljeve u budućnosti.	1	2	3	4	5	6
8.	Razmišljam o svom razvoju u budućnosti.	1	2	3	4	5	6
9.	Ostvarenje snova u budućnosti je nešto što me trenutno motiviše.	1	2	3	4	5	6
10.	Anticipacija mog života u budućnosti mi daje nadu.	1	2	3	4	5	6
11.	Razmišljam o stvaranju pozitivne budućnosti.	1	2	3	4	5	6
12.	Planiranje za budućnosti mi pruža osjećaj svrhe u sadašnjosti.	1	2	3	4	5	6
13.	Uzbuđen sam kada razmišljam o budućnosti.	1	2	3	4	5	6
14.	Kada razmišljam o budućnosti jasnije vidim kakva osoba želim da budem.	1	2	3	4	5	6
15.	Osjećam da je prošlost važan resurs koji mogu iskoristiti u svom životu.	1	2	3	4	5	6
16.	Uviđanje kako se dijelovi prošlosti slažu mi daje osjećaj identiteta.	1	2	3	4	5	6
17.	Želja za životom mi se pojača kada se sjetim prošlosti.	1	2	3	4	5	6
18.	Vrednovanje prošlosti daje mi osjećaj nade u sadašnjosti.	1	2	3	4	5	6
19.	Razumijevanje moje prošlosti je za mene izvor utjehe.	1	2	3	4	5	6
20.	Obuzme me novi optimizam kada se prisjetim ranijih životnih iskustava.	1	2	3	4	5	6

21.	Prisjećanje na sretnija vremena u prošlosti mi daje snagu u sadašnjosti.	1	2	3	4	5	6
22.	Ponovno oživljavanje ranijih perioda mog života mi daje osjećaj usmjerenosti.	1	2	3	4	5	6
23.	Moj životni obrazac mi ima više smisla kada se osvrnem na svoju prošlost.	1	2	3	4	5	6
24.	Prisjećanje na uspomene iz prošlosti pruža mi osjećaj svrhe u životu..	1	2	3	4	5	6
25.	Vrednovanje događaja iz prošlosti daje smisao mom životu.	1	2	3	4	5	6
26.	Prisjećanje na prethodne uspjehe mi daje motivaciju u sadašnjosti.	1	2	3	4	5	6
27.	Osvrtanje na ranije životne pobjede mi pomaže u prepoznavanju mojih ličnih snaga.	1	2	3	4	5	6
28.	Osjećam da mi je prošlosti ispunjena važnim sjećanjima.	1	2	3	4	5	6
29.	Ojsećam se povezanim sa sobom kada sam u sadašnjem trenutku.	1	2	3	4	5	6
30.	Uronjenost u sadašnjost mi pruža osjećaj vitalnosti.	1	2	3	4	5	6
31.	Osjećam mir i harmoniju kada se fokusiram na tok sadašnjosti.	1	2	3	4	5	6
32.	Dobijem osjećaj smisla ili svrhe kada jednostavno ostanem u sadašnjem trenutku.	1	2	3	4	5	6
33.	Dobijem osjećaj smisla ili svrhe kada jednostavno ostanem u sadašnjem trenutku.	1	2	3	4	5	6
34.	Usredotočenost na ono što mi se trenutno dešava mi izoštrava čula.	1	2	3	4	5	6
35.	Bivanje u sadašnjosti mi pomaže da cijenim ono što imam.	1	2	3	4	5	6
36.	Osjećam se povezanim sa svojom okolinom kada sam u trenutku.	1	2	3	4	5	6
37.	Vidim stvari jasnije kada u „ovdje“ i „sada“.	1	2	3	4	5	6
38.	Osjećam se obnovljeno nakon što ostanem fokusiran na sadašnjost.	1	2	3	4	5	6

1 – 14 – subskala budućnosti

15 – 28 – subskala prošlosti

29 – 38 – subskala sadašnjosti

2.3. Skala zadovoljstva životom

Ispred Vas se nalaze određene tvrdnje koje se odnose na procjenu Vašeg života. Molimo Vas da što iskrenije odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od njih. Uz svaku tvrdnju označite odgovarajući broj. Koristite pri tome skalu na kojoj brojevi imaju sljedeća značenja:

1 – uopće se ne slažem

2 – ne slažem se

3 – djelimično se ne slažem

4 – niti se slažem niti se ne slažem

5 – djelimično se slažem

6 – slažem se

7 – u potpunosti se slažem

1.	U više aspekata moj život je blizak idealnom.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Uvjeti mog života su izvrsni.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Zadovoljan/na sam svojim životom.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Do sada sam dobio/la sve važne stvari koje sam želio/željela u životu.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Kada bih ponovo živio svoj život, ne bih mijenjao/la gotovo ništa.	1	2	3	4	5	6	7

2.4. Skala prosperiteta

Ispred Vas se nalaze određene tvrdnje koje se odnose na procjenu Vašeg života. Molimo Vas da što iskrenije odgovorite koliko se slažete ili ne slažete sa svakom od njih. Uz svaku tvrdnju označite odgovarajući broj. Koristite pri tome skalu na kojoj brojevi imaju sljedeća značenja:

1 – uopće se ne slažem

2 – ne slažem se

3 – djelimično se ne slažem

4 – niti se slažem niti se ne slažem

5 – djelimično se slažem

6 – slažem se

7 – u potpunosti se slažem

1.	Vodim svrhovit i smislen život.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Moji odnosi s drugima su podržavajući i nagrađujući.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Angažiran/a sam i zainteresiran/a za svoje dnevne aktivnosti.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Aktivno doprinosim sreći i dobrobiti drugih.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Kompetentan/na sam i sposoban/na u aktivnostima koje su mi važne.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Dobra sam osoba i živim dobar život.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Optimističan/na sam glede svoje budućnosti.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Ljudi me poštuju	1	2	3	4	5	6	7

2.5. HEXACO PI - R

Na sljedećim stranicama naći ćete niz tvrdnji koje se odnose na vas. Molim vas pročitajte svaku tvrdnju i procijenite koliko se sa njom slažete ili ne slažete. Zatim upišite svoj odgovor u prostor pored tvrdnje koristeći ovu skalu:

1 = u potpunosti se slažem

2 = ne slažem se

3 = niti se slažem, niti se ne slažem

4 = slažem se

5 = u potpunosti se slažem

Molim vas procijenite svaku tvrdnju, čak i ako niste u potpunosti sigurni u svoj odgovor.

1.	Posjet umjetničkoj galeriji bio bi mi prilično dosadan.	1	2	3	4	5
2.	Planiram i organiziram unaprijed, kako bih izbjegao/la gužvu u zadnji čas.	1	2	3	4	5
3.	Rijetko zamjeram drugima, čak i onima koji su mi nanijeli veliku nepravdu.	1	2	3	4	5
4.	Osjećam se prilično zadovoljno samim/om sobom.	1	2	3	4	5
5.	Bilo bi me strah putovati u lošim vremenskim uvjetima.	1	2	3	4	5
6.	Ne bih se koristio laskanjem, čak i da vjerujem da ću time dobiti povišicu ili napredovanje na radnom mjestu.	1	2	3	4	5
7.	Zanimljivo mi je učiti o povijesti i politici drugih država.	1	2	3	4	5
8.	Kada pokušavam postići neki cilj, dajem sve od sebe.	1	2	3	4	5
9.	Ljudi mi ponekad kažu da sam prekritičan/a prema drugima.	1	2	3	4	5
10.	Rijetko izražavam svoje mišljenje na grupnim okupljanjima.	1	2	3	4	5
11.	Ponekad se ne mogu prestati brinuti o sitnicama.	1	2	3	4	5

12.	Kada bih znao/la da me nikada neće uhvatiti, bio/la bih spreman/a ukrasti milijun eura.	1	2	3	4	5
13.	Uživao/la bih stvarajući umjetničko djelo, poput priče, pjesme ili slike.	1	2	3	4	5
14.	Kad se bavim nečim, ne obraćam pažnju na sitne detalje.	1	2	3	4	5
15.	Ljudi mi ponekad kažu da sam previše tvrdoglav/a.	1	2	3	4	5
16.	Više volim poslove u kojima sam u kontaktu s drugima nego one koje obavljam sam/a.	1	2	3	4	5
17.	Kada prolazim kroz bolno iskustvo, trebam nekoga tko će me utješiti.	1	2	3	4	5
18.	Nije mi posebno važno imati puno novaca.	1	2	3	4	5
19.	Pridavanje pažnje neuobičajenim idejama smatram gubitkom vremena.	1	2	3	4	5
20.	Radije donosim odluke u skladu s trenutnim osjećajima, nego na temelju promišljanja.	1	2	3	4	5
21.	Ljudi smatraju da sam osoba koja brzo plane.	1	2	3	4	5
22.	Većinu vremena osjećam se veselo i optimistično.	1	2	3	4	5
23.	Dođe mi da zaplačem kada vidim druge ljude kako plaču.	1	2	3	4	5
24.	Mislim da zaslužujem više poštovanja nego prosječna osoba.	1	2	3	4	5
25.	Da mi se pruži prilika, volio/la bih otići na koncert klasične glazbe.	1	2	3	4	5
26.	Ponekad imam poteškoća zbog neorganiziranosti u radu.	1	2	3	4	5
27.	Moj stav prema ljudima, koji su se prema meni loše ponijeli, je „oprosti i zaboravi“.	1	2	3	4	5
28.	Osjećam da nisam omiljena osoba.	1	2	3	4	5
29.	Jako se bojim kada dođem u fizičku opasnost.	1	2	3	4	5
30.	Ako od nekoga nešto želim, smijati ću se i najgorim šalama te osobe.	1	2	3	4	5
31.	Nikad nisam stvarno uživao/la proučavajući enciklopedije.	1	2	3	4	5
32.	Radim samo onoliko koliko je potrebno.	1	2	3	4	5
33.	Nastojim biti blag u prosudbi drugih ljudi.	1	2	3	4	5
34.	U društvenim situacijama, obična ja napravim prvi korak.	1	2	3	4	5

35.	Brinem se puno manje nego većina ljudi.	1	2	3	4	5
36.	Nikada ne bih prihvatio/la mito, čak i da je vrlo velike vrijednosti.	1	2	3	4	5
37.	Ljudi su mi često govorili da sam jako maštovit/a.	1	2	3	4	5
38.	Uvijek pokušavam biti točam/a u svome radu, bez obzira koliko mi to oduzimalo vremena.	1	2	3	4	5
39.	Pbično sam prilagodljivijeg mišljenja kada se ljudi ne slažu sa mnom.	1	2	3	4	5
40.	U novoj sredini uvijek se prvo pokušavam sprijateljiti s ljudima.	1	2	3	4	5
41.	Mogu se nositi s teškim situacijama bez ičije emocionalne potpore.	1	2	3	4	5
42.	Bio bih jako zadovoljan/a kada bih posjedovao/la skupe i luksuzne stvari.	1	2	3	4	5
43.	Sviđaju mi se osobe koje imaju neuobičajene poglede na svijet.	1	2	3	4	5
44.	Često griješim jer ne razmislim prije nego nešto napravim.	1	2	3	4	5
45.	Većina ljudi se razljuti brže od mene.	1	2	3	4	5
46.	Većina ljudi je vedrija i poletnija od mene.	1	2	3	4	5
47.	Kada netko tko mi je blizak odlazi na dulje vrijeme, preplave me osjećaji.	1	2	3	4	5
48.	Želim da me ljudi vide kao važnu osobu visokog statusa.	1	2	3	4	5
49.	Ne smatram se umjetničkim ili kreativnim tipom osobe.	1	2	3	4	5
50.	Često me nazivaju perfekcionistom.	1	2	3	4	5
51.	Čak i kada ljudi čine brojne pogreške, rijetko kažem nešto negativno.	1	2	3	4	5
52.	Ponekad se osjećam da sam bezvrijedna osoba.	1	2	3	4	5
53.	Čak ni u izvanrednim situacijama nisam sklon/a paničarenju.	1	2	3	4	5
54.	Ne bih se rpetvarao/la da mi se netko sviđa samo kako bih pridobio/la tu osobu da mi učini uslugu.	1	2	3	4	5
55.	Rasprave o filozofskim temama su mi dosadne.	1	2	3	4	5
56.	Više volim raditi ono što mi trenutno padne na pamet nego se držati plana.	1	2	3	4	5
57.	Kada mi ljudi kažu da sam u krivu, moja prva reakcija je da im proturječim.	1	2	3	4	5

58.	Kada sam u grupi ljudi obično ja govorim u ime grupe.	1	2	3	4	5
59.	Čak i u situacijama u kojima većina ljudi postane jako osjećajna, ja ostajem ravnodušan/a.	1	2	3	4	5
60.	Bio/la bih u iskušenju koristiti krivotvoren novac, kada bih bio/la siguran/ da ću proći.	1	2	3	4	5

Iskrenost – poniznost – 6, 12R, 18, 24R, 30R, 36, 42R, 48R, 54, 60R

Emocionalnost – 5, 11, 17, 23, 29, 35R, 41R, 47, 53R, 59R

Ekstraverzija – 4, 10R, 16, 22, 28R, 34, 40, 46R, 52R, 58

Ugodnost – 3, 9R, 15R, 21R, 27, 33, 39, 45, 51, 57R

Savjesnost – 2, 8, 14R, 20R, 26R, 32R, 38, 44R, 50, 56R

Otvorenost ka novim iskustvima – 1R, 7, 13, 19R, 25, 31R, 37, 43, 49R, 55R